

Відділ освіти Сквирської районної державної адміністрації
Районний методичний кабінет

Роль сенсорного виховання у розумовому розвитку дітей дошкільного віку

З досвіду роботи вихователя
Сквирського дошкільного
навчального закладу
№ 1 «Світанок»
Онищук Наталії Петрівни

м. Сквиря
2012 р.

Зміст

1. Подання.....	4	
2. Анотація досвіду.....	5	
3. Характеристика.....	6	
4. Опис досвіду роботи.....	8	
5. Список використаних джерел.....	20	
6. Додатки		
6.1. Матеріали семінару-практикуму для вихователів дошкільних навчальних закладів «Сенсорне виховання – складова частина розумового виховання».....		24
6.2. Консультація для вихователів «Особливості сенсорної сфери дошкільників».....		30
6.3. Консультація для батьків «Використання дидактичних ігор з розвитку сенсорних здібностей в сімейному вихованні».....		34
6.4. Конспекти занять		
6.4.1. Конспект заняття з сенсорного розвитку для дітей раннього віку «Лялька-неваліяка».....		37
6.4.2. Конспект заняття з сенсорного розвитку для дітей раннього віку «Осілля мандрівка».....		40
6.4.3. Конспект заняття з пріоритетом сенсорного розвитку для дітей раннього віку «Зайчикові іменини».....		44
6.4.4. Конспект заняття з пріоритетом сенсорного розвитку для дітей раннього віку «У гостях у ляльки Маші».....		47
6.4.5. Конспект заняття з сенсорного розвитку для дітей молодшого дошкільного віку.....		50
6.4.6. Конспект екскурсії-мандрівки для дітей молодшого дошкільного віку «До зайчика в гості».....		54
6.4.7. Конспект заняття з сенсорного розвитку для дітей середнього дошкільного віку «Кольорове все в природі, всі кольори стають в нагоді».....		57
6.4.8. Конспект заняття з сенсорного розвитку для дітей середнього дошкільного віку «У гостях у чарівника Магнітика».....		62
6.4.9. Конспект заняття з математики для дітей старшого дошкільного віку «Шукаємо скарб».....		65
6.4.10. Конспект заняття з логіки №1 для дітей старшого дошкільного віку.....		68

6.4.11. Конспект заняття з логіки №2 для дітей старшого дошкільного віку.....	72
6.4.12. Міні-заняття з формування сенсорних еталонів для дітей дошкільного віку.....	76
6.4.13. Сценарій сенсорного свята з елементами продуктивної діяльності для дітей дошкільного віку «Казка про кольори».....	88
6.5. Дидактичній та ігровий матеріал	
6.5.1. Ігри та вправи на розвиток відчуттів і сприймань.....	94
6.5.2. Ігри для розвитку сенсорних здібностей.....	101
6.5.3. Ігри та вправи з піском та водою.....	113
6.5.4. Ігри з будівельним матеріалом.....	121
6.5.5. Пам'ятка для дорослих «Прості вправи для розвитку зору немовлятка».....	124
6.5.6. Наочний матеріал для дидактичних ігор з сенсорного розвитку дошкільників.....	127
6.5.7. Наочний матеріал до дидактичної гри «Пізнай за кольором».....	147
6.5.8. Ігрове обладнання для сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.....	159

УКРАЇНА

СКВИРСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ВІДДІЛ ОСВІТИ

Адреса: 09000 м.Сквира, Богачевського, 55. Тел. 5-25-75. e-mail:skviravo@ukrpost.net

27. 02. 2012 р.

№ 214

Київський обласний
інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів

Голові науково-методичної ради
Клокар Наталії Іванівні

ПОДАННЯ

Відділ освіти Сквирської районної державної адміністрації просить розглянути матеріали з досвіду роботи вихователя Сквирського дошкільного навчального закладу №1 «Світанок» Онищук Наталії Петрівни з теми: «Роль сенсорного виховання у розумовому розвитку дітей дошкільного віку» і дати експертну оцінку в зв'язку з атестацією вихователя на присвоєння педагогічного звання «вихователь-методист».

Матеріали досвіду розглянуто на засіданні науково-методичної ради РМК відділу освіти Сквирської районної державної адміністрації (протокол № 4 від 01. 02. 2012 року).

Начальник відділу освіти

О.В.Заболотний

Роль сенсорного виховання у розумовому розвитку дітей дошкільного віку

Адреса досвіду: Сквирський дошкільний навчальний заклад
№ 1 «Світанок»

Автор досвіду: вихователь Сквирського дошкільного навчального закладу
№ 1 «Світанок»

Онищук Наталія Петрівна

У досвіді роботи Онищук Наталії Петрівни розкрито завдання, зміст, шляхи, форми та методи сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Описані методи та форми роботи з дітьми забезпечують оптимальну результативність дошкільного закладу в розумовому розвитку дошкільників.

Актуальність досвіду роботи полягає в тому, щоб прискорити накопичення нових чуттєвих даних у дітей, якомога раніше розвинути їх мислительні механізми та підготувати до повноцінного життя у природному і соціальному середовищах.

Мета роботи полягає в тому, щоб виявити й обґрунтувати особливості сенсорного виховання дітей дошкільного віку, розкрити його значення у розвитку особистості дитини.

Додатки досвіду роботи вміщують: теоретичні матеріали з проблеми сенсорного виховання, конспекти занять для всіх вікових груп, дидактичні, розвивальні ігри, наочний матеріал для дидактичних ігор.

Матеріали досвіду сприяють розвитку сенсорної культури дітей дошкільного віку, оволодіння способами чуттєвого пізнання світу, наочно-образного мислення, успішному засвоєнню програмового матеріалу, забезпеченню готовності дітей до навчання в школі.

Описаний матеріал можна рекомендувати вихователям дошкільних навчальних закладів, батькам.

Завідуюча РМК

Л.А.Корбут

Характеристика

Онищук Наталії Петрівни,
1966 року народження,
вихователя Сквирського дошкільного
навчального закладу № 1 «Світанок»,
освіта вища, педагогічна
стаж педагогічної роботи 26 років

Онищук Наталія Петрівна працює в Сквирському дошкільному навчальному закладі № 1 «Світанок» з 2001 року. За час роботи проявила високий рівень професіоналізму, ініціативи, творчості, досконало володіє ефективними формами, методами і прийомами у роботі з дітьми дошкільного віку.

Реалізує диференційований підхід до вихованців, вивчає і враховує у своїй педагогічній діяльності їх індивідуальні особливості; сприяє розвитку здібностей, талантів дітей, на основі їх задатків та обдаровань.

Онищук Наталія Петрівна постійно працює над своїм фаховим самовдосконаленням, систематично використовує прогресивний педагогічний досвід, інноваційні технології, бере участь у їх поширенні.

Підготувала цікаві матеріали до педагогічних рад з розумового розвитку дошкільників засобами використання сенсорних ігор та вправ. Брала активну участь в проведенні районного методичного об'єднання на базі дошкільного навчального закладу № 1 «Світанок» на тему: «Формування цілісної картини світу в старших дошкільників» та практичних семінарах при районному відділі освіти Сквирської райдержадміністрації.

Вихователь досягає високої результативності в засвоєнні дітьми знань, умінь та навичок з усіх розділів програми. Обирає ефективні форми і методи навчально-виховної роботи.

Систематично надає консультації батькам з використання сенсорних ігор та вправ в домашніх умовах.

Педагог додержується педагогічної етики, поважає гідність дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного та психічного насильства.

Онищук Наталія Петрівна відзначається високою культурою, моральними якостями, що служать прикладом до наслідування.

Характеристика подана для присвоєння педагогічного звання «вихователь-методист».

28.01.2012 рік

Методист РМК

Н.С.Чернега

Опис досвіду роботи

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її відчуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, розмір, положення у просторі тощо. Він становить фундамент її розумового розвитку. Чуттєве пізнання має дуже важливе значення у дошкільному дитинстві, яке є найбільш сприятливим періодом формування та вдосконалення діяльності органів чуттів, нагромадження уявлень про оточуючий світ.

Актуальність даної теми полягає в тому, що сенсорний розвиток, з одного боку, є фундаментом загального розумового розвитку дитини, з другого боку, має самостійне значення, оскільки повноцінне сприймання необхідне і для успішного навчання дитини у дитячому садку, у школі, і для багатьох видів праці.

Зі сприймання предметів і явищ оточуючого світу починається пізнання. Всі інші форми пізнання – запам'ятовування, мислення, уява – будуються на основі образів сприймання, є результатом їх переробки. Тому нормальний розумовий розвиток неможливий без опору на повноцінне сприймання.

Сенсорне виховання має важливе значення для всебічного розвитку дитини. Вивченням цієї проблеми займалися багато видатних вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів. О. Усова відзначала, що 9/10 всього розумового багажу дітей дошкільного віку складають результати діяльності органів чуття. На дидактичну та виховну цінність сенсорного виховання вказували вітчизняні та зарубіжні педагоги: О.М. Граборов, Ж. Демор, О.В. Запорожець, Ж. Ітар, Я. Коменський Г.С. Костюк, М. Лісіна, Б. Менель, В.О. Сухомлинський. Видатні педагоги Ф. Фребель, М. Монтессорі, О. Декролі, К. Ушинський, Є. Тихеева, С. Русова відзначали його як одну з основних сторін дошкільного виховання. Учені Л. Венгер, О. Запорожець, наголошували, що сенсорне виховання є одним з головних завдань дошкільного виховання, напрямом, який впливає на успішність подальшої соціалізації й навчання дитини. Саме дошкільний вік є найбільш сприятливим для вдосконалення діяльності органів чуття, що забезпечують повноцінні й різнобічні уявлення про довкілля.

У дитячому садку дитина навчається малюванню, ліпленню, конструюванню, знайомиться з явищами природи, починає засвоювати основи математики і грамоти. Оволодіння знаннями і вміннями з усіх областей вимагає постійної уваги до зовнішніх якостей предметів, їх обліку та використання.

Готовність дитини до шкільного навчання в значній мірі залежить від її сенсорного розвитку. Психолого-педагогічні дослідження доводять, що значна частина труднощів, що виникають перед дітьми у ході навчального процесу (особливо в першому класі), зв'язана з недостатньою точністю та гнучкістю сприймання. У результаті виникають спотворення у написанні букв, у побудові малюнка, неточності у виготовленні поробок на уроках

ручної праці, не завжди дитина може відтворити зразки рухів на заняттях фізичної культури.

Високий рівень сенсорного розвитку має велике значення не лише для успішного навчання дитини, а й для людської діяльності в цілому, особливо для творчої. Дуже важливе місце серед здібностей, що забезпечують успіх музиканта, художника, архітектора, письменника, конструктора, займають сенсорні здібності, які дозволяють з особливою глибиною, ясністю і точністю вловлювати та передавати найтонші нюанси форми, кольору, звучання та інших зовнішніх якостей предметів і явищ. А витоки сенсорних здібностей лежать у загальному рівні сенсорного розвитку, досягнутому в ранні періоди дитинства.

Значення сенсорного розвитку дитини для її майбутнього життя ставить перед дошкільними навчальними закладами завдання використання найбільш ефективних засобів та методів сенсорного виховання в освітньо-виховному процесі з дошкільниками. Головний напрямок сенсорного виховання полягає в озброєнні дитини сенсорною культурою.

Дитина в житті стикається з різноманітністю форм, кольорів та інших якостей предметів, з витворами мистецтва – музикою, живописом, скульптурою. Кожна дитина, навіть без цілеспрямованого виховання, так чи інакше сприймає все це. Але якщо засвоєння проходить стихійно, без розумного педагогічного керування дорослих, воно нерідко виявляється поверховим, неповноцінним. Ось тут на допомогу приходить сенсорне виховання - послідовне планомірне ознайомлення дитини з сенсорною культурою людства.

Велике значення у сенсорному вихованні має формування у дітей уявлень про сенсорні еталони – загальноприйняті зразки зовнішніх якостей предметів.

Об'єктом роботи є процес сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.

Предмет роботи – особливості сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.

Мета досвіду: виявити й обґрунтувати особливості сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Завдання досвіду:

- висвітлити теоретичні аспекти сенсорного розвитку дітей дошкільного віку;

- виявити ступінь сформованості перцептивних дій, здатність сприймати предмети дітьми дошкільного віку.

Основою загального розумового розвитку є сенсорний розвиток. Адже пізнання починається із сприймання предметів і явищ, формується на основі образів сприймання і стає результатом їх перетворення. Саме тому у роботі з дітьми дошкільного віку Онищук Наталія Петрівна на перше місце ставить розвиток і збагачення чуттєвого досвіду дітей, формування в них уявлень про властивості та якості предметів.

Сенсорне виховання дошкільників Наталія Петрівна здійснює на основі наукових даних про психологічний і фізіологічний розвиток дітей. У дошкільному віці інтенсивно розвиваються всі органи чуття. Особливо сприятливий ранній вік дитини, коли ознайомлення з якостями предметів є вирішальним у розумовому розвитку (М. Щелованов). Цей період називають «золотою порою» сенсорного виховання. А обмеження зовнішніх вражень породжує у дитини відчуття «сенсорного голоду», уповільнює її розумовий розвиток.

Весь освітньо-виховний процес, починаючи з раннього віку, педагог спрямовує на те, щоб навчити дітей точно, повно і розчленовано сприймати предмети, їх різноманітні властивості (колір, форму, величину, розташування в просторі, висоту звуків тощо). Психологічні дослідження показують, що без такого навчання сприйняття дітей довго залишається поверховим, уривчастим і не створює необхідної основи для загального розумового розвитку, оволодіння різними видами діяльності (малюванням, конструюванням та ін.), повноцінного засвоєння знань і навичок у початкових класах школи.

Сприйняття відбувається при особистій участі органів відчуттів (очей, вух, чутливих рецепторів шкіри, слизової оболонки рота й носа). Але наявність органів відчуттів – це лише передумова для сприйняття навколишнього світу. Для повноцінного сенсорного розвитку вихователь з перших днів перебування дітей в дитячому садку, у процесі життєдіяльності, тренує органи відчуттів. Тільки в цьому випадку в дітей розвивається здатність тонко реагувати на сенсорні подразники різного характеру й інтенсивності.

Педагог розвиває наступні види сенсорних відчуттів дітей: зорові, слухові, дотикові, нюхові, смакові. Виступаючи на районних методичних об'єднаннях, педагогічній раді, батьківських зборах, доводить педагогам-колегам, батькам важливість сенсорного виховання у розумовому розвитку дітей. Пояснює, що рівень чутливості до сенсорних подразників у різних людей суттєво різниться. (Додатки 6.1., 6.2., 6.3.)

Це залежить від наступних факторів:

- спадковості. Наприклад, абсолютний слух, особлива чутливість до запахів або смакових відчуттів є вродженими;

- стану органів відчуттів. Якщо орган відчуттів ушкоджений у результаті захворювання, травми або вродженої аномалії, то чутливість буде знижена або повністю відсутня;

- розвитку органів відчуттів і сприйняття. Вроджені здібності людини розвиваються як у процесі спонтанного вивчення світу, так і в ході спеціального навчання. І те й інше має на увазі надання для сприйняття різноманітних сенсорних подразників. Наприклад, тонкий смак краще розвинеться в тієї людини, яка з дитинства вживала в їжу різноманітні продукти й вишукані блюда.

Онищук Н.П. працює над вирішенням головних завдань сенсорного виховання:

- формує у дітей системи перцептивних (обстежувальних) дій;
- формує системи сенсорних еталонів;
- розвиває уміння самостійно використовувати сенсорні еталони у власній діяльності.

Вихователь вважає, що сенсорне виховання слід починати якомога раніше, щоб використати природні можливості кожної дитини. Для цього у груповій кімнаті створює відповідне розвивальне середовище (ігровий куточок, куточок природи, рядження, книги, дослідницької, самостійно-художньої діяльності), яке є передумовою реалізації дитиною можливостей власного розвитку через самостійну діяльність.

Завдання сенсорного виховання реалізуються вихователем в усіх розділах Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі».

Вихователь ставить конкретні завдання і визначає їх способи реалізації (заняття, дидактична гра, вправа тощо) відповідно до віку дітей, рівня їх сенсорного і розумового розвитку.

З раннього віку за допомогою ігор та вправ Онищук Н.П. розвиває дітей в трьох напрямках: «чутливе вухо», «гостре око», «умілі руки». (Додаток 6.5.1.). Також врахує й те, що діти йдуть до школи з 6 років фактично без підготовки і майбутнім школярам важко буде сприймати навчальну інформацію, якщо не розвивати їх в цих напрямках. Навчальні заняття з сенсорного виховання організовує у всіх вікових групах щотижнево. У ясельній групі проводить окремі вивільнені заняття з пріоритетом сенсорного розвитку. (Додатки 6.4.1., 6.4.2., 6.4.3., 6.4.4.)

Починаючи з молодшої групи завдання з сенсорного виховання вводить у мету занять з мовленнєвого, пізнавального, художньо-естетичного, креативного розвитку. З дітьми молодшої, середньої, старшої груп організовує тематичні заняття з сенсорного розвитку у кінці кожного місяця з метою закріплення програмових знань, умінь. (Додатки 6.4.5., 6.4.6., 6.4.7., 6.4.8., 6.4.9.) Дітей раннього, молодшого дошкільного віку вчить способам обстеження (спостереження, зіставлення, обведення предмета ручкою чи поглядом, накладання, прикладання та ін.), а з дітьми середнього, старшого дошкільного віку закріплює та удосконалює дані способи обстеження, вчить їх застосовувати у практичній діяльності. Із старшими дошкільниками організовує заняття з логіки. (Додатки 6.4.10., 6.4.11.)

Процес сенсорного виховання Онищук Н.П. поділяє на такі етапи:

1) підготовчий етап (до трьох років). На першому році життя дітям забезпечуються різноманітні зовнішні враження. З розвитком хапальних рухів, дорослі допомагають пристосувати їх до форми, розмірів і місцезнаходження предмета. Поступово для дітей ці якості набувають певного значення (маленьке береться однією рукою, велике – двома).

2) систематичне засвоєння дітьми сенсорної культури. Після трьох років вихователь систематично ознайомлює дошкільників із сенсорними еталонами та способами їх використання.

Вихователь цілеспрямовано розвиває відчуття і сприймання дітей, їх «здатність відчувати». На другому і третьому роках життя дошкільників ознайомлює з властивостями предметів: формами, кольорами, розмірами та ін. У повсякденному житті під час самостійних ігор, праці, на прогулянках малята мають справу з багатьма властивостями предметів, однак помічають, виокремлюють, усвідомлюють лише деякі з них, тому дії з предметами організовує так, щоб для досягнення результату доводилося зіставляти предмети за формою, розміром, установлювати їх схожість або відмінність. Виконуючи продуктивні дії, діти на 3-му році життя вже знають, що форма, розмір, колір – постійні ознаки предметів, як користуватися цими предметами. На цьому етапі забезпечує нагромадження різноманітних уявлень, формує основи для подальшого засвоєння і використання сенсорних еталонів. Вихователь використовує назви кольорів і форм, організовує такі дії малят з предметами, які спрямовують увагу на їх певні властивості, сприяють утворенню відповідних уявлень. При цьому не вимагає, щоб діти обов'язково запам'ятали їх. Повноцінне засвоєння назв можливе тільки після засвоєння сенсорних еталонів.

Після трьох років педагог переходить до систематичного ознайомлення із сенсорними еталонами та способами їх використання.

У сприйманні кольору сенсорними еталонами є хроматичні (забарвлені) кольори спектра (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий) та ахроматичні (білий, чорний). Спочатку Наталія Петрівна вчить дітей сприймати колір конкретних предметів. Це зовсім не складно, якщо предмети мають порівняно чистий колір. Проте, якщо цей колір містить елементи різних кольорових тонів, до того ж виражених різною мірою (наприклад, колір морської хвилі, кавовий, бордовий та ін.), завдання стає непростим. Формує уявлення про білий і чорний, далі про хроматичні кольори (із блакитним знайомить трохи пізніше).

Під час ознайомлення з еталонами форми (геометричними фігурами) навчає дітей обстежувати форми предметів, вміння бачити подібність між формою предмета і якоюсь простою геометричною фігурою. Після того вчить дітей словесно позначати форму цього предмета (наприклад,

телевізор – прямокутний, тарілка – кругла і т.д.). У більшості випадків форма предметів складніша: у ній можна виділити загальні обриси, форму основної частини, форму і розміщення другорядних (дрібніших) частин і окремі додаткові деталі. Старших дошкільників вихователь навчає послідовно обстежувати саме такі, складні форми предмета. На усіх етапах навчає діям, необхідних для обстеження форми, використовує спосіб обведення дітьми контуру предмета і його частин, який допомагає співставити обведену форму із засвоєними еталонами.

Онищук Н.П. навчає встановлювати розміри предмета залежно від місця, яке він займає в ряду однорідних (великий, маленький, найбільший). Навчання обстеженню величини предметів спрямовує на розвиток окоміру. Для цього вчить дітей виконувати складніші «окомірні» завдання. Спершу дітей вчить порівнювати два предмети, прикладаючи їх один до одного, і добирати на око два предмети, які за своєю сумарною величиною дорівнюють третьому. Потім ознайомлює дітей із складнішим способом обстеження величини – вмінням користуватися найпростішою міркою. Наприклад, вибираючи предмет, що дорівнює зразкові, діти вимірюють зразок смужкою паперу, а потім за цією міркою знаходять предмет потрібної величини. Завдання на окомір є досить складними навіть для старших дошкільників. Тому окомір дітей педагог розвиває під час конструктивної діяльності, коли діти добирають відсутні, але потрібні для побудови якоїсь конструкції деталі; під час ліплення, коли вони ділять грудку глини, щоб її вистачило для усіх частин предмета; під час створення аплікацій, малювання. Педагог постійно проводить відповідну роботу з батьками вихованців щодо розвитку сенсорних відчуттів дітей. Розробляє і розміщує в батьківському куточку методичні рекомендації, пам'ятки, які допомагають батькам розвивати зір, слух, смакові якості своїх дітей та ін. (Додаток 6.5.5.)

Аналітичне сприйняття величини пов'язує з виділенням різних вимірів предмета – його довжини, висоти і ширини. Неможливо відокремити довжину і ширину від самого предмета, тому дітей вчить співставляти предмети згідно цих вимірів. Діти дізнаються, що дані виміри предметів відносні і залежать від положення предмета в просторі.

Уявлення про розмір ускладнює у процесі переходу від порівняння двох-трьох предметів до багатьох, що утворюють ряд величин, які зменшуються або збільшуються. Пізніше вихователь ознайомлює дітей з відтінками кольорів, варіантами геометричних фігур, відношеннями за розміром, що виникають між елементами ряду, який складається з більшої кількості предметів. Одночасно дітей навчає способам обстеження предметів: групування за кольором і формою на основі зразків-еталонів, послідовний огляд і опис форми, виконання дій окоміру. Розвиває аналітичне сприймання – вміння орієнтуватись у поєднанні кольорів, виділяти окремі виміри величин, розрізняти форму предметів.

Поруч із спеціальним ознайомленням з кольором, формою, розміром предметів удосконалює звуковий аналіз мови, формує музичний слух, розвиває м'язово-суглобову чутливість та інше. Ці вміння відіграють важливу роль у здійсненні музичної, образотворчої, трудової діяльностей, у мовленнєвому спілкуванні.

Навчання сенсорним діям поєднує з різними видами діяльності, що забезпечує життєву придатність сенсорних знань і вмінь. У той же час, сенсорне виховання включає спеціальну роботу щодо ознайомлення дітей із сенсорними еталонами, а також спеціальними способами зіставлення якостей предметів, що сприймаються, із засвоєними зразками, тобто способами обстеження предметів. Для виділення певних груп якостей Онищук Н.П. використовує як прості дії (дотик і погладження – для визначення гладкості поверхні), так і більш складні (перцептивні) дії.

Вихователь вчить дошкільників засвоювати еталони. Поступове ознайомлення дітей з різними видами сенсорних еталонів та їх систематизація – одне з найважливіших завдань, над яким працює Онищук Н.П. Організовує дії дітей з обстеження та запам'ятовування основних різновидів кожної властивості, що здійснюється у процесі їх навчання малюванню, конструюванню, ліпленню та ін.

Паралельно діти засвоюють слова, що означають основні різновиди властивостей предметів. Слово-назва закріплює сенсорний еталон, дає змогу точніше й усвідомленіше його застосовувати. Слова-назви вводяться на основі власних дій дітей з обстеження та використання відповідних еталонів.

З дітьми раннього віку виділяє окремі суттєві особливості предметів. З дітьми молодшого, середнього дошкільного віку якості предметів зіставляє з певними предметами. Старшим дошкільникам пояснює, що якості предметів набувають еталонного значення: вода холодна, кришка столу прямокутна, лампочка скляна тощо. Вчить їх узагальнено пізнавати оточуючий світ під час міні-занять з формування сенсорних еталонів. (Додаток 6.4.12.)

За час педагогічної діяльності Наталія Петрівна переконалася, що дошкільникам складно дається пізнання просторових відношень. Нелегким є формування уявлень про час, який вони сприймають не конкретним аналізатором, а шляхом чергування явищ життя, що постійно повторюються. Вихователь проводить з дітьми ігри, заняття під час яких показує, що день змінюється вечором, заняття – прогулянкою, а прогулянка – обідом тощо. У формуванні часових уявлень намагається досягти розуміння дітьми часової послідовності й тривалості. Для цього спрямовує пізнання дітей від розуміння короткого проміжку часу до усвідомлення частин доби, від правильного розуміння понять «учора», «сьогодні», «завтра» до засвоєння послідовності днів тижня, пір року та ін.

Для розвитку тактильної, нюхової та смакової чутливості педагог вдається до спеціальних вправ на порівняння, а також використовує досвід повсякденного життя дітей. (Додаток 6.5.2., 6.5.6.)

Педагог вважає недоцільним відокремлення до трьох років продуктивної діяльності дітей, дидактичних ігор і вправ із сенсорного виховання. У старшому дошкільному віці продуктивну діяльність ускладнює, навчання робить планомірним й систематичним. Сенсорне виховання у цей період відокремлює і реалізовує під час організованих дидактичних ігор і вправ. (Додатки 6.5.1., 6.5.2., 6.5.4., 6.5.6.)

У дітей старшого дошкільного віку вихователь розвиває аналітичне сприймання – вміння орієнтуватись у поєднанні кольорів, виділяти окремі виміри величин, розрізняти форму предметів. Найскладнішим завданням для дошкільнят є поєднання кольорів, форм і величини предметів із складною структурою. Виділення елементів таких структур, а також аналіз зв'язків між цими елементами забезпечується аналітичним сприйняттям.

Наталія Петрівна ставить перед дітьми спеціальні завдання, проводить спостереження, які спонукають їх придивлятися чи прислухатися до нових об'єктів, виділяти їх характерні ознаки, об'єднувати в єдине ціле, означати певними словами. В таких ситуаціях у дітей розвивається спостережливість. Вихователь вчить дітей не тільки дивитися та слухати уважно, а й до усього доторкатися, прислухатися, затримувати у руці.

Вихователь вважає недостатньо навчити дітей лише сприймати окремі кольори і відтінки. У природі і творах мистецтва кольори знаходяться в складних і різноманітних поєднаннях. Дітей 5 – 6 років вчить обстежувати ці поєднання, вловлювати певний ритм у розміщенні окремих кольорових тонів, відрізняти поєднання теплих кольорів від поєднань холодних. При сприйнятті форм складної структури вчить на око розділяти її на окремі елементи, що відповідають тим чи іншим зразкам, і визначати співвідношення цих елементів між собою. На закріплення знань про кольори, форму, величину практикує проведення тематичних сенсорних свят. (Додаток 6.4.13.)

Сенсорне виховання спрямовує на формування пізнавальної активності дітей. Для цього дітей навчає обстежувати предмети. Перед конструюванням головну увагу звертає на будову, основні вузли кріплень, пропонує дітям розглянути предмет з різних боків для визначення його форми. Перед малюванням увагу дітей зосереджує на контурі предмета. Для цього пропонує обвести пальцем або долонею його зовнішню частину, рухом руки у повітрі відтворити його форму. Характер обстеження предметів залежить від наступної продуктивної діяльності дітей.

Під час організації діяльності дошкільників вихователь виокремлює такі головні моменти:

а) сприймання цілісного предмета, створення загального враження про нього;

б) виокремлення основних частин предмета, визначення їх властивостей;

в) визначення просторового розміщення одних частин відносно інших (вище, нижче, ліворуч, праворуч);

г) виокремлення дрібніших частин предмета і з'ясування їх просторового розміщення щодо основних;

г) повторне цілісне сприймання предмета, закріплення враження.

У цій послідовності діти обстежують найрізноманітніші предмети, тому таке обстеження є узагальненим. Для обстеження під час праці на природі діти вміють відрізнити суху землю від вологої, розпушену від твердої, культурну рослину від дикоростучої. Для цього педагог дає їм уявлення про характерні властивості ґрунту (колір, консистенція, вологість) і рослин (ознаки стебел і листків).

Розрізнення звуків мови (звуковий аналіз слова, формування фонематичного слуху) організовує у формі підкресленої, розчленованої вимови.

Отже, способи обстеження, які застосовує вихователь у сенсорному вихованні залежать від характерних властивостей предметів (колір, форма, звук, запах тощо) і його мети. Спрямовані вони на організацію пізнавальних дій дитини, формування її розумової активності.

У сенсорному вихованні дошкільників Наталія Петрівна вдається до методу М.Монтессорі, який полягає в тому, щоб не просто вказувати дитині на якості предметів і явищ навколишнього світу, а дати можливість самостійно набувати знання і відкривати свій внутрішній світ, що значно важливіше, ніж повідомлення з боку дорослих. Для розвитку відчуттів дітей використовує дидактичний матеріал, який в свій час запропонувала М.Монтессорі. (Додаток 6.5.8.)

Наталія Петрівна сенсорне виховання здійснює на заняттях і у повсякденному житті, під час різноманітної діяльності дітей. Усі його форми спрямовує на створення у дітей багатого чуттєвого досвіду, здатності орієнтуватися в різноманітних властивостях предметів, на виховання культури сприймання, уважності, здатності реагувати на безпосередній вплив явищ дійсності.

Для розвитку сенсорних здібностей дітей проводить різноманітні ігри, які згруповані згідно з тим, що саме є об'єктом сприйняття – колір, форма чи розмір. (Додатки 6.5.1., 6.5.2., 6.5.6., 6.5.7.)

Особлива роль у сенсорному вихованні дітей належить природі. Пізнання природного оточення вихователь здійснює почуттєвим шляхом: за допомогою слуху, зору, дотику, нюху.

У будь-яку пору року дітей вчить відчувати радість від безлічі відчуттів, які дає природа. Надає їм можливість повніше відчути всі ці приємні, радісні моменти! Зануритися в атмосферу природи можна тільки на якусь мить, але ця мить для сенсорного розвитку дітей є дуже

важливою. Так, у лісі, парку малята вчать розрізняти забарвлення осіннього листя: у берези воно лимонного кольору, у верби – зеленувато-жовтого, в осики – червоного або лілового. Картина осіннього лісу, парку сприймається яскравіше, якщо запропонувати дітям послухати голоси птахів, шум вітру, шерех опадаючого листя, учити визначати запахи грибів, прілої зелені.

Більшість дітей реагують на нові, гострі відчуття бурхливими рухами: бігають, стрибають, валяються на траві, кричать, верещать, сміються. Така реакція є природною, і Наталія Петрівна дає їй проявитися. Діти затівають різноманітні ігри – бігають навколо дерев, ховаються за ними, обіймають руками стовбури, збігають із пагорка. Особливо приваблює дітей пісок і вода: вони опускають у струмок руки, кидають гілки й стежать, як вони спливають за течією. Із трав, плодів, коренів, піску, води готують «страви». Пісок знаходиться у певній взаємодії з водою. Обидві ці речовини існують з прадавніх часів, не мають будь-яких меж і знаходяться у постійному русі. Окремо одне від одного вони нескінченно пересуваються і течуть під впливом гравітації та атмосферних процесів. Знаходячись у стані рідини, вода позбавлена певної форми. Пісок є щільною субстанцією і також не має форми. Поєднуючись, пісок і вода можуть утворювати усталені форми які перетворюються в бруд в тих випадках, коли води більше, ніж піску.

Дії дітей під час ігор з піском вихователь розділяє на три основних типи, а саме:

- маніпуляції з пісочною поверхнею – діти заповнюють піском формочки, малюють на пісочній поверхні лінії, роблять відбитки, збирають пісок у грудочки, створюють гірки;

- проникнення у товщу піску – копання ям і тунелів, ховання в пісок предметів з наступним їх дістанням;

- ігри з піском із застосуванням води – діти можуть капати нею на пісок, або навіть лити у великій кількості.

Легко й охоче малята засвоюють назви квітів, трав, каменів. Таке безпосереднє спілкування з природою допомагає дітям знаходити їх, орієнтуючись за формою, будовою, запахом; вологістю, гладкістю, пухнастістю. (Додаток 6.5.3.)

Чим більше органів почуттів «задіяно» в пізнанні, тим більше ознак і властивостей виділяють діти в досліджуваному об'єкті, явищі, а отже, тим багатшими стають їх уявлення. На основі таких уявлень виникають розумові процеси, уява, формуються естетичні почуття. Без розвинутих органів чуття не може бути інтелекту і вихованої людини. Чуттєве сприймання є основою розумового і морального життя дітей.

Висновок

Формування повноцінної особистості неможливе без належного розвитку органів чуття, оскільки чуттєве сприймання є основою розумового і морального буття. Це означає, що розвинуті органи чуття є передумовою інтелекту й вихованості особистості.

У результаті сенсорного виховання діти оволодівають способами чуттєвого пізнання світу, наочно-образним мисленням, відбувається вдосконалення всіх видів дитячої діяльності, формується самостійність у пізнавальній і практичній діяльності. Діти, які оволоділи сенсорною культурою вміють виокремлювати якості предметів і явищ навколишнього світу, аналізувати й синтезувати об'єкти, виділяти й об'єднувати в єдине ціле малопомітні ознаки і властивості предметів, складати описові розповіді. Сенсорне виховання сприяє розвитку спостережливості, вмінню самостійно набувати знання, відкривати свій внутрішній світ, що значно важливіше для дітей, ніж готові повідомлення дорослих.

Сенсорне виховання, направлене на формування повноцінного сприйняття навколишньої дійсності, служить основою пізнання світу, першим ступенем якого є чуттєвий досвід. Успішність розумового, естетичного і етичного виховання в значній мірі залежить від рівня сенсорного розвитку дітей, тобто на скільки абсолютно дитина чує, бачить, відчуває оточуюче. Сенсорний розвиток необхідний людині для оволодіння будь-якою практичною діяльністю. Він не втрачає значення зі вступом дитини до школи і відіграє важливу роль у житті дорослої людини, відбувається на основі функціонування системи аналізаторів, що забезпечує багатомірний зв'язок зі світом, сприяє життєвій активності людини. Із сенсорного розвитку виростає логічне пізнання, яке прискорює накопичення нових чуттєвих даних, сприяє їх включенню до раніше створеної системи знань і досвіду. Чим вищий сенсорний розвиток дитини, тим більше фактів і явищ потрапляє у сферу її сприймання. Якщо в дитини належно розвинуті мислительні механізми, то вона виявляє неабияку здатність шукати, знаходити, фіксувати, аналізувати, інтерпретувати велику кількість інформації про світ і себе.

Стає очевидним, що, створюючи умови для формування сенсорного досвіду, вирішується найважливіше завдання своєчасного та повноцінного розвитку дитини.

Рекомендації

1. Розробити систему спеціальних занять, направлених на розвиток сенсорних здібностей і мислення дітей дошкільного віку.
2. Організувати цілісну систему «уроків мислення» за творами В.Сухомлинського для старших дошкільників.
3. Забезпечити формування сенсорних еталонів у дітей під час сюжетно-рольових ігор.
4. Формувати вміння у дітей спостерігати.
5. Посилити розвивальний і виховний аспекти розумового виховання, більше уваги приділяти формуванню мотивів пізнавальної діяльності, розвитку пізнавальних інтересів.
6. Формувати вміння у дітей застосовувати набуті знання з логіки і математики для пізнання навколишнього світу, розв'язання проблемних ситуацій.
7. Ввести у навчально-освітній процес дошкільного навчального закладу розвивальні ігри та вправи, проблемні запитання, логічні задачі, пошукові ситуації, досліді, ребуси, кросворди.
8. На спеціальних заняттях по малюванню, музиці, розвитку мови більше пропонувати дітям завдання творчого характеру.
9. Забезпечити інтеграцію ігрової й образотворчої діяльності дітей у процесі засвоєння сенсорних еталонів; занурення дітей в активну сенсорно-пізнавальну діяльність у процесі образотворчої діяльності.
10. Формувати у дошкільників культуру мислення, збагачувати предметно-практичну діяльність, розвивати інтерес до предметів, що навколо тв. Їхніх властивостей, до способів їх використання.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1999.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». – К., Світич, 2008.
3. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття»// Освіта. – 1993. – №4-46.
4. Закон України «Про дошкільну освіту». – К.: Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2001.– 55 с.
5. Закон України «Про освіту»: За станом на 8 грудня 2006р. / Верховна Рада України. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – 40с.
6. Артемова Л.В. Вчися граючись: Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят. – К. : Томіріс, 1995. – 112с.
7. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. – К., 2002.
8. Болтарович З. Традиції сімейного виховання // Народна творчість та етнографія. – 1993. – № 2.
9. Буре Р. С., Островская Л. Ф. Воспитатель и дети. – М., 2003.
10. Вільчковський Е. С. Критерії оцінювання стану здоров'я, фізичного розвитку та рухової підготовленості дітей дошкільного віку. – К., 1998.
11. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. – Л., 1998.
12. Венгер Л. А., Пилюгина Э. Г., Венгер Н. Б. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет. – М., 1988.
13. Виховання дошкільників в праці / За ред. З. Н. Борисовой – К., 2002.
14. Воспитание гуманных чувств у детей / Под ред. Л. Н. Проколиенко, В. К. Котырло. – К., 1987.

15. Денисенко Н. Впровадження програми з валеології // Дошкільне виховання. – 1998. – № 9.

16. Дичковская И.Н., Пониманская Т.И. Воспитание для жизни: образовательная система М.Монтессори. – М., 1996. – 116с.

17. Дорошенко З.П. Сенсомоторний розвиток дитини раннього дошкільного віку: теорія і практика. Пріоритетні напрями роботи дошкільної ланки освіти на 2006-2007 навчальний рік: методичний аспект. Випуск шостий / За науковою редакцією К.Л. Крутій. – Запоріжжя: ТОВ "ЛПС" ЛТД, 2007. – С. 142–157.

18. Запорожець А.В. Проблемы развития психики // Избранные психологические труды. – М., 1986.

19. Приходько Ю.С. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі. – К., 1987.

20. Проколієнко Л.М. Формування допитливості у дітей дошкільного віку. – К., 1979.

21. Проскура Е.В. Развитие познавательных способностей дошкольника. – К., 1985.

22. Русова С.Ф. Ідейні підвалини школи // Світло. – 1913. – Кн.8.

23. Светлова І.Є. Велика книга завдань і вправ для розвитку інтелекту дитини: Сенсорне сприйняття, логічне мислення, дрібна моторика рук, розвиток мови. – К.: Країна мрій, 2006. – 160 с.

24. Сенсорное воспитание в детском саду. М., 1981.

25. Трикоз С.В. Теоретичні засади сенсорного розвитку дошкільників // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2000. - Вип.7. – С.121-125.

26. Фомина Л.В. Сенсорное развитие: Программа для детей в возрасте (4) 5-6 лет. – М. : Творческий Центр «Сфера», 2001. – 80с.

Додатки

**Матеріали семінару-практикуму
для вихователів дошкільних
навчальних закладів**

**«Сенсорне виховання – складова частина
розумового виховання»**

Сенсорне виховання – цілеспрямований педагогічний вплив, що забезпечує формування чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприймання.

Різні вчені по-різному підходили до вирішення цього питання. Вперше теорію сенсорного виховання розробив Фрідріх Фребель. У праці «Дари Фребеля» в основі дарів – геометрична фігура, а в ній - пряма лінія, яка може бути хвиляста, замкнута, однак пряма лінія необмежена. М.Монтессорі в основу розвитку сенсорного виховання поклала спеціальний природний матеріал. У результаті дитина, маючи добре розвинуті відчуття, не завжди могла їх назвати, порівняти, узагальнити, застосувати в інших видах діяльності, працюючи без керівництва дорослого. У результаті багатий сенсорний досвід не ставав основою для розвитку.

К.Д.Ушинський вважав, що чим більше аналізаторів бере участь в обстеженні, тим глибші будуть знання дитини про предмет.

Вітчизняна система сенсорного виховання опирається на теорію сприймання, розроблену Л.С.Виготським, Б.Г.Ананьєвим, Л.С.Рубінштейном, О.М.Леонтьєвим, О.В.Запорожцем, Л.А.Венгером та ін. Відповідно дитина повинна оволодіти загальним суспільним досвідом, який включає найраціональніші способи обстеження предметів, сенсорні еталони.

Згідно найновіших досліджень, відчуття і сприймання є особливими діями аналізаторів, спрямовані на обстеження предмета, його особливостей. Розвивати аналізатори дитини - значить навчати її діям обстеження предмета, які в психології називаються перцептивними діями. За допомогою перцептивних дій дитина сприймає в предметі нові якості та властивості.

Завдання сенсорного виховання – своєчасно навчити дитину означеним діям. Узагальнені способи обстеження предметів мають важливе значення для формування операцій порівняння, узагальнення, для розгортання мислительних процесів.

Сенсорні еталони – це узагальнені сенсорні знання, сенсорний досвід, що накопичений людством за всю історію його розвитку. Кожний сенсорний еталон має своє словесне позначення: міра ваги, міра довжини, кольоровий спектр, розташування нот на нотному стані, плоскі та об'ємні геометричні фігури та ін.

Засвоєння сенсорних еталонів – довгий і складний процес, що проходить передусім у дошкільному дитинстві. У перші роки життя у дітей формуються передумови сенсорних еталонів. З другої половини першого року життя до початку третього року формуються сенсорні передеталони.

У цей період дитина відображає окремі властивості предметів, які мають значення для її рухів (деякі особливості форми, величини, відстані і т.д.).

У дошкільному віці дитина користується предметними еталонами: образи властивостей предметів співвідносить з певними предметами (помаранчевий колір – «морквинка», квадрат визначає форму кишені, хустинки). Переважно цей період продовжується до межі між п'ятим і шостим роком життя, хоча може затриматись, якщо дорослі нав'язують предметні еталони в діяльність дитини.

У старшому дошкільному віці діти можуть співвідносити якість предметів із засвоєними загальноухваленими еталонами: сонце як куля, лимон і огірок - овальної форми. Для дитини цього віку еталонами кольору є сім кольорів спектра і його відтінки, в якості еталонів форми - система геометричних фігур, для слухового сприймання – «решітка фонем» рідної мови, звуковисотна шкала музичних звуків.

Вітчизняна система сенсорного виховання будується на визнанні необхідності розвивати сприймання дитини в процесі змістовної діяльності не тільки на заняттях, а й у повсякденному житті, наприклад, знайомство з властивостями води.

На першому році життя дитини завдання сенсорного виховання вирішують в маніпулятивній і предметній діяльності. В подальшому для сенсорного розвитку дитини використовують такі види діяльності: ігрова, трудова, конструктивна, образотворча. В кожному з них своя сенсорна основа. Удосконалення будь-якої діяльності залежить від рівня сенсорного розвитку дитини.

Залежно від змісту діяльності, її мотивів змінюється гострота відчуттів, оскільки різні ознаки предметів виступають у своєму життєвому значенні. Засвоївши певну ознаку предмета в одному виді діяльності, дитина використовує її в інших видах діяльності (навчилась розрізняти колір в дидактичній грі - застосовує в малюванні).

У розвитку чуттєвого пізнання велика роль належить мові: слово допомагає позначити нову ознаку. Словесне визначення ознак і властивостей предметів сприяє осмисленому їх сприйняттю, чіткому розрізненню.

Зміст сенсорного виховання включає широкий об'єм ознак і властивостей предметів, які дитина повинна досягнути в дошкільному дитинстві: знайомство з кольором, величиною, формою, смаком, запахом, фактурою, масою, звучанням предметів навколишнього світу, орієнтування в просторі, а також орієнтування у часі, розвиток мовного і музичного слуху.

Методика сенсорного виховання передбачає навчання дітей обстеженню предметів, формування уявлень про сенсорні еталони.

Навчання обстеженню проводиться як спеціально організоване сприйняття предмета з метою виявлення тих його властивостей, про які треба знати, щоб успішно справитись з наступною діяльністю. Предмет

обстежується по-різному, залежно від мети обстеження і обстежувальних якостей.

Правила обстеження:

- сприйняття цілісного образу предмета;
- поділ на основні частини і виявлення їх ознак (форма, величина, колір, матеріал);
- просторове співвідношення частин одна з одною (зверху, зліва, над...);
- виокремлення дрібних деталей, встановлення їх просторового розташування відносно до основних частин;
- повторне цілісне сприйняття предмета.

Завдання, методи, зміст і засоби виховання:

Упродовж дошкільного дитинства характер сенсорного пізнання змінюється: від маніпуляції з предметами дитина поступово переходить до ознайомлення з ними на основі зору, тактильного відчуття, а також «зорового обстеження».

Особлива роль в сенсорному вихованні дітей належить природі. Пізнання природного оточення спочатку здійснюється чуттєвим шляхом, за допомогою зору, слуху, нюху. Чим більше органів чуття задіяно у пізнанні, тим більше ознак і властивостей виділяє дитина в досліджуваному об'єкті, явищі, а це означає, що збагачується уявлення дитини. На основі таких уявлень виникають мислительні процеси, уява, формуються естетичні відчуття.

Методичні прийоми керівництва пізнавальною діяльністю дітей:

- показ і пояснення з ретельним обстеженням;
- пояснення;
- створення умов для самостійної практичної діяльності;
- підведення до самостійних висновків, узагальнень, класифікацій.

Завдання розумового виховання:

- розвиток мислення і мови;
- формування реалістичних уявлень;
- сенсорне виховання;
- розвиток пізнавальних інтересів.

Прийоми:

- наочні (зразок, показ);
- словесні (пояснення, запитання, оцінка);
- ігрові (ігрова дія, ігрова ситуація).

Принципи:

- науковість;
- виховуючий характер;
- наочність;
- послідовність;
- систематичність;

міцність і концентричність;
доступність;
індивідуальний підхід.

Засоби:

гра;
праця;
повсякденне життя;
навчання.

Методи:

наочні (спостереження, екскурсія, екскурсія-огляд, демонстрування картин, показ кіно, діафільмів);
словесні (розповідь, бесіда, вивчення художньої літератури);
практичні (вправи, ігри, праця в природі).

Зміст:

ознайомлення з природою;
розвиток мови;
формування математичних уявлень;
навчання малюванню, аплікації, конструюванню;
розвиток рухів;
навчання слуханню музики.

Засоби розумового виховання поділяються на дві групи: діяльність дітей і витвори духовної та матеріальної культури.

На ранніх етапах важливий особистий досвід. Однак дитині дають готові форми чужого досвіду шляхом формування різних видів діяльності та навчання. Велике значення для дошкільників має побутова діяльність: з виконання режиму, що потребує зосередженості уваги, пам'яті, мислення, довільності поведінки.

Розумове виховання дошкільників здійснюється в ігровій діяльності (рухливі, дидактичні, творчі ігри, в яких діти відображають свої враження про навколишній світ). Велике значення мають продуктивні види діяльності (трудова, зображувальна, конструкторська), в них включається така функція мислення як планування: дитина повинна передбачати результат зробленого, визначати етапи виконання роботи, способи її організації і т.д.

За останні роки в якості засобів розумового виховання стали використовуватись витвори національної культури - народні пісні, танці, фольклор, традиції, обряди.

Розум – одна з найкращих людських якостей, це здатність людини мислити, відображати і пізнавати об'єктивну дійсність. Це найдосконаліша форма теоретичного осягнення дійсності, свідоме оперування поняттями, синтез знань на найвищому рівні теорій та ідей.

Отож зміст розумового виховання полягає в формуванні в дітей певного обсягу знань про навколишній світ та його явища, способів мислительної діяльності, уміння порівнювати і спостерігати.

Звідси і мета розумового виховання – формування всебічно розвинутої особистості дитини, її розумової активності й самостійності.

Завданнями розумового виховання виступають такі:

- розвиток мови і мислення;
- формування реалістичних уявлень;
- сенсорне виховання;
- розвиток пізнавальних інтересів.

Завдання розумового виховання дітей дошкільного віку можна об'єднати в декілька груп:

1. Набуття елементарних знань про довкілля, природу, життя і про працю людей, суспільні явища, їх зміст стосується найблищого оточення дитини.

2. Формування навичок і вмінь розумової діяльності, яке полягає в формуванні в дітей певних способів сприймання, розвитку всіх пізнавальних процесів.

3. Розвиток пізнавальних психічних процесів: відчуття, сприймання, пам'яті, уяви, розвиток сенсорного виховання,

4. Розвиток зацікавленості дітей, допитливості, розуму і формування на їх основі стійких пізнавальних інтересів, розвиток розумових здібностей. Засобами розумового виховання визнано в педагогіці дошкільля наступні:

ознайомлення з навколишнім світом (розвивається кругозір дитини, її пізнавальні процеси, спілкування з дорослими збільшується обсяг інформації);

гра – специфічна діяльність дітей, в якій відзеркалюється навколишня дійсність, виявляються знання; різні види ігор по-різному впливають на розумовий розвиток дітей;

праця, в процесі якої відбувається практичне ознайомлення з якостями і властивостями предметів; знаряддями праці, матеріалами;

навчання – цілеспрямований вплив, що здійснюється систематично, забезпечуючи послідовність нагромадження знань і умінь.

Консультація для вихователів

**«Особливості сенсорної
сфери дошкільників»**

У дошкільному віці відбувається збагачення чуттєвого досвіду дитини, оволодіння специфічними формами сприймання і мислення, бурхливий розвиток уваги, формування довільної уваги і пам'яті. Пізнання дитиною навколишнього світу за допомогою відчуттів і сприймання створює необхідні передумови для виникнення складніших пізнавальних процесів (мислення, пам'ять, увага). Розвинена сенсорика – основа для удосконалення практичної діяльності дитини. Зміни в організмі малюка відбуваються не самостійно, а в результаті того, що дошкільник оволодіває новими діями сприймання, спрямованими на обстеження предметів і явищ дійсності, їх різноманітних властивостей і відношень. У середині дошкільного віку у дитини виникає бажання розібратися у формах, порівняти, у чому їх схожість і відмінність з відомими їй предметами.

Сенсорне виховання спрямоване на формування і розвиток у дітей сенсорних процесів (відчуттів, сприймання, уявлень), за допомогою яких вони набувають досвіду орієнтування у зовнішніх властивостях предметів і явищ. Важливе завдання – навчити дошкільників точно, повно і розчленовано сприймати предмети, їх властивості і відношення (колір, форма, величина, розміщення у просторі, висота звуків тощо). Без такого навчання сприймання дитини тривалий час буде поверховим, фрагментарним, не створюватиме необхідних основ для загального розумового розвитку, не формуватиме спостережливості, мислення, мовлення, не відбуватиметься повноцінне засвоєння знань і навичок у початкових класах школи тощо.

Сприймання як цілісне відображення предметів, ситуацій, явищ виникає у свідомості людини при безпосередній дії об'єктів на аналізатори. Процес переходу від відчуття до сприймання – це перехід до складнішого відображення світу, яке збільшує можливості людини щодо пристосування і активного його перетворення.

Розвиток сприймання є складним процесом, який передбачає засвоєння дитиною певних сенсорних еталонів, які є результатом суспільного досвіду; оволодіння нею способами обстеження предметів.

Сенсорні (лат. *sensorium* – орган чуттів) еталони - вироблені людством уявлення про основні властивості і відношення предметів і явищ навколишньої дійсності.

Ці еталони функціонують як загальноприйнятий зразок властивостей і відношень предметів. Наприклад, при сприйнятті форми сенсорними еталонами є геометричні фігури (круг, квадрат, трикутник, овал, циліндр тощо), кольору – сім кольорів спектра, а також білий та чорний. У природі існує розмаїття форм і барв, однак людство упорядкувало їх у певну систему. Оволодіння сенсорними еталонами дає змогу сприймати навколишній світ крізь призму суспільного досвіду. Отже, дитина привчається бачити властивості предметів як різновиди або поєднання відомих зразків.

Забезпечити засвоєння сенсорних еталонів – означає сформувати уявлення про основні різновиди кожної властивості предмета (колір, величина, форма тощо). Однак безпосередньо такі уявлення не зможуть керувати сприйманням, якщо дитина не знає способів обстеження предметів – встановлення, якому зразку відповідає властивість певного предмета, з яким вона має справу – у грі, на занятті, у процесі спостережень, розваг. Цим способам дитину потрібно вчити спеціально.

Зміст сенсорного виховання у дошкільному закладі полягає в ознайомленні дітей із сенсорними еталонами і навчанні їх способів обстеження предметів.

У повсякденному житті під час самостійних ігор, праці, на прогулянках малята мають справу з багатьма властивостями предметів, однак помічають, виокремлюють, усвідомлюють лише деякі з них. Практика і спеціальні дослідження підтверджують, що набутий стихійно, без керівництва дорослих, сенсорний досвід є досить бідним, поверховим. Керівництво сенсорним вихованням дитини повинне враховувати її вікові особливості. До трьох років вона ще не здатна зрозуміти значення зразків (еталонів), з якими необхідно порівнювати властивості предметів. Кружечок, кулька, кольорова смужка для неї такі одиничні і конкретні, як м'яч, годинник, чашка, книжка тощо. На цьому етапі важливо забезпечити нагромадження різноманітних уявлень, сформувати основу для подальшого засвоєння і використання сенсорних еталонів, використовуючи у роботі з дітьми основні види форм і кольорів, які згодом виступатимуть як еталони. Вихователь повинен використовувати назви кольорів і форм, організовувати такі дії малят з предметами, які спрямовуватимуть увагу на їх певні властивості, сприятимуть утворенню відповідних уявлень. При цьому не потрібно вимагати, щоб дитина обов'язково запам'ятала їх. Повноцінне засвоєння назв можливе тільки після засвоєння сенсорних еталонів.

У цій роботі важливо знати і використовувати дії, які забезпечують виокремлення властивостей й утворення елементарних уявлень про них. Такими діями є зіставлення предметів за формою, розміром, кольором: дитина добирає пари з групи предметів або шукає серед них названий дорослим. Важливо, щоб вона навчилася використовувати як зразок будь-який предмет, що сприятиме засвоєнню загальноприйнятих еталонів. Найлегше малята вибирають предмет за формою, складніше – за розміром (величиною), і найважче – за кольором.

Опановуючи зіставлення предметів за властивостями, добираючи предмети з однаковими властивостями, діти спочатку накладають їх один на інший, порівнюють за формою, величиною або кольором. Це дається їм легко, а згодом, оволодівши прийомами зовнішнього зіставлення, вони переходять до зіставлення «на око» (зорове зіставлення). У ранньому і молодшому дошкільному віці у процесі сенсорного виховання доцільніше

використовувати плоскі предмети, які легко і зручно накладати, прикладати, порівнюючи за певними властивостями. Із набуттям дитиною певного досвіду можна використовувати об'ємні предмети.

Сучасна методика сенсорного виховання спрямована передусім на формування пізнавальної активності дитини. Для цього вона повинна володіти процедурою обстеження залежно від його мети. Перед конструюванням, наприклад, головну увагу звертають на будову, основні вузли кріплення, розглядають предмет з різних боків для визначення його форми. Перед малюванням увагу дітей зосереджують на контурі предмета. Для цього вихователь пропонує обвести пальцем або долонею його зовнішню частину, рухом руки у повітрі відтворити його форму. Характер обстеження предметів залежить від наступної продуктивної діяльності дітей. Під час організації діяльності дошкільників виокремлюють такі головні моменти:

а) сприймання цілісного предмета, створення загального враження про нього;

б) виокремлення основних частин предмета, визначення їх властивостей;

в) визначення просторового розміщення одних частин відносно інших (вище, нижче, ліворуч, праворуч);

г) виокремлення дрібніших частин предмета і з'ясування їх просторового розміщення щодо основних;

г) повторне цілісне сприймання предмета, закріплення враження.

У цій послідовності обстежують найрізноманітніші предмети, тому таке обстеження називають узагальненим. Для обстеження під час праці на природі важливо, щоб діти вміли відрізнити суху землю від вологої, розпушену від твердої, культурну рослину від дикоростучої. Для цього їм потрібні уявлення про характерні властивості ґрунту (колір, консистенція, вологість) і рослин (ознаки стебел і листків).

Розрізнення звуків мови (звуковий аналіз слова, формування фонематичного слуху) організують у формі підкресленої, розчленованої вимови.

Отже, способи обстеження, які застосовуються у сенсорному вихованні залежать від характерних властивостей предметів (колір, форма, звук, запах тощо) і його мети. Спрямовані вони на організацію пізнавальних дій дитини, формування її розумової активності.

У дошкільному закладі сенсорне виховання здійснюється на заняттях і у повсякденному житті, під час різноманітної діяльності дітей. Усі його форми спрямовані на створення у дітей багатого чуттєвого досвіду, здатності орієнтуватися в різноманітних властивостях предметів, на виховання культури сприймання, уважності, здатності реагувати на безпосередній вплив явищ дійсності

Консультація для батьків
«Використання дидактичних ігор
з розвитку сенсорних здібностей
в сімейному вихованні»

Сенсорний розвиток є головною умовою будь-якої діяльності (образотворчої, музичної, конструктивної тощо). Без дозрівання організму дитини, її нервової системи неможливий психічний розвиток.

Для активізації сприймання особливе значення має дозрівання аналізаторів (зорового, слухового, смакового, нюхового, тактильного), за допомогою яких відбувається розчленування і об'єднання різних подразників, що сприймаються. Проте всі ці органічні складові створюють лише можливості, лише передумови для розвитку сприймання, але не визначають ні його характеру, ні рівня.

Вітчизняна дошкільна дидактика, спираючись на сучасні психологічні дослідження, розглядає сенсорний розвиток як формування нових, таких, що не існували раніше, сенсорних процесів і властивостей за активного педагогічного впливу.

Метою сенсорного розвитку дітей є формування у них сенсорних здібностей. Сенсорні процеси в осіб з розвинутими сенсорними здібностями протікають дещо інакше, ніж з нерозвинутими. Ці відмінності зовні часто майже непомітні. Так, двоє дітей можуть ковзнути поглядом по тому самому предмету, а потім з'ясується, що лише в однієї дитини сформувалося повне і правильне уявлення про нього і вона одразу ж знайде цей предмет серед схожих. В іншій уявлення виходить дуже спотворене, неправильне. Чому? Тут має значення, як дитина розглядає предмет: як єдине ціле або хаотично фіксує очима окремі його деталі чи точки в середині.

Здібності, з одного боку, є умовою успішного виконання певного виду діяльності, а з іншого – розвиваються в процесі цієї діяльності. Незважаючи на тісний зв'язок знань і умінь із здібностями, їх слід розрізняти. Важливо не стільки, якою кількістю знань володіє дитина, скільки те, як вона ними володіє і як опановує нові. Знання та уміння, за певних способів набуття, – єдиний і ефективний шлях формування здібностей. Тому широке перенесення способів дій у нові умови дає змогу вважати, що саме формування таких узагальнених умінь повинно стати основою виховання сенсорних здібностей.

Спираючись на основні положення вітчизняних учених з цієї проблеми, була розроблена програма сенсорного розвитку дітей 4-5 років, дидактичних ігор та вправ. В основу ігор покладено такі принципи:

Діяльність дітей повинна бути цікавою, мотивованою, продуктивною.

Завдання із сенсорного розвитку слід тісно пов'язувати з навколишнім життям.

Пропонуючи дитині завдання, потрібно дати їй змогу відшукати розв'язок самостійно.

У процесі виконання ігор і вправ необхідно розвивати мову, пам'ять, мислення дітей.

Важливо врахувати індивідуальні особливості дітей і застосувати індивідуальний підхід до кожного.

Завдання полягає в тому, щоб не стільки домогтися, аби дитина врешті-решт правильно виконала ту чи іншу дію, скільки виробити в неї певні способи діяльності.

Розроблені ігри можна використовувати і як діагностичні, і як розвиваючі. Підійти до них з таких позицій допомогла теорія Л.С. Виготського про зону найближчого розвитку.

Рівень актуального розвитку – це той рівень розвитку психічних процесів, який склався в дитини на сьогодні. Він визначається характером завдань, котрі дитина в змозі виконати самостійно.

Рівень найближчого (потенційного) розвитку визначається тими завданнями, які дитина може розв'язати за допомогою дорослого, у співробітництві з ним.

Педагог Карр поділяє ігри на :

- сенсорні (для найменших дітей, які люблять, щоб іграшки були різнокольорові, щоб вони видавали різні музичні звуки – брязкальця, шарманки, скляні дощечки, труби, барабани тощо;

- моторні – біг, підскакування, боротьба, плавання тощо;

- психологічні – інтелектуальні й афективні: лото, доміно тощо.

**Конспект заняття
з сенсорного розвитку
для дітей раннього віку
«Лялька-неваляйка»**

Мета: закріпити знання дітей про форму та колір предметів; розвивати увагу, окомір, дрібну моторику рук; виховувати акуратність, точність і наполегливість.

Матеріал: велика лялька-неваляйка, відерце з гудзиками, мисочка з невисокими краями, площинне зображення ляльки-неваляйки.

Хід заняття

Діти сидять на стільчиках.

Вихователь: Діти у нас є чудова лялька (показує ляльку-неваляйку дітям).

- Якого кольору сарафан нашої ляльки?
- На голівці у ляльки шапочка. Якого вона кольору?
- На що схожа наша лялька?

Діти: сонце, м'ячик, колобок, апельсин, снігову бабу тощо.

Вихователь: Погляньте, діти, які гарні виразні очі у нашої ляльки.

- Покажіть, як ви вмієте кліпати очима.
- Закрийте очі.
- Відкрийте очі.

Вихователь: У нашої ляльки на обличчі є симпатичний носик.

- Покажіть мені пальчиком ваш носик.
- Що робить ваш носик?
- Подихайте носиком.
- У нашої ляльки гарні губки.
- Якого кольору губи у ляльки?
- У вас і у мене теж є губки. Пошліть поцілунок один одному, ось так.

Вихователь: Коли ви втомлюєтеся, то лягаєте спати.

– Покажіть ляльці, як ви засинаєте (кладуть голівку на складені долоньки, закривають очі).

Вихователь дзвонить у дзвінок.

– Досить діточки відпочивати, час малята прокидатись.
– А знаєте, діти, наша лялька не спала. Вона стояла і на вас дивилася.
– Тож лялечку беріть і спати її покладіть. (Діти по черзі вкладають ляльку, а вона піднімається).

Вихователь: Давайте, діти, ляльці пісню заспіваємо

– Може так її заколисаємо. (Діти стають навколо ляльки)

Ходить сонько під вікном:

Іди в ліжечко бігом! (пальчиком)
Лягай, лялько, на бочок, (голову на складені долоньки)
Ми заграємо в ріжок: (грають в кулачок)
А-а-а, а-а-а! (пальчиком)

Вихователь кілька разів кладе ляльку спати.

Вихователь: Нічого не виходить, діти, бо це незвичайна лялька, а лялька-неваляйка.

– Ви дуже гарно гралися із лялькою-неваляйкою. Тому вона принесла вам жовте відерце із чарівними гудзиками.

Діти фотографують ляльку на згадку.

Вихователь: А ось і фотографія.

– Та чогось на ній не вистачає.

– Давайте закінчимо фотографію.

– А допоможуть нам гудзики. Ось носик (викладає). Пропонує дітям викласти очі, ротик та прикрасити сарафан.

Вихователь: Ну ось ми закінчили роботу.

– Неваляйці дуже подобається.

– Вона зовсім не хоче відпочивати, все дивиться, любується на себе.

**Конспект заняття
з сенсорного розвитку
для дітей раннього віку
«Осілля мандрівка»**

Мета: вчити малят гратися з образними іграшками-персонажами, впізнавати і називати предмети та іграшки (дерева, листя, ведмедик, груші, сонечко, хмаринка). Добирати і групувати предмети за кольором, встановлювати зв'язки між ними за контрастними ознаками (великий, малий). Збагачувати активний словник дітей іменниками-назвами рослин (дерево, листя), тварин (ведмідь, їжак, лисичка, зайчик), прикметниками (жовтий, зелений, великий, маленький), стежити, щоб діти говорили виразно не поспішаючи, досить голосно.

За вказівкою вихователя вчити дітей виконувати найпростіші драматизовані дії; продовжувати вчити розрізняти геометричні фігури за кольором та величиною; закріпити знання про поведінку диких тварин; тренувати у ходьбі на масажному килимку; розвивати усне мовлення, наочно-дійове мислення, слухову увагу; виховувати зосередженість, організованість, уміння грати в дидактичні ігри; привчати емоційно відгукуватись на пропозицію вихователя когось покликати, схватись та виконувати інші дії. Виховувати інтерес і добре ставлення до тварин, бажання доглядати за ними.

Матеріал: театральна ширма, ляльковий ведмедик, іграшкові їжачки, хмаринка, сонечко, кошки, листочки, груші, теремок (картонний), наголівнички парасолька, магнітофон, збірник пісень «Голубий вагончик», дидактичні ігри: «Знайди такий колір як у мене», «Чарівний теремок», музично-дидактична гра «Сонечко і дощик», «Грушки для їжачків», масажні килимки.

Хід заняття

Групову кімнату оформлено у вигляді казкової лісової галявини (дерева, кущі, опале листя, ялинки, пеньки), збоку стоїть ширма, яка прибрана листочками, горобиною, на підлозі лежать килимки-доріжки з каштанів, жолудів, гілочок.

Вихователь зграйкою заводить дітей до групи, звертає увагу на доріжку і пропонує кожному пройти по ній. У цей час читає рядки:

Тупотять маленькі ніжки
Йдуть гуляти малюки по незвичайній доріжці.
На галявину прийшли.

Вихователь: куди ж нас привела доріжка?

– Ми потрапили з вами на чарівну галявину. Як тут гарно! Як багато листя напало з дерев. Нумо пограємося, назбираємо листочків. Ось бачите, які гарні листочки у руках. (Діти розглядають листочки, милуються ними). Тепер потанцюємо з ними.

(Малюки виконують довільний танець з листочками).

Вихователь: діти, послухайте! Що ви чуєте? Хто це плаче? (З-за ширми з'являється ляльковий ведмедик).

– Ведмедику, доброго ранку! Чого ти плачеш? Що сталося?

Ведмедик: я назбирав у кошик багато листочків, а пустун-вітерець розкидав їх по галявині, і в мене залишився один-однісінький листочок.

Вихователь: не плач, Ведмедику, ми тобі допоможемо.

– Діти, подивіться, як багато листочків.(Бере жовтий листочок). Якого кольору цей листочок? (Запитує двох-трьох дітей).

– Давайте зберемо всі листочки в кошик. (Діти збирають в кошик, до якого прикріплено жовтий листочок.) Вихователь щоразу запитує, якого кольору листочок принесла дитина.

Вихователь: ну ж бо перевіримо, чи всі листочки жовтого кольору ви зібрали. Молодці!

– А який листочок прикріплено до цього кошика (зелений). Ось у цей кошик і будемо збирати зелені листочки. Ведмедику, поглянь, дітки зібрали всі листочки.

– Юро, принеси кошика з жовтими листочками – ми віддамо його Ведмедикові.

– Женя, а ти, принеси кошика з зеленими листочками. (Вихователь передає кошики Ведмедикові).

Ведмедик: дякую вам, мої маленькі друзі, що допомогли зібрати листочки. До побачення!

Вихователь: гарна сьогодні погода! Сонечко визирає із-за хмарки й усміхається нам. Пограймося з ним. Діти збираються навколо вихователя, він промовляє:

Сонце виглядає з-за хмаринки, посміхається всім нам. Ми заплещемо в долоньки, тому що раді сонечку.

– А зараз побігаємо!

Діти розбігаються в різнобій, а потім за сигналом вихователя зупиняються й виконують такі рухи на його слова:

Одна ніжка гоп-гоп-гоп, Друга ніжка гоп-гоп-гоп.

(Діти притупують ніжками)

Ручки наші плесь-плесь-плесь, Ще раз ручки плесь-плесь-плесь.

(Діти плещуть у долоньки)

З-за ширми з'являється хмаринка.

Вихователь: хмаринка сонечко закрила, дощик іде. Швидше ховаймося під парасольку! (Діти біжать до вихователя, який тримає розкрити парасольку).Всі сховалися, нікого дощик не замочив? Мабуть, вам сумно стало. Давайте попросимо дощик перестати крапати:

Дощику, дощику, перестань

Поїдемо в Березань

Дощику, дощику, зупинись

Синя хмарко, розійдись.

(Хмаринка зникає, з'являється сонечко)

Вихователь: ось і дощик перестав, хмаринка зникла. Давайте ще трохи погуляємо на галявині.

- Ой! Хто це! Давайте нарвемо груш їжачкам!
- Скільки груш на дереві? (Багато).
- Якого кольору груші? (Жовті).
- А якого кольору трава? (Зелена).

Вихователь: діти, ми по галявині пройшли, та зайчика не знайшли. Давайте всі разом покличемо зайчика, а то він мабуть, когось злякався.

Зайчику, зайчику вийди до нас,
Маленький, сіренький, вийди до нас.

Дитина-зайчик (зі старшої групи) виходить зі схованки.

Зайчик: Я вухатий ваш дружок,
В мене білий кожушок,
Куций хвостик, довгі вуса
Я усіх, усіх боюся.

Вихователь: зараз Зайчик хоче погратися з вами. Він буде зайцем-татком, а ви його дітками-зайченятками (Вихователь вдягає зайченяткам наголівнички).

– Діти, яка гарна хатинка стоїть у лісі! Хто це там з віконця виглядає, так це ж хитра кума Лисиця. (Виходить дитина-лисиця старшої групи і співає пісеньку «Я лисичка, я сестричка»).

Вихователь: онде зайчики сидять, довгі вушка в них стирчать, ось такі от вушка, гарні довгі вушка!

(Діти слухають спів і приклавши долоні до своїх вух, показують, які довгі вушка у зайчиків.)

Вихователь: бігають зайчата, гарні стрибунчата, ось такі зайчата, гарні стрибунчата!

(Зайченята під спів вільно бігають по кімнаті. По закінченні співу присідають).

Вихователь: В лісі Лис ганяє, стрибунчат шукає.

Ой, біжіть, зайчата, гарні стрибунчата!

(Лисичка бігає навколо зайченят. На завершення пісні зайченята тікають, а Лисичка біжить за ними навздогін)

Вихователь: нікого лисичка не спіймала, спритні наші зайченята!

– Молодці!

Ось і закінчилася наша мандрівка, малята, час повертатися нам в садок.

– Спасибі вам звірята, візьміть від нас смачні пироги.
(Вихователь частує всіх дітей пирогами.)

**Конспект заняття
з пріоритетом сенсорного розвитку
для дітей раннього віку
«Зайчикові іменини»**

Мета: Формувати вміння дітей складати з частин ціле та сприяти розумінню того, що між собою частини різняться за величиною. Розвивати навички порівнювати величини та добирати предмети за величиною незалежно від їхніх кольору та форми.

Закріплювати знання основних кольорів. Формувати співпрацю одне з одним під час дидактичних ігор. Виховувати наполегливість.

Матеріал: декорація лісової галявини, лист від зайчика, хатинка, іграшки - лисичка, зайчик; кошик з морквою; дидактичні ігри: «Прикрась ялинку», «Склади й одягни сніговика», «Закрий віконечко», «Великий, маленький».

Хід заняття

I. Організаційний момент

(Вихователь організовує дітей до заняття. Стукають у двері, заходить листоноша з листом).

Листоноша: Добрий день, дітки. Ось вам лист від зайчика.

Вихователь забирає листа й дякує листоноші.

– Малята, хочете дізнатися, що в цьому листі? Але ж ви ще не вмієте читати. Тоді я сама вам його прочитаю.

Відкриває і читає листа:

Дорогі мої малятка,
Любі хлопчики й дівчатка!
Холодної, зимової днини
Я святкую свої іменини.
Всіх вас до себе в гості хочу запросити
І чимось смачненьким пригостити.
То ж до лісу вирушайте,
Мою хатинку відшукайте.

Вихователь: Ну що, вирушаємо до лісу на пошуки зайчикової хатки, щоб привітати його з днем народження.

– Малята, а що любить їсти зайчик?.

– Так, він дуже любить моркву. Ось у мене кошик. Ми можемо зібрати зайчикові у дарунок морквинки й покласти їх у цей кошик.

Дидактична гра «Великий, маленький».

Діти кладуть у кошик для зайчика тільки великі морквинки, а маленькі відкладають окремо.

Діти з вихователем вирушають у подорож.

Вихователь: Погляньте, малята, цей ліс, мабуть, не простий. У ньому діються якісь дива.

(На галявинці штучні зелені ялинки, поряд лежать картонні ялинки з отворами різної форми). Цікава галявина з ялинками! А ось якісь дивні - з дирочками. Щоб вони стали гарними, давайте прикрасимо їх.

Дидактична гра «Прикрась ялинку».

Діти заповнюють вирізані отвори на ялинках із картону площинними іграшками відповідної форми.

Вихователь: Чудово! Дивіться, дітки: тепер у нас усі ялиночки гарненькі. Йдемо далі.

– Малята, знову діються якісь дива! Мабуть, сердита хуртовина по лісу гуляла й наробила сніговичкам шкоди.

(На галявині розкидані складові частини сніговиків).

– Давайте ми з вами складемо сніговичків, допоможемо їм.

Дидактична гра «Склади і одягни сніговика». Під час гри звертається увагу на те, як треба складати ціле з частин та розрізняти їх за величиною.

Вихователь: Погляньте, сніговички тепер веселі, задоволені. Потанцюймо разом з ними. Діти виконують під музику довільні танцювальні рухи.

Вихователь: Рушаймо далі. А це що за хатинка? Ой, що ж це з нею таке? У хатинці замість вікон - порожні отвори. У них, мабуть, задуває холодний вітер. Хто мешкає в ній? Погляньте, малята, тут живе лисичка і щось хоче мені сказати. Вона змерзла і тремтить від холоду. Лисичка хоче, щоб ми полагодили її хатинку.

Дидактична гра «Закрий віконечко». Діти добирають віконця до хатинки за кольором та формою.

Вихователь: Молодці, ви впорались і з цим завданням. Але ж ми повинні ще віднайти зайчикові хатинку. Де ж вона? Доведеться ще трошки пройти. Погляньте, он під ялинкою хатинка і сам зайчик зустрічає нас.

Діти підходять до зайчикової хатинки. Вихователь разом із ними вітає зайчика з днем народження. Діти дарують йому кошик з морквою та розповідають про свої пригоди в лісі.

Вихователь: Діти, вам сподобалася наша подорож? Я дуже задоволена кожним з вас. Ви були молодці, зробили багато добрих справ у лісі. А тепер нам час повертатися до садочка.

(Зайчик дякує малятам, діти прощаються з ним.)

**Конспект заняття
з пріоритетом сенсорного розвитку
для дітей раннього віку
«У гостях у ляльки Маші»**

Мета: познайомити дітей з поняттями широкий-вузький. Закріпити сенсорні еталони: форма, колір, величина; виділення предмета із групи предметів. Продовжувати вчити виконувати рухи по звуковому подразникові.

Розвивати: аналітико-синтетичну діяльність, вміння групування фігури по кольору; зорову й довгочасну пам'ять, слухову увагу, наочно-дійове мислення. Виховувати вміння працювати дружно.

Матеріал: іграшки: лялька Маша, ведмідь із сумочкою; геометричні фігури: круг, трикутник розрізаний на 3 частини, 3-х кольорів (червоний, жовтий, зелений); набір геометричних фігур 3-х кольорів; підноси, 3 кольори (червоний, жовтий, зелений); смужки: широка й вузька; доріжки: широка й вузька; стрічки: широка й вузька, скринька; музичні інструменти: барабан, сопілочка, бубон, дзвіночок, брязкальце; картинки з намальованими на них музичними інструментами, картки із завданням на кожну дитину.

Хід заняття

I. Організаційний момент

– Сьогодні нас до себе в гості запросила лялька Маша. Ляльці Маші дуже подобається збирати розрізні фігури.

– Діти, Маша прагне подивитися, чи вмієте ви збирати фігури.

Інструкція: підійдіть кожний до фігури на підлозі. Подивіться на неї. Зберіть фігуру.

Перевірка: яку фігуру збрала Аня?

– Олена, а в тебе що вийшло? І т.д. Молодці діти!

– Діти, подивіться, хто до нас іде.

– Хто це? (Ведмідь)

– Ой, він щось нам приніс. Підійдіть до столу. Зараз ми подивимося, що ж у сумочці у ведмедика. (Вихователь висипає на стіл геометричні фігури).

– Як цікаво! Що це діти? (Круг й трикутники)

– Фігури однакові?

– Сашко назви, якого кольору фігури?

Інструкція: грати будемо так. Олена з Вовою стануть разом, Сашко з Іллею, Андрій з Анютою. Підійдіть до підносів. На підноси покладете фігуру такого кольору, якого кольору круг на ваших підносах. Виконуйте.

Перевірка: ведмежа йде перевіряти.

– Ви, якого кольору збрали фігури? Ведмежа йде по доріжці.

– А ви, якого кольору поклали фігури на підносах? Ведмежа йде на одній ніжці по доріжці до Вови й до Олени.

– Фігури якого кольору у вас?

II. Основна частина

- Діти, ви помітили, що ведмежа проходило по доріжках.
- Подивіться від червоних до жовтих фігур він ішов по доріжці й від жовтих до зелених.
- Діти, доріжки однакові?
- Доріжка, по якій ведмежа йшло на двох лапах широка. Яка? (широка)
- А по якій він ішов на одній лапі - вузька. Яка? (вузька)
- Діти, а тепер я руками покажу доріжки, а ви назвете яка це доріжка.
Перевірка: тепер ви покажіть доріжку, по якій ведмідь ішов на двох лапах?
- На одній лапі? Молодці!
- А тепер ведмежа запрошує вас походити по доріжках.
- Я піду з ведмедем. Вова з Оленою, Андрій з Анею, Ілля із Сашком.
Інструкція: Підійдемо до широкої доріжки. Підемо по доріжці. Як вільно йти. Ніхто нікому не заважає. Ми з вами пройшли по широкій доріжці.

III. Заключна частина

Підсумок заняття.

**Конспект заняття
з сенсорного розвитку
для дітей молодшого дошкільного віку**

Мета: уточнити знання про пори року; ознайомити дітей з геометричними фігурами та формою предметів, розміром; сприяти розвитку розумових умінь: порівняння, аналіз, класифікація, узагальнення, абстрагування; розвивати мову, довільну увагу, пам'ять; закласти базу для формування навичок позитивної комунікації; розвитку творчих здібностей.

Обладнання та матеріал: кошик з об'ємними логічними блоками, чарівний мішечок, іграшки: їжак, лисиця, вовк, ведмідь. Картки, що позначають властивості величини, кольору. Два кошики, подушки - галявини червоного, жовтого і синього кольору. Плоский набір логічних блоків, картинка метелик. Вузька і широка тканина, будівельний матеріал - дошки (3-4шт.).

Хід заняття

Діти заходять до групи, вітаються з гостями.

- Діти, яка у нас зараз пора року? (Весна!)
- Сонечко світить, яке? (Жовте, яскраве, тепле, лагідне).
- Як сонечко всіх любить? (обнімаємося)
- А зараз я запрошую вас на прогулянку.

Динамічна вправа на розвиток почуття ритму:

Ти - ти - ти - куди ж нам піти? (плескання в долоні)

Ать - ать - ать - в ліс підем гулять (плескання долонями по колінах)

Ать - ать - ать - будемо стрибати і скакати (підстрибування на двох ногах).

Звучить музика

Взявшись за руки, ланцюжком йдемо навколо дерев, підходимо до квіткової галявини.

– Ось ми потрапили на квіткову галявину.

Гра «Розквітлі квіти на галявині» (проводиться на килимі)

Покласти 3 подушки в різні місця і запропонувати дітям посадити на червону поляну тільки червоні квіти, на жовту галявину - жовті, на синю - сині.

- На цій галявині квіти, якого кольору? Познач карткою.
- Скільки квітів на галявині?
- Скільки кольорів залишилося в кошику?

Гра «Художники» (проводиться сидячи за столами)

– До нас на галявину хочуть прилетіти метелика. Давайте зробимо їх з геометричних фігур. Ось які гарні метелики вийшли у нас. Зараз подуємо і вони полетять.

Етюд на імітацію

- Діти покажіть, як метелики літають.

Я літала, я літала

Втомилися не знала,
Сіла посиділа,
Знову полетіла.

– Політали, покружляли, крильцями помахали. А тепер метелики відпочинуть, на квіточках посидять. Метелики сядьте поруч з квіточками.

Гра «Подарунки для метеликів» (розділити блоки за властивостями) (стоячи за столами).

Для гри знадобляться картки, що позначають властивості блоків: великий-маленький і два кошики. Запропонуйте дітям розділити подарунки (блоки) для метеликів великі окремо, маленькі окремо; позначити завдання картками. Перевірте, чи правильно діти розподілили подарунки. Запропонуйте їм відповіді на питання:

- Які подарунки в цьому кошику? (маленькі подарунки).
- А в цьому? (великі подарунки).
- Скільки подарунків в кошику?
- Що означає ця картка?

Гра «Струмочки»

На килимі два «струмочки». Один – вузький, другий – широкий.

- Що це, діти? (Струмочки)
- А як нам пройти через струмочки? (Перестрибнути)
- Струмочок, який? (Вузький)
- (Діти стрибають через струмочок)
- А цей струмочок, який? (Широкий)
- Зможемо через нього перестрибнути? (Ні)
- Що будемо робити? Будемо будувати місток? (будуємо міст із дощечок)
- Оксано, в тебе скільки дощечок? (Одна дощечка)
- Денис, у тебе скільки дощечок? (Багато дощечок)
- Ось ми побудували міст, можемо йти через струмочок.

Під березою на пагорбі
Старий їжак влаштував нору,
А під листям лежать,
Двоє маленьких їжачат (знаходять іграшку їжачка).

– Їжачок, а чому ти такий сумний?

Їжак: Я йшов на зустріч з вами зі своїми друзями, а вони по дорозі розбіглися і сховалися від мене!

– Діти, допоможемо їжакові знайти його друзів?

Діти шукають по кімнаті їжачків і, знайшовши їх, приносять вихователю. Вихователь запитує у кожної дитини: «Де ховався їжачок?» (На пеньку, під ялинкою, за деревом, в нірці і т.д.).

Гра «Допоможи їжачкові одягнути колючки» (стоячи за столами)

– Діти, подивіться на їжачків. Чого у них немає? (Колючок)

– Їжачок, а де ж їх колючки?

Їжак: Вони їх у будинку забули.

– Допоможемо їжачкам повернути колючки на спину? (Пропонує дітям надіти прищіпки-колючки на спину їжачкам). Діти виконують завдання.

– Молодці, діти! Погладьте їжаків по спинці. Якими вони стали? (Колючими)

Що ти їжак такий колючий?

Це я про всяк випадок!

Знаєш, хто мої сусіди?

Лисиці, вовки та ведмеді!

– Навіщо їжачку потрібні голки? (Щоб захищатися від ворогів.)

– А хто його вороги? (Лисиця, вовк, ведмідь.)

Фізична пауза «Їжачки»

Вихователь пропонує дітям пограти. Діти зображують їжачків, повзають рачки по групі. Коли вихователь показує іграшку (лисицю, вовка або ведмедя), діти повинні згрупуватися і сидіти нерухомо. Гра повторюється 2 - 3 рази.

Гра «Чарівний мішечок»

Вихователь показує дітям логічні блоки різні за формою, але однакові за розміром - це іграшки для їжачків. Діти розглядають і обстежують іграшки. Потім вихователь складає іграшки в мішечок.

– Знайдіть для їжачка іграшку круглої форми (трикутної, квадратної, овальної).

Діти по черзі опускають руку в мішечок і відшуковують іграшку потрібної форми.

– Прийшов час прощатися з їжачками і повертатися в дитячий садок.

Вихователь і діти прощаються з їжачками.

– Діти на цьому наша прогулянка закінчена, ми повертаємося в дитячий садок.

– Де ми з вами були? (У лісі.)

– Чи сподобалося вам?

**Конспект екскурсії-мандрівки
для дітей молодшого
дошкільного віку
«До зайчика в гості»**

Мета: закріплювати знання дітей про форму та колір (круг, трикутник, квадрат, прямокутник) червоний; вправляти в розумінні поняття великий, менший, найменший; ознайомити з новим кольором – фіолетовий; розвивати тактильні відчуття.

Матеріал: світлофор, іграшки три ведмеді, курочка ряба, білети з наклеєними геометричними формами, рулі, блайзери, ребриста дошка, килимок з нашитими гудзиками, обручі; іграшки для лічби малих розмірів.

Вихователь: Діти, підійдіть до мене. (Стук у двері). З'являється зайчик (іграшка).

(Плаче).

– Що таке зайчику, чому ти плачеш ?

Зайчик: Я не можу знайти доріжку додому.

– А щоб знайти доріжку треба виконати завдання, які запропонував Лісовичок.

Вихователь: Діти, допоможемо зайчикові знайти домівку? Але спочатку привітаємося із ним.

(Діти почергово передають зайчика один одному, гладять його, яка в нього м'якенька, гладенька шерсть).

Вихователь: А тепер малята відправимося в подорож.

– Ось вам білети, займіть свої місця в автобусі.

(Діти отримують білети геометричної форми і відшукують свої місця із емблемою відповідної геометричної фігури трикутник + трикутник, квадрат + квадрат).

Вихователь: Увага діти, перша зупинка «Світлофор»!

– Що слід зробити? Вірно зупинитись! На жовте світло?

(Приготуватись). На зелене? (Поїхали).

Вихователь: Діти, друга зупинка «Школа».

– Діти, пригадаємо, які ми знаємо голосні звуки і назвемо їх. (а, о, у, е, и, і). (Діти називають).

– А цифри 1, 2, що означають? (Діти показують відповідну кількість іграшок).

Вихователь: Розглянемо картинки. Червоне, як мак. Жовте, як сонечко. Фіолетовий, як бузок.

Вихователь: Діти, наша наступна зупинка «Фізкультхвилинка»

Раз, два – всі присіли

Потім вгору підлетіли
3-4 нахилились із струмочка
Дружно вмились
Раз, Два – всі веселі
Крутимось на каруселі
3-4 знов присіли
Підвелись, затупотіли.

Вихователь: А тепер ми потрапили на казкову зупинку. Де нас чекають три ведмеді.

– Давайте допоможемо їм відшукати за розміром стільці, столи, миски, ложки, чашки.

(Діти підбирають за розміром великий, менший, найменший)

Вихователь: А п'ята зупинка – це доріжка до зайчикової хатинки. Незвичайна доріжка із перешкодами. Якщо пройдемо тоді потрапимо до хатинки.

(Діти босоніж проходять по ребристій дошці, килимку із гудзиками, пролазять в обруч).

Вихователь: Діти, ми справилися з усіма завданнями і цим допомогли зайчикові потрапити до хатинки. А зайчик вас хоче пригостити фруктами та овочами.

Вихователь: Діти, які за формою овочі і фрукти, а які на смак?

(Діти називають круглі, овальні, солодкі, кислі і т.д.)

Вихователь: Діти, ви чуйні, добрі, не залишили зайчика в біді. Допомогли йому повернутися до хатинки.

**Конспект заняття
з сенсорного розвитку
для дітей середнього дошкільного віку**

**«Кольорове все в природі,
всі кольори стають в нагоді»**

Мета: розвивати і уточнити знання дітей про барви довкілля. Вчити визначати, співвідносити і називати кольори природи. Розвивати дрібну моторику руки, мовлення. Виховувати любов до розмаїття природи.

Матеріал: кульки чотирьох кольорів (червоного, зеленого, синього, жовтого); картинки: пролісок, жаба, лимон, мак, огірок; заготовки троянд для розмальовування, олівці: червоний, жовтий, білий.

Хід гри

Психологічна підготовка.

Гра з кольоровими кульками.

(Вихователь роздає кольорові кульки по одній, у вихователя кульки різних кольорів).

Ось які в нас кульки нові,
Кульки різнокольорові.
Ось які, ось які
І легенькі, і нові.

(Діти погойдують кульками перед собою вліво-вправо).

Кульки ми піднімемо вгору
В синє небо, у блакить.
Покружляємо, покружляємо,
Кулька вгору хай летить.

(Підіймають кульки вгору, погойдують ними, кружляють).

Кульки за спину сховаємо
І ще трішки пострибаємо.
Ми стрибаємо як зайчата
Дружно, весело, завзято.

(Ховають кульки за спину і починають стрибати).

Вихователь: А тепер, діти, будьте уважні.

– Подивіться, якого кольору у кожного із вас кулька.

– Ліля! Якого кольору в тебе кулька? (Червоного)

– А у Саші якого кольору? (Зеленого)

(Запитує інших дітей якого кольору в них кульки).

– Діти, подивіться, я свої кульки заховаю за спину. Якщо я підйму кульку червоного кольору, до мене підбігають діти з кулькою червоного кольору, якщо я підйму кульку зеленого кольору, до мене будуть підбігати діти з кулькою зеленого кольору і т. д.

Вихователь:

Ви скоріш сюди біжіть
Кульку червону (синю, зелену, жовту) покажіть.
Кульку червону (синю, зелену, жовту) покажіть.
Ми кулькою погойдаємо,
І ще трішки покружляємо.

– Молодці, діти! Гарно грали з кульками. Зберемо кульки в кошик і сядемо за столи.

– Діти! Давайте ще раз пригадаємо, якого кольору були в нас кульки. (Вивішує картинки кульок різних кольорів).

Діти показують на картинці кольори кульок, які були в них в руці.

– Всі ці кольори ми можемо знайти в природі.

Будьте уважні, я прочитаю вам «Кольоровий вірш», а ви назвете, які кольори згадуються у вірші.

Кульбаба тиха при дорозі
Жовтіється сама собі,
А у волошки очі сині,
А в неба очі голубі.
Зелені клени стали колом
Біля нашого двора,
А ген за тихим жовтим полем
Червоне сонце догора.

– Давайте, діти, на пальчиках порахуємо, скільки назв кольорів згадується у вірші.

(Діти почергово загинають пальчики, починають з великого: жовтий, синій, голубий, зелений, червоний).

– Скільки всіх кольорів у даному вірші? (П'ять)

– Так, п'ять кольорів.

– А тепер послухайте кольорові загадки, хто їх відгадає повинен відшукати на столі відгадку-картинку.

Я найперша розцвітаю
Синім цвітом серед гаю.
Відгадайте, що за квітка.
Бо мене не стане влітку.

(Діти піднімають картинку з проліском).

Хто в зеленому жакеті
Репетує в очереті?
Хоч і плавати мастак,
А не риба і не рак!

(Діти підіймають картинку жаби).

Я кислим був зеленим,
Дозрів і пожовтів.
Із далеких країн півдня
До чаю прилетів.

(Діти відшукують картинку лимона).

Певно знає з вас усяк,
Хто буває в полі,

Що червоний гарний мак
Там росте на волі.

(Діти відшуковують картинку з квіткою маку і підіймають її вгору).

Добрий зелений,
Добрий солоний,
Смачний і сирий,
Хто я такий?

(Діти відшуковують картинку огірка).

– Гарно ви впоралися із завданням. А тепер будьте уважні, ми ще пограємо в гру «Кольорові слова». От буде цікаво! Я буду називати слова, а ви будете називати колір.

Гребінь у півня який? (Червоний)

Сніг який? (Білий)

Ялинка яка? (Зелена)

Помідор який? (Червоний)

Небо яке? (Блакитне)

Цвіт барвінку який? (Синє)

Осінь яка? (Жовта)

Кульбаба яка? (Жовта)

Ворона яка? (Чорна)

Середина яйця яка? (Жовта)

– Отже, діти, в природі ми можемо знайти різні кольори. Навіть і пори року мають свій колір. Осінь має колір жовтий, бо жовтіє листя на деревах. Зима має колір білий, бо білий сніг. А тепер подумайте, який колір має весна? (Зелений)

– Правильно, зелений, бо весною все зеленіє, з'являється перша трава, зеленіють листочки на деревах. А який колір має літо? Літо має колір червоний. Влітку дозрівають полуниці, вишні, суниці, тому літо називається червоним. Все кольорове в природі.

Фізкультхвилинка:

Сяє сонечко привітно,

(розводять кисті рук, показують сонечко).

Квітка з пуп'янка розквітла,

(Нижні частини долонь притиснути одна до одної, а пальці широко розсунути по колу і трохи вигнути).

Вітер квітку колихає,

(Гойдають кистями рук вліво-вправо)

Вліво-вправо нахиляє. Метелики прилітають

(Помахи руками, присісти).

І на квіточку сідають.

– Ми сьогодні познайомилися з кольорами, які бувають у природі.

– Подумайте і скажіть чи є така квітка, яка має різні кольори?
Послухайте про цю квітку загадку.

Я квітка ніжна, як весна,
Я різні сукні маю.
Буваю кольору зорі,
Лимона барву маю.
І снігу зимної пори,
І вишнею палаю!

Діти: троянда.

– Отже одна і та ж квітка, а має різні кольори.

– Ось в мене троянда на картинці різного кольору. Я вам дам олівці і не замальовані картинки троянд, а ви їх розмалюєте.

(Роздає дітям олівці червоного, жовтого, білого кольорів).

Діти замальовують троянду. (Вихователь виставляє малюнки дітей, проводить короткий аналіз).

– Діти, ми сьогодні з вами визначали кольори, які є в природі.

– На прогулянці ми продовжимо свої спостереження за кольорами в природі.

**Конспект заняття
з сенсорного розвитку
для дітей середнього дошкільного віку
«У гостях у чарівника Магнітика»**

Мета: розвивати уявлення про властивості магніту та його використання; розвивати перцептивні дії: доторкнутися, понюхати, постукати; сприяти опануванню дій заміщення, експериментування; викликати прагнення виділяти предмети, що взаємодіють із магнітом; формувати знання про рідне місто, його природні ресурси.

Матеріал: магніт, слюда, кварц, залізна руда.

Хід заняття

Вихователь: Діти, подивіться, що це в мене? (Показує магніт)

– Правильно, це магніт.

– А що таке магніт? Що він може робити з предметами? (Відповіді дітей).

– Скажіть, а магніт усі предмети притягує? (Відповіді дітей.)

– Діти, чи правда, що магніт притягує тільки залізні предмети? Доведіть це. Підійдімо до столів і проведемо досліди.

Діти підносять магніт до паперу, тканини та роблять висновок, що вони не притягуються до магніту, відповідаючи на питання вихователя: «Що ми бачимо?», «Що виходить?». Потім вони підносять магніт до дерев'яних предметів. Роблять висновок, що дерево також не притягується до магніту.

В одній із мотрійок – металевий стрижень.

Вихователь: А чому ж ця дерев'яна мотрійка примагнітилася? Чому це відбулося?

– Що ж може перебувати всередині мотрійки, якщо вона притяглася до магніту? (Діти здогадуються й відповідають, що всередині міститься металевий стрижень).

Потім діти притягають до магніту скріпки – одну до одної, щоб вийшов ланцюжок; забирають магніт – ланцюжок зберігається. Вихователь пояснює, що скріпки намагнітилися й самі стали маленькими магнітами.

Вихователь: Діти, ось ви довели, що магніт притягує до себе тільки металеві предмети.

– Подивіться, а в мене ще є багато камінчиків різних кольорів (слюда, кварц, залізна руда). Як ви гадаєте, магніт притягує камені? (Відповіді дітей.)

– Подивімося. Ось цей камінь має назву слюда. Підносимо до слюди магніт і з'ясовуємо, що він не притягується. Доторкніться до слюди, погладьте її. Яка в неї поверхня? Понюхайте її. Чи пахне вона? (Відповіді дітей).

– Вона шорсткувата. Постукайте по столу. Який звук ви почули? (Відповіді дітей).

– Діти, а знаєте, що слюду можна розщепити на тонкі пластинки? (Показує.) Спробуймо її зламати. Що ж вийшло? Так, вона зламалася. Так яка слюда: тверда або м'яка? (Відповіді дітей).

Потім вихователь пропонує дитині кинути слюду у воду.

Вихователь: Що ми бачимо? (Відповіді дітей).

Такий самий експеримент проводять із кварцом: чи притягує його магніт; який звук при стукоті ним; чим він пахне; твердий він чи м'який – пробують зламати; чи тоне він – важкий чи легкий.

Потім розглядають залізну руду, підносять до неї магніт.

Вихователь: Чому цей камінь притягся до магніту? Висновок: у цьому камені є залізо, тому він так і називається – залізна руда.

Шляхом експериментування діти визначають якості:

- чим пахне (понюхати);
- який звук чуємо (постукати по столу);
- яка залізна руда: тверда або м'яка (спробувати зламати);
- яка вона: важка або легка (опустити у воду – потонула).

Вихователь: Діти, подивіться, біля кольорів стоять значки. Що вони позначають? (Вода, земля.) А де ще в нас є значки? (У куточку природи). Ці значки позначають різні ознаки пір року. А ви хочете самі придумати значок, що позначає залізну руду?

Діти придумують значок і малюють його. Виходить багато цікавих значків. Вихователь хвалить дітей за виконану роботу.

Вихователь: Діти, я дивилася багато книг, карт, і там залізну руду позначають ось таким значком (вихователь показує трикутник червоного кольору).

– На яку фігуру він схожий? Якого він кольору? Куди ми його помістимо? Ми помістимо значок на карту, поруч із позначенням міста, де видобувають руду (Кривий Ріг, Кременчук, Керч тощо). А тепер пограймо в гру «Знайди та назви залізні предмети». (На столі лежать різні предмети, у тому числі й залізні. Діти знаходять їх, пояснюють, із чого вони зроблені, їхнє призначення).

Вихователь: Діти, ось як багато потрібних і корисних предметів зроблені із заліза.

**Конспект заняття
з математики для дітей
старшого дошкільного віку
«Шукаємо скарб»**

Мета: виховувати інтерес до математики; розвивати логічне мислення, пам'ять; закріпити вміння рахувати в межах 10; утворювати одне число з двох; встановлювати співвідношення між суміжними числами; виявити вміння дітей розв'язувати задачі, на кілька одиниць зменшуючи чи збільшуючи число; продовжувати створення композицій з геометричних фігур; закріпити уявлення про час (добу, тиждень, місяць, рік).

Демонстраційний матеріал: цифри, задачі, ілюстрації, загадки, чарівна коробка з музичними інструментами, геометричні фігури.

Роздавальний матеріал: цифри від 1 до 10, картки з пропущеними суміжними цифрами, геометричні фігури, набірні полотна.

Хід заняття

Вихователь пропонує дітям продовжити подорож до країни Математики. Там на них чекають різні відкриття, дива і несподіванки.

– Країна Математика має багато таємниць та скарбів. Ось сьогодні ми й пошукаємо ці скарби.

– Діти, ми потрапили у підземний лабіринт. (Всі діти присідають.) З нього можна вийти лише тоді, коли ви полічите до 10 у будь-який спосіб та назвете його. (Діти встають і йдуть далі.)

– Діти, одну перешкоду ми здолали, але ось інша. У кожного з вас є цифри. За моїм сигналом ви повинні стати у дві колонки в порядку від 1 до 10, а потім навпаки.

– Молодці, всі впоралися. Йдемо далі.

Звучить музика. Діти шукають скарб, коли музика тихіша – скарб далеко, а коли голосніша - скарб близько.

– Ось знайшли ми скарб! А для того, щоб відкрити його, потрібно виконати завдання. Зараз музичний керівник програє звуки, а ви покажете відповідне число, скільки ви почули звуків. Тоді чарівна коробка зі скарбом відкриється. (Діти виконують завдання).

Вихователь відкриває коробку, а в ній завдання для кожної дитини: потрібно викласти пропущену цифру.

– А тепер гра «Назвіть сусіда». (Діти називають сусідів числа, які показує вихователь).

– А ось зовсім незвичайні завдання. Слухайте уважно, відповідайте.

Якщо курка стоїть на одній нозі, вона важить 2 кілограми. Скільки важить курка, якщо стане на дві ноги?

Ростуть 4 берези. На кожній по 4 великих гілки, а на кожній великій гілці по 4 малі гілки. На кожній малій гілці по 4 яблука. Скільки яблук на дереві?

До ведмедика на галявину завітали гості: вовк, заєць, їжак, сом і лисиця. Скільки звірів прийшло до ведмедя? Скільки всіх звірів було на галявині?

Фізкультхвилинка

Права нога йде в ліву сторону.
Ліва нога йде в праву сторону.
Стали наші ноги разом
І пішли вперед.
Повернули вправо,
Повернули вліво і пішли назад.

– А ось і наступне завдання з чарівної коробки.
Нас сім братів, роками однакові, а іменами різні. (Дні тижня)
У році дідусь має чотири імені. (Весна, літо, осінь, зима)
Дванадцять братів, один за одним ходять. (Місяці)
Хто за рік чотири рази перевдягається? (Земля)

Гра «Хто знає, нехай далі називає».

Зима, а за нею що?
Весна, а за нею що?
Понеділок, а за ним?
Середа, а за нею?
Скільки днів у тижні?
Скільки місяців у році?

– А ось і останнє завдання зі скрині скарбів.
У кожного з вас є геометричні фігури. Викладіть із них будь-яку композицію, назвіть, скільки і яких геометричних фігур ви використали.
Скарб ми з вами знайшли і стали багатшими на знання з математики.

– Ось добігла кінця наша подорож.

**Конспект заняття
з логіки №1
для дітей старшого дошкільного віку**

Мета: створити умови для розвитку логічного мислення; вчити аргументувати й доводити свою думку. Розвивати уяву, сенсорні здібності (сприйняття форми, кольору, розміру). Закріпити знання цифр в межах 6. Вчити знаходити предмет серед запропонованих, користуючись значками властивостей, розрізняти і впорядковувати предмети за величиною. Розвивати допитливість.

Матеріал: кольорові кружечки, картки з цифрами від 1 до 6, різнокольорові ниточки, малюнки до загадок, по 10 кольорових смужок однакової ширини, які відрізняються за довжиною на 1 см (від 1 до 10 см), на кожну дитину, набір іграшкових комах, макет павутиння.

Хід заняття

Вихователь: Діти, хто це до нас завітав у гості?

Діти: Павучок.

Вихователь: Що він тут наплів?

Діти: Павутиння.

Вихователь: Хто попав у полон до павучка?

Діти: Муха, метелик, джміль, жучок.

Вихователь: А одним словом, як можна їх назвати?

Діти: Комахи.

Вихователь: Вам їх шкода? Чи не хотіли б ви визволити комах? Щоб це зробити, треба виконати цікаві завдання, які павучок приготував вам.

Завдання №1. Загадка

Тільки дощик прошумів
Над лужком, над лісом.
Хтось у небі рушничок
Вишитий повісив. (Веселка).

Вихователь: Так, це – веселка. А скільки кольорів має веселка? (Сім). Давайте їх пригадаємо. У кожного з вас на столі лежать різнокольорові кружечки. Викладіть їх так, як розміщені кольори у веселки.

Коли діти виклали, вихователь запитує:

- Який перший колір?

- Який останній?
- Який колір знаходиться між зеленим і синім?
- На якому місті жовтий колір? Оранжевий? Фіолетовий?
- Який колір веселки найбільше подобається вам і чому?
- Які кольори веселки найчастіше зустрічаються восени?

Вихователь: А зараз ми з вами пограємося з кольоровими ниточками. У кожного з вас є картки з цифрами від 1 до 6. Уважно слухайте завдання:

- а) покладіть блакитну ниточку до цифри, яка показує кількість сонечок на небі (1);
- б) жовту ниточку до цифри, яка показує кількість їжачків на моєму малюнку (2);
- в) зелену ниточку до цифри, яка означає кількість колес в автомобілі (4);
- г) коричневу – до цифри, яка менша за цифру 4 на один (3);
- д) червону – до цифри, яка більша за цифру 4 на один (5);
- е) фіолетову – до цифри, яка показує кількість яблук на малюнку (6).

Вихователь: Ось і вийшов у нас такий чудовий орнамент. А на що він схожий? (Відповіді дітей: на райдугу, на небо і землю, яка вкрита листочками і т. д.)

Вихователь: Молодці діти! Ми виконали перше завдання павучка, і визволили з вами першу комаху – метелика. А щоб врятувати другу комаху, павучок приготував загадки, в яких ми будемо відгадувати предмети за формою, кольором і властивостями. (На дошці виставляються картинки, на яких відображено властивості предмета, який треба відгадати. Внизу – малюнки – відгадки).

Вихователь пропонує дітям уважно розглянути значки властивостей і серед малюнків-відгадок знайти предмет, який відповідає цим властивостям.

Перша загадка – трикутник, круг зеленого кольору, їжак (ялинка).

Друга загадка – круг, квадрат оранжевого кольору, вогонь (сонце).

Третя загадка – круг, фарби різнокольорові, жаба (м'яч).

Четверта – конус, прямокутник білого кольору, сніжинка, торт (морозиво).

Вихователь: Ми визволили з вами ще одну комаху – муху. А зараз послухайте казку, яку розповів мені павучок, і я гадаю, що ми допоможемо цареві звірів з цієї казки. (Вихователь розповідає казку)

Казка

В одному лісі жили – були звірята. Усі вони були різні: і маленькі, і великі. Одного разу лев, цар звірів, вирішив зібрати усіх мешканців лісу і визначити, хто з них якої висоти: хто найвищий, а хто найнижчий. Зібралися звірі біля лева і почали шикуватися в ряд від найнижчого до найвищого. Штовхалися, сопіли, а вишукуватися так і не змогли.

Вихователь: Ну, що, допоможемо звірятам? Добре. Тільки у вас у кожного замість звірів лежать кольорові смужки різної довжини. Вам треба їх викласти від найменшої до найбільшої.

Вихователь: У мене на столі зібралися іграшкові звірі, їх треба теж пошикувати. (Викликається одна дитина і виконує це завдання).

Вихователь: Ось ми і визволили ще одну комаху – джмеля.

Ой, діти, а що це за гостя до нас завітала? Так, Мишка! А що полюбляють їсти мишки? (сир). Тільки наша мишка розгубилася і не може знайти доріжку до сиру, давайте їй допоможемо. (Кожна дитина отримує схему з лабіринтами – доріжками до сиру, знаходить вірну доріжку).

Вихователь: Ось і визволили ми з вами останню комаху – жучка, бо вірно знайшли доріжку до сиру.

Малята, чиї завдання ви сьогодні виконували? Яке завдання вам найбільше сподобалося? Яке було важко виконувати? Кого ви сьогодні визволили? Як ви гадаєте, ми з вами зробили добру справу? Що вам допомагало правильно виконувати завдання

**Конспект заняття
з логіки №2
для дітей старшого дошкільного віку**

Мета: закріпити знання цифр в межах 10, ознаки пір року, вчити рахувати двійками, складати фігуру-силует з геометричних фігур, розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення, уяву, дрібну моторику.

Матеріал: 10 промінців, сонечко, гномики, 5 торбинок, набір на кожну дитину: човник, хмаринка, смужка з зеленою травичкою, сонечко, хвиляста голуба смужка, кульбабки, деревце, метелик, аркуші паперу з цифрами від 1 до 10, малюнки з зображенням пір року, конверти з набором геометричних фігур для викладання тварин, аркуші паперу з незакінченими малюнками, п'ять карток з цифрою 2.

Хід заняття

Вихователь пропонує дітям загадку

Що у світі найсвітліше
Наймиліше, найтепліше
Що по небу вдень гуляє,
Ніч приходить – спочиває? (Сонечко)

Вихователь: Діти, подивіться на наше сонечко, чого в нього не вистачає? (промінців). Так, промінців. А це сталося тому, що Зима відібрала в нього промінці – не хоче віддавати свої права весні. Треба Сонечку допомогти, адже ви хочете, щоб на землю скоріше прийшла весна?

- А скажіть будь-ласка, скільки промінців має сонечко? А що придумали люди для позначення кількості? (числа). За допомогою чого записують числа? (цифр). Ну а зараз невеличка розминка з числами.

(Вихователь виставляє на дошці числа : 1, 5, 9; 2, 8, 4; діти запам'ятовують їх, а потім повторюють).

Вихователь: Добре! А тепер знову повернемося до нашого Сонечка. Щось воно ще більше засумувало, треба скоріше допомогти йому. А промінці заховані в торбинках, які тримають наші гноми. Кожна торбинка розв'яжеться лише тоді, коли ви виконаєте завдання, яке приготувала для вас Цариця Зима.

Ось перше завдання. У ньому Зима пропонує намалювати картину, але не фарбами, а за допомогою цифр і силуетів.

1. Покажіть човником цифру, яка більше за 3 на одиницю. (4)
2. Покажіть хмаринками цифру, яка отримається, якщо від 3 відняти 2 (1).
3. Покажіть зеленою травичкою цифру, яка менша за 9 на 1 (8).
4. Покажіть сонечком цифру, яка знаходиться між 1 і 3 (2).
5. Позначте хвилястою голубою смужкою цифру, яка позначає кількість пальців на одній руці (5).
6. Посадіть кульбабку напроти цифри, яка передує числу 8 (7).

7. Покажіть деревцем цифру, яка отримається, якщо до 5 додати 1 (6).
8. Покладіть метелика біля цифри, яка показує скільки у світлофора кольорів (3).

Вихователь: Уважно придивіться до аркуша паперу. Що ви на ньому бачите? Яку вам пору року ця картина нагадує? А давайте придумаємо цій картині назву. (Вихователь вислуховує дітей).

Вихователь: Молодці! Перша торбинка розв'язується і ось промінці. Скільки їх? (2) Ось і повернули ми 2 промінчика Сонечку.

Щоб виконати друге завдання, нам необхідно пригадати усі пори року. Перед вами малюнки, на яких треба з'єднати лінією зображення, які відповідають тій чи іншій порі року. А щоб вам не так просто було це зробити, Зима приготувала 4 олівці. Малюнки, які відносяться до весни ви будете з'єднувати зеленою лінією, до осені – жовтою, до літа – червоною, до зими – голубою. (Діти виконують завдання. Вихователь перевіряє правильність його виконання).

Вихователь: А зараз пограємо в гру «Добери слова».

Зима – це ... (лижі, сніг, мороз, рукавички і т.д.)

Весна – це ... (проліски, свято 8 Березня, бруньки на деревах і т.д.)

Літо – це ... (жарке сонце, зелена трава, тепле море і т.д.)

Осінь – це ... (жовте листя, дощ, пташині зграї, гриби в лісі і т.д.)

Ось і виконали ми завдання. Розв'язуємо другу торбинку і дістаємо промінці. Скільки дістали? (2) Скільки стало всього? (4) Як ви отримали 4? (2+2).

Вихователь: У країні, де живе Цариця Зима є чарівне дзеркало. Його передала Зима Гномові. Ось воно. Це дзеркало має незвичайні якості: якщо подивитися крізь нього, можна здогадатися, як зміниться те, на що ти дивишся. Наприклад, я крізь дзеркало дивлюся на насінину і бачу як вона стає соняшником або колосочком. Мені дуже цікаво, що побачите ви крізь це дзеркало, коли подивитися на:

бруньки дерев; сніг весною; яєчко у гніздечку; похмуре небо; кошеня; дівчинку; хлопчика; випускника старшої групи; картоплю; тісто; будівництво; пластилін.

Молодці! Ще одне завдання виконали (роз'язує торбинку, дістає промінці). Скільки промінців? (2) Скільки всього вже промінців? (6) Як отримали 6? (2+2+2).

Вихователь: Діти, на нашій планеті є континенти і країн, де ніколи не буває справжньої зими. Не буває снігу, льоду, морозу. А може ви знаєте де саме? (В Африці, Австралії, Азії, Індії).

А які там живуть тварини? (жирафи, кенгуру, крокодили ...)

Ось у четвертому завданні нам треба цих тварин викласти з геометричних фігур.

Конверт №1 – жираф.

Конверт №2 – кенгуру.

(Діти самостійно викладають тварин).

Молодці! Дістаємо промінці. Скільки їх? (2) Скільки всього? (8) Як отримали ви 8? ($2+2+2+2$).

Вихователь: А останнє завдання, яке приготувала Цариця Зима, у вас на аркушах паперу. Треба домалювати сонечко і равлика. Вибрати і правильно покласти картки з квітами, викласти на конвалії квіточки.

(Діти виконують завдання.) (З останньої торбинки вихователь дістає промінці). Скільки їх?(2) Скільки всього промінчиків тепер у Сонечка? (10) Скільки завдань Зими ми виконали? (5). За кожне завдання ми отримували по скільки промінців? (по 2). Як же у нас вийшло 10 промінців? (Ми взяли п'ять разів по 2 ($2+2+2+2+2$) – викладають на дошці).

Вихователь: Сонечко дякує вам за те, що ви його врятували і допомогли йому. Тепер воно почне світити більше, і на землю прийде справжня весна.

Підсумок: Чим займалися на занятті? Яке завдання найбільше сподобалося? А тепер оцініть себе. (Діти отримують смужки із зображенням зайчика, лисички, сови). Аргументують свій вибір.

Міні-заняття
з формування сенсорних еталонів
для дітей дошкільного віку

Світло

Зір – одне з п'яти зовнішніх почуттів, органом якого є око. Зір дозволяє сприймати видимі властивості предметів і явищ. Саме за допомогою зору людина одержує більшу частину інформації із зовнішнього світу.

У рамках сенсорного розвитку дітей раннього віку знайомлять із такими властивостями предметів і явищ, як колір, форма, величина, кількість, положення в просторі. Також проводиться робота з навчання дітей цілісному сприйняттю образів предметів.

Ізольоване сприйняття властивостей предметів учить малят виділяти й диференціювати їх, а потім використовувати ці знання в процесі занять продуктивними видами діяльності, у повсякденному житті. Коли діти навчаються сприймати й розрізняти окремі властивості предметів, стає можливим вивчення сукупності їх властивостей.

З такими явищами, як світло й темрява, діти зустрічаються щодня. Спеціально звертаючи увагу дітей на ці явища, можна збагатити їхнє сприйняття новими враженнями. Крім того, веселі міні-заняття допоможуть малятам подолати страх перед темрявою.

Описані нижче міні-заняття краще проводити у вільний від занять час, у другій половині дня.

Заняття 1. «Тіні на стіні»

Мета: розвивати зорові відчуття, формувати уявлення про світло й темряву.

Матеріал: настільна лампа.

Хід заняття

Увечері, коли стемніє, вмикніть настільну лампу, направте її світло на стіну (краще світлого однотонного фарбування) і покажіть малятам кілька простих фігур. Наприклад:

«Дерево». Підніміть пряму руку вгору, розчепірте пальці; поворухніть пальцями й покачайте рукою зі сторони в сторону («подув вітер, і дерево захиталося»).

«Собака». З'єднаєте разом прямі пальці. Зрушуючи й розсовуючи середній і підмізинний пальці (або мізинець), покажіть, як гавкає собачка.

«Птах». Випряміть долоні рук і схрестіть їх в зап'ясті – вийде птах з розправленими крилами. Рухаючи руками вгору й вниз, покажіть, як летить птах.

«Гусак». З'єднаєте разом випрямленні пальці, великий палець повинен бути протипоставлений іншим. Зрушуючи й розсовуючи пальці, покажіть, як гусак відкриває й закриває дзьоб, щіпається. Можна показати двома руками, як б'ються гусаки.

«Заєць». Стисніть пальці руки в кулак, потім випрямте вказівний і середній пальці й поворушіть ними («заєць ворухить вушками»). Показати, як зайчик скаче, танцює.

Можна запропонувати дітям поекспериментувати і придумати свої власні фігури. Навіть якщо отримана фігура не дуже знайома, однаково похвалити дитину за старання й попросити пояснити, що саме в неї вийшло.

У процесі гри можна використовувати різні знайомі дітям предмети й іграшки. А можна придумати нескладний сюжет і організувати театр тіней, використовуючи для цього приготовлені заздалегідь паперові фігурки.

Заняття 2. «День і ніч»

Мета: розвивати зорові відчуття, формувати уявлення про світло й темряву.

Хід заняття

Це заняття краще проводити в зимовий час доби, коли день короткий.

Коли стемніє, запропонуйте дітям пограти: «Давайте пограємо в гру «День і ніч». Коли я вмикаю світло, настане день. У цей час ви будете ходити, бігати, танцювати, грати. А коли я вимкну світло й стане темно, настане ніч. Тоді ви ляжете на килим і будете «спати».

У цю гру можна грати кілька разів, поки в дітей не пропаде до неї інтерес.

Заняття 3. «Сонячний зайчик»

Мета: розвивати зорові відчуття, формувати уявлення про світло й темряву.

Матеріал: дзеркальце.

Хід заняття

Вибравши момент, коли сонце заглядає у вікно, піймайте за допомогою дзеркальця проміннячко й зверніть увагу малят на те, як сонячний зайчик стрибає по стіні, стелі, стільцях і т.д. Потім запропонуйте дітям доторкнутися до світлової плями - піймати сонячного зайчика. При цьому спочатку пересувайте промінь плавно, потім швидше.

Проводити гру в безпечному місці, щоб діти не натрапили на меблі й інші предмети.

Якщо малятам сподобається гра, запропонуйте кому-небудь із дітей роль ведучого, а самі разом із дітьми ловіть сонячного зайчика.

Заняття 4. «Ліхтарик»

Мета: розвивати зорові відчуття, формувати уявлення про світло й темряву.

Матеріал: електричний ліхтарик.

Хід заняття

Коли стемніє, походіть разом з дітьми по темній кімнаті, висвітлюючи її променем ліхтарика. Подорожуючи з дітьми по групі, заглядайте в темні кути, розглядайте навколишні предмети. Потім передайте ліхтарик дитині, нехай тепер вона веде за собою інших малят.

Колір

Колір є значимою ознакою об'єктів навколишнього світу. Колір не можна виділити практичним шляхом, у ході дій із предметами, як, наприклад, форму або величину. До того ж колір не завжди прямо впливає на сутність предметів, їх функцію. Проте ця властивість, дозволяє виділити об'єкт серед інших і запам'ятати його.

Сенсорними еталонами в області сприйняття кольору служать так звані хроматичні (червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, синій, блакитний) і ахроматичні кольори (білий, чорний, відтінки сірого).

Хроматичні кольори червоний, жовтий і синій є чистими. Усі інші кольори виходять у результаті змішування двох фарб. Так, жовтогарячий колір – це результат змішування червоного й жовтого кольорів, зелений – синього й жовтого, фіолетовий – синього й червоного.

Знайомство малят з кольором треба починати із чотирьох основних кольорів: червоного, жовтого, зеленого й синього. Тільки після того, як діти навчаться без праці пізнавати й розрізняти ці кольори, а також називати їх, можна знайомити їх з білим, чорним, жовтогарячим і фіолетовим кольорами.

У процесі знайомства дітей з кольором можна виділити наступні етапи:

– розрізнення кольорів за принципом «такий – не такий». На цьому етапі діти порівнюють предмети по кольору, прикладаючи їх один до одного. Наприклад, можна запропонувати дитині знайти пари предметів однакового кольору. Коли маля зрівняє кольори, назвіть їх, не вимагаючи від нього повторення.

– зорове співвіднесення кольорів – сприйняття кольору на відстані, вибір кольору за зразком. Наприклад, можна показати дитині картку певного кольору й запропонувати знайти в кімнаті предмети (або картинки) такого ж кольору. Після виконання дитиною завдання назвіть колір.

– закріплення уявлень про колір у слові. На цьому етапі діти розрізняють кольори за назвою, не прикладаючи предмети один до одного

й не порівнюючи їх зі зразком кольору, а також називають основні кольори.

– знайомство дітей з кольором здійснюється в ході спеціально організованих міні-занять і в побуті при розгляданні різних предметів (овочі, фрукти, одяг, іграшки і т.д.).

Заняття 1. «Кольорова вода»

Мета: продовжувати знайомити дітей із кольорами.

Матеріал: акварельні фарби, пензлики, пластикові стаканчики, вода.

Хід заняття

У ряд розставте на столі стаканчики й наполовину наповніть їх водою. Вмочіть пензлик у фарбу одного з основних кольорів і розведіть її в стаканчику з водою. Коментуючи свої дії, постарайтеся привернути увагу дітей. У такий же спосіб розведіть інші фарби.

Роздайте дітям фарби, пензлики й стаканчики з водою (спочатку по одному стаканчику). Нехай діти виберуть, які сподобалися фарби й розведуть у воді. Якщо їм захочеться продовжити гру, можна поміняти воду й запропонувати розвести іншу фарбу.

На наступних заняттях можна давати малятам по кілька стаканчиків з водою, пропонувати змішувати дві-три фарби в одному стаканчику з метою одержання нового кольору, робити розчини різної концентрації, щоб побачити різні відтінки однієї фарби.

Заняття 2. «Кольорові кубики»

Мета: учити порівнювати кольори за принципом «такий - не такий», підбирати пари однакових по кольору предметів.

Матеріали: пари різнобарвних кубиків (червоні, жовті, сині, зелені).

Хід заняття

Розкладіть кубики на килимі. Покажіть один кубик дітям: «От який кубик я вибрала. Давайте знайдемо такий же кубик».

Візьміть кубик контрастного кольору й прикладіть до обраного кубика. У такий же спосіб прикладайте інші кубики, поки колір кубиків не збіжиться. Коментуйте свої дії: «Такий? Ні, не такий. І цей теж не такий. От цей такий. Однакові кубики».

Потім роздайте декільком дітям кубики різних кольорів і запропонуйте знайти їм пари.

Наступного разу збільшіть число кубиків кожного кольору й попросіть дітей знайти всі кубики даного кольору. Згодом можна ввести додаткові кольори, наприклад, жовтогарячий.

Заняття 3. «Ниточки для кульок»

Мета: учити дітей розрізняти кольори за принципом «такий - не такий»; знайомити з назвами кольорів.

Матеріал: повітряні кулі й вузькі стрічечки зеленого, червоного, синього й жовтого кольорів.

Хід заняття

Перед початком заняття надуйте повітряні кулі й приготуйте тонкі стрічечки.

Покажіть дітям кульки і скажіть: «Бачите, які чудові повітряні кульки я принесла. Вони більші й круглі. Прагнете пограти з кульками? Але спочатку треба прив'язати до кульок стрічечки, щоб зручніше було грати. У кожної кульки повинна бути стрічечка такого ж кольору».

Дайте чотирьом дітям стрічечки й попросіть їх підібрати кульки такого ж кольору. Допоможіть малятам порівняти колір кульок і стрічечок шляхом прикладання, коментуючи результат словами «такий», «не такий». Потім прив'яжіть стрічечки.

Запропонуйте дітям пограти з кульками. При цьому називайте кольори кульок, не вимагаючи від малят повторення.

Заняття 4. «Наряджаємо ляльок»

Мета: продовжувати учити підбирати колір за принципом «такий - не такий»; знаходити предмет певного кольору за зразком; знайомити з назвами кольорів.

Матеріал: ляльки й набори одягу до них (кофточки й спіднички (штанці) основних кольорів); коробка.

Хід заняття

Роздайте дітям ляльки і попросіть одягнути їх так, щоб спіднички й кофточка збігалися по кольору.

Діти по черзі вибирають вбрання для своїх ляльок, підбираючи спіднички й кофточку методом прикладання. Коли діти одягнуть ляльок, перевірте разом з ними правильність виконання завдання.

Надалі можна ускладнити завдання. Перед початком заняття одягніть на ляльок штанці (або спіднички), а кофточку складіть у коробку. Роздайте дітям ляльки і запропонуйте нарядити їх на свято. У цьому випадку діти підбирають одяг по кольору шляхом зорового співвіднесення, підходячи до коробки з одягом без ляльки.

Наступного разу попросіть малят підібрати лялькам одяг заданих кольорів.

Форма

Форма – це зовнішня ознака предмета. Усі матеріальні об'єкти навколишнього світу мають ту або іншу зовнішню форму, яка може бути простої або складної форми. Причому форма може бути близькою до еталона і оригінальною.

Говорячи про сенсорні еталони форми, слід розрізняти плоскі фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник, овал, трапеція, багатокутник) і об'ємні геометричні тіла (куля, куб, паралелепіпед («цеглинка»), еліпсоїд («яйце»), циліндр, конус).

Спочатку малят знайомлять із простими фігурами: колом і квадратом; допомагають їм зрівняти фігури (коло гладке, рівне, а у квадрата є сторони й кути): показують, як обвести контури фігур пальцем. Коли малята засвоять ці форми, їх знайомлять із трикутником, прямокутником і овалом.

Паралельно можна дати дітям уявлення про об'ємні геометричні тіла - кулі й куби, а потім - про паралелепіпед («цеглинка») і еліпсоїд («яєчко»).

У процесі знайомства дітей з формою предметів виділяють наступні етапи:

– практичні дії, щоб дитина могла практичним шляхом визначити форму предмета, використовують спеціальні дидактичні іграшки. На цьому етапі дитина порівнює предмети за формою («такий - не такий»), не називаючи його;

– зорове сприйняття форми. На цьому етапі дитину знайомлять із еталонами плоских геометричних фігур (пізніше й з об'ємними геометричними тілами) без практичних дій з ними й запам'ятовування їх назв;

– запам'ятовування еталонів геометричних форм і їх назв, використання цих знань у різних ситуаціях. Цей етап виходить за рамки раннього віку й вивчається після трьох років, у дошкільному віці.

Знайомити дітей з геометричними формами й закріплювати знання про них можна такими способами:

- використовуючи спеціальні іграшки;
- розглядаючи еталони форм - плоскі й об'ємні фігури;
- розглядаючи реальні предмети простої форми;
- використовуючи спеціальні дидактичні ігри (настільно-друковані, рухливі та ін.).

Заняття 1. «Розклади фігурки по будиночках»

Мета: учити сортувати предмети відповідно до їхньої форми, підбирати потрібну форму методом зорового співвіднесення.

Матеріал: плоскі геометричні фігури різного кольору (кола, квадрати, трикутники, овали, прямокутники, по 5-10 шт. кожної форми); невеликі коробочки.

Хід заняття

Це заняття проводиться індивідуально.

Розкладіть перед дитиною різнобарвні фігурки й розставте в ряд коробочки, кількість яких відповідає кількості фігур, запропонованих для сортування. Запропонуйте дітям розкласти по коробках-будиночках фігурки. Почніть виконувати завдання: «Давайте розкладемо фігурки по коробочках. У цю коробку складіть усі квадрати. А в цю коробку - усі кола. Ось так». Нехай діти продовжують розкладати фігури.

Спочатку краще пропонувати фігурки одного розміру. Кількість фігур можна збільшувати, поступово додаючи трикутник, прямокутник, овал.

Заняття 2. «Знайди таку ж фігуру»

Мета: учити знаходити потрібну форму методом зорового співвіднесення.

Матеріал: два набори плоских геометричних фігур одного й різного кольору й розміру (кола, квадрати, трикутники, овали, прямокутники).

Хід заняття

Спочатку це заняття краще проводити індивідуально, використовуючи фігури одного кольору й розміру.

Розкладіть на столі фігури двох форм, наприклад, квадрати й кола (по 5 фігур кожної форми) і запропонуйте відібрати фігури однієї форми: «Ось тобі фігурка. Відбери всі фігури такої ж форми. Що це за фігурки? Це кола».

Поступово можна збільшувати кількість фігур, використовувати фігури різного розміру й кольору, давати завдання одночасно декільком дітям.

Заняття 3. «Вежі»

Мета: познайомити з формою предметів; учити підбирати фігури відповідних форм.

Матеріал: пластмасові або дерев'яні вкладиші-пірамідки квадратної й круглої форми.

Хід заняття

Спочатку цю гру краще проводити індивідуально з кожною дитиною.

Попросіть дітей розібрати вкладиші й перемішати їх. Запропонуйте їм зібрати дві вежі-піраміди. Для того, щоб дитині було легше впоратися із завданням, допоможіть розділити вкладиші на дві групи - круглі й квадратні. Потім вежі можна зруйнувати, перевернути вкладиші й зібрати їх.

Заняття 4. «Фігури граються у хованки»

Мета: познайомити з об'ємними геометричними фігурами - кубом і кулею; учити підбирати потрібні форми.

Матеріал: картонна коробка середнього розміру (1-2 шт.) із квадратними й круглими отворами; кубики й кульки однакового розміру (спочатку використовувати фігури одного кольору).

Хід заняття

Покажіть дітям коробку й навчіть їх проштовхувати іграшки в отвори – спочатку кулі, потім кубики. Потім запропонуйте пограти в хованки.

Роздайте дітям кубики, кульки й запропонуйте по черзі проштовхнути їх у відповідні за формою отвори в коробці. Цю гру можна повторювати багаторазово.

Можна зробити отвори у двох коробках: в одній (у формі кола, а в іншій – у формі квадрата) і запропонувати дітям сховати фігурки в будиночки. Коли діти виконають завдання, разом з ними загляньте в будиночки й подивіться на їх «жителів», звернувши увагу малят на те, що в одному будиночку живуть кульки, а в іншому - кубики.

Величина

Величина – це значима властивість предметів (розмір, обсяг, довжина), вимірювана на око шляхом порівняння з іншими об'єктами або за допомогою спеціальних інструментів у метричній системі заходів, одиниці об'єму і т.д.

Ознака величини є відносною при порівнянні на око, тобто результат порівняння залежить від того, з яким предметом рівняється даний предмет. Той самий предмет у порівнянні з іншим предметом може видатися й більшим, і меншим. Так, аркуш паперу видасться маленьким у порівнянні із самим деревом, але більшим у порівнянні з маленьким жучком.

Знайомство дітей раннього віку з величиною відбувається в ході занять, спрямованих на порівняння предметів. При проведенні подібних занять необхідно:

- пропонувати порівнювати предмети тільки по одному параметру, наприклад, тільки по висоті або тільки по ширині;
- порівнювати по величині предмети, однакові по кольору й формі;
- спочатку порівнювати два предмети, що різко різняться по величині, наприклад, великий і маленький кубики, висока й низька вежі. Потім можна додати третій об'єкт – середній по величині;
- параметри величини позначати словами, не вимагаючи від дітей повторення. Для наочності можна використовувати виразні жести. Спочатку величину позначають за допомогою слів такий - не такий, потім словами великий – маленький, а надалі використовують поняття, що

позначають конкретні параметри величини: високий - низький, вузький – широкий, довгий – короткий.

У процесі знайомства дітей з величиною виділяють наступні етапи:

– практичні дії. При знайомстві дітей з величиною можна використовувати різні предмети (накривати каструлі кришками різної величини, складати речі у великий і маленький пакети й т.д.) і спеціальні іграшки (вкладаші-башточки, пірамідки, мотрійки та ін.). Діючи з такими предметами, дитина починає розуміти, що від уміння визначати величину залежить результат гри, тобто величина стає значимою ознакою;

– зорове сприйняття величини. На цьому етапі дитина порівнює предмети зорово, на око;

– використання знань про величину в різних ситуаціях (на заняттях і в повсякденному житті). Цей етап виходить за рамки раннього віку й триває в роботі з дошкільниками.

Знайомити дітей з величиною й закріплювати знання про неї можна такими способами:

– порівнюючи пари предметів практично - способом прикладання;
– зорово порівнюючи пари, що різко різняться по величині, предметів;
– використовуючи спеціальні дидактичні іграшки (пірамідки, мотрійки, вкладаші);

– використовуючи спеціальні дидактичні ігри, спрямовані на вивчення величини (настільно-друковані, рухливі та ін.).

Заняття 1. «Погодуємо ляльок»

Мета: знайомити дітей із величиною в ході практичних дій із предметами, з поняттями великий, маленький, середній по величині.

Матеріал: миски-втулки одного кольору; більша й менша ложки; більша й менша ляльки.

Хід заняття

Візьміть дві втулки, що різко різняться по величині, і запропонуйте дитині нагодувати більшу й меншу ляльки. Підберіть лялькам тарілки й ложки відповідної величини: «Більша лялька їсть із великої тарілки великою ложкою. А менша лялька їсть із маленької тарілки маленькою ложкою. Давайте погодуємо ляльок».

Ускладнюючи гру, можна запропонувати дітям три втулки-миски й три ложки різного розміру й розіграти сюжет казки «Три ведмеді». Також у тарілки можна класти їжу різного розміру.

Заняття 2. «Два поїзди»

Мета: познайомити дітей з такою властивістю величини, як довжина; з поняттями довгий, короткий, однакові по довжині, учити використовувати знання про довжину в ході практичних дій із предметами; розвивати окомір, порівнюючи предмети по довжині на відстані.

Матеріал: кубики, бруски; гумові іграшки невеликого розміру або мотрійки.

Хід заняття

Разом з дітьми побудуйте з кубиків поїзд і запропонуйте пограти: підштовхуючи останній кубик, «покатайте» поїзд по підлозі. Потім побудуйте другий поїзд і зрівняйте його з першим (вони однакові).

Покажіть дітям, як змінити довжину поїздів, додаючи або забираючи деталі (вагони). Побудуйте поїзда, що різко різняться по довжині. Потім поступово зменшіть різницю між поїздами.

Обігруючи сюжет, можна посадити в «вагони» (поставити на кубики) «пасажирів» - невеликі по розміру стійкі іграшки.

Заняття 3. «Веселі мотрійки»

Мета: закріпити знання про величину в ході практичних дій з іграшками (використання методів практичного примірювання й зорового співвіднесення).

Матеріал: мотрійки різної величини (що складаються із 2-5 деталей).

Хід заняття

1-й варіант гри - «Збираємо й розбираємо». Покажіть малятам двоскладну мотрійку й потрясіть іграшкою: «Тук, тук! Хто там сховався усередині? Давайте подивимося. Ось мотрійка й ось мотрійка. Це більша мотрійка. А це яка мотрійка? Маленька. Давайте сховаємо маленьку мотрійку в більшу. Ось так».

Покажіть дітям, як розібрати й зібрати мотрійку. Потім роздайте дітям мотрійки і попросіть розібрати й зібрати їх самостійно: «Розберіть мотрійку й зробіть так, щоб мотрійок стало багато. Ось мотрійки-подружки погуляли, побігали, пострибали. Тепер зберіть їх в одну. Будьте уважні: повинна залишитися тільки одна, сама більша мотрійка».

У випадку утруднення поясніть і покажіть малятам, що, збираючи мотрійок, слід підбирати хустинки до фартушка (верхню частину мотрійки до нижньої), по черзі прикладаючи верхню частину мотрійки до нижніх частин (метод практичного примірювання), поки не знайдеться частина такого ж розміру. Надалі діти можуть діяти методом зорового співвіднесення.

Пропонуючи дітям гру з мотрійками, дійте в певному порядку. Спочатку покажіть і назвіть мотрійок: «Покажи, де маленька мотрійка, а де більша?»

Надалі можна пропонувати дітям для гри трьохскладові мотрійки.

2-й варіант гри — «Будуємо ряди». Запропонуйте дітям розібрати трьохскладову мотрійку й побудувати подруг у ряд, починаючи з найвищої й закінчуючи самою низькою. У випадку труднощів допоможіть малятам. Попросіть дітей показати, де найбільша мотрійка, а де найменша.

Потім закрийте мотрійок ширмою й заберіть одну мотрійку. Нехай діти поставлять на місце мотрійку, яка втекла: «От як багато мотрійок вийшло! Побудуйте мотрійок у ряд по зросту: ось найбільша мотрійка, ця менша, а ця найменша. А зараз закрий очі. Відкривайте! Одна неслухняна сестричка втекла... Поставте її на місце!»

Заняття 4. «Дві вежі»

Мета: закріпити знання про величину предметів; познайомити з поняттями високий, низький, однакові по висоті.

Матеріал: кубики, маленькі іграшки.

Хід заняття

Побудуйте з кубиків дві вежі однакової висоти. Потім додайте або заберіть деталі так, щоб вежі стали різні - висока й низька. Разом з дітьми зрівняєте вежі по висоті: «Ось дві вежі. Чим вони відрізняються? Нічим, вони однакові. А тепер, чому відрізняються вежі? Ця вежа висока, а ця низька. А тепер ви побудуйте вежі!»

Запропонуйте дітям побудувати спочатку однакові вежі, а потім високу й низьку вежі. Можна обіграти сюжет, посадивши на верхівки веж маленькі іграшки.

**Сценарій сенсорного свята
з елементами продуктивної діяльності
для дітей дошкільного віку
«Казка про кольори»**

Мета: розвивати кольорове сприйняття, спостережливість, зорову пам'ять; закріпити уявлення про виражальні якості кольору та лінії; виховувати бережливе ставлення до предметів, призначених для художньої творчості.

Обладнання: велика коробка (80х50 см) з олівцями – 8 штук (краще, щоб олівці були дерев'яні та пофарбовані масляними фарбами, а не виготовленими з картону), площинні зображення курчаток – 8 штук (кожне курчатко іншого кольору), площинні зображення шишок, моркви, ставочка, хмаринки, ялинки; фланелеграф з контурними зображеннями вищеназваних предметів.

Час проведення – кінець навчального року.

Звучить легка «казкова» музика, під час якої діти «мандрують».

Герої в яскравих костюмах:

Сонечко – втілення жовтого кольору.

Хмаринка – блакитного.

Ведмедик – брунатного.

Лисичка – оранжевого.

Жаба – зеленого.

Облаштування залу. Для кожного кольору підготовлений фон:

для жовтого – куточок в гірляндах з штучного листя та квітів жовтого кольору з плотом, з-за якого виглядає соняшник;

для блакитного – задрапірована блакитною тканиною стіна;

для коричневого – пеньочок, великі шишки та іграшки різноманітних кольорів;

для зеленого – стилізоване болітце з містками різних кольорів і т.д.

Під вікнами залу – ряд столиків, а на них малятам попередньо дають можливість помалювати і, як правило, олівці та фарби лишаються неприбраними...

До залу заходить вихователь і приносить величезну коробку. Зрозуміло, що це – олівці.

Вихователь: Ой, діти, які я вам сьогодні олівці принесла... Чарівні! Великі, яскраві! Ними малювати – одне задоволення. А ще принесла малюнок. Я його цими олівцями намалювала!

(Розвертає фланелеграф, а там лише силуетне зображення предметів).

– Дивно, тут були яскраві фарби – блакитне небо, жовте сонце... Ой, і коробка порожня... Ви не знаєте, у чому справа?

(Погляд вихователя зупиняється на олівцях, якими малювали діти). Кольорові олівці заховалися?

Та вони, мабуть злякалися.

Що будуть неприбрані,
Не точені і кинуті,
Всіма забуті і всіма закинуті.
Як оці олівці, що в нас на столі...

– А разом з чарівними олівцями втекли й кольори, тому вони зникли з картинок.

Що будемо робити?
Як кольори збирати?
Де олівці шукати?

Давайте швиденько приберемо ці олівці, покладемо їх на місце.

Де заховались кольори?
Може в хащах лісових?
Чи у квітах польових?
А, може, в веснянках рудих
Чи в листочках золотих?
Можливо, в бантиках дівчаток?
Може в іграшках маляток?
Швидше всього, кольори,
Непоседи-маляри,
Щоб чого не сталось,
В казці заховались... (Звучить музика).
Ми казкою підемо,
Кольори усі знайдемо.

(По «стежині» діти йдуть до «жовтого» куточка, де їх зустрічає Сонечко, яке плете жовтий промінчик).

Сонечко:

Я – Сонечко жовте,
Не просто сиджу...
Промінчик тепла
Для людей я в'яжу!
І для жовтого соняшника,
Що на мене споглядає,
І для жовтої грушки,
Що з гілки звисає... (Музика обривається).

Сонечко: Добрий день, діти! Щось шукаєте?

Вихователь і діти: Так, шукаємо зображення з нашого малюнка і чарівні олівці.

Сонечко: Ну, в мене живе тільки один колір. Як ви думаєте, який? А кого жовтого не вистачає на вашому малюнку? (Курчатка). Ну що ж, я можу його вам подарувати.

Тільки промінчик доторкнеться До дитячої руки – Жовтим він курчатком стане. Беріть його, малюки.

(Дітям пропонують 8 площинних курчаток різного кольору).

Сонечко: Ну, яке ваше?

(Діти роблять вибір, накладають курчатко на фланелеграф).

Сонечко: От молодці! Піду за іншими курчатками догляну. А це вам за роботу.

(Подає великий жовтий олівець. Діти дякують. Під іншу музику «впливає» Хмаринка).

Хмаринка: Подарую я синиці

Синій-синій, синій ситець.

Хай жовтенька синиця

Пошиє синю хустку з ситця.

Насті банти подарую,

Голубим їх зафарбую.

Синенькі волошки, ріки голубі,

Голубі, як небо, – ось вони які.

– Чого ж блакитного або синього не вистачає на вашому малюнку?

Діти: Хмарки! Ставочка!

Хмаринка: Є в мене картинки з вашого малюнку: ставок – синій, хмаринка блакитна, вибирайте!

(Діти виконують завдання, особливістю якого є те, що і ставок, і хмаринка – однакові за конфігурацією, але різні за кольором. І хмаринку, і ставок слід прикріпити на фланелеграф).

Хмаринка: Вірно, вірно! Ну ви просто молодці!

А за те, що молодці,

Я віддам вам олівці.

Не ламайте, бережіть,

Всім малюнки покажіть.

(Прощається з дітьми і «впливає» з залу. Зміна музики. Малята йдуть стежиною і зустрічаються з Ведмедиком. Музика стихає).

Ведмедик:

Чим більше я поїм,

Тим більше я посплю,

Чим більше я посплю –

Тим стану здоровіше,

І всіх переможу!

Вихователь: Зачекай, Ведмедику, Ласунчику коричневий. Загубили колір ми Такий, як ти, коричневий. А ще з нашого малюнка зникли шишки.

Ведмедик: Та я шишки вам віддам, Але сумую дуже сам. Пограйте зі мною в гру. Принесіть мені іграшки, але обов'язково коричневого кольору.

(Проводиться дидактична гра «Принесу Ведмедику іграшку», під час якої лунає весела музика, а Ведмедик навмисне збиває дітей з пантелику. Під кінець гри Ведмедик віддає малюкам коричневий олівець і шишки для малюнка, і йде із залу. Прибігає Лисичка з морквинкою).

Лисичка (співає на мелодію пісні «Оранжевое солнце»).

Оранжева лисичка,
Я – ростом невеличка,
Я схожа на морквинку,
Такі ж боки і спинка.

Вихователь: Лисичко! Зачекай! Нам для нашої картинки дуже потрібна морквинка.

Лисичка: Яка?

Діти: Така.

Лисичка: Ну, я вам дам морквинку і олівець, але ви мені скажіть, як ми називаємо такий колір?

Діти: Оранжевий, жовтогарячий, помаранчевий, рудий.

Лисичка:

Знаєте ви добре,
Знаєте чудово.
Віддаю морквинку
Й олівця чарівного.

(Лисичка біжить з музичного залу, а діти стежиною простують до болота. Біля болота стоять три «містки» – фізкультурне обладнання, накрите різною тканиною. Лише один місток зеленого кольору. На мотив пісеньки «Ёлочка, ёлка, лесной аромат...» Жабка співає).

Жабка:

Жабка зелена,
Ялинка, листок,
Мохом зеленим,
Покритий місток.
Все це зелене
Аж в очі вбира,
Тож заспіваємо
Разом: «Ква! Ква!»

Вихователь:

Жабко! Ми співати прийшли. Нам потрібна ялинка для малюнка і зелений олівець.

Жаба:

До болота йдуть містки,
Але справи ось які...
Олівця ви заберете,
Як по зеленому пройдете.

(Діти вибирають місток потрібного кольору, проходять по ньому, працюють з шишками та фланелеграфом, забирають олівець).

Жаба: Ну, молодці! Йдіть собі. А я у жабурина...

(Стежина «приводить» дітей до галявини – зеленого килима з великою кількістю площинного зображення різноманітних ягід: агрус, ожина,

малина, полуниця, чорниця, журавлина і т.д. Слід зазначити, що площинне зображення повинне бути досить велике формат А4). Голос за ширмою.

Я – ягідна галявина!
Вся сонечком зігрита.
Знайдете на галявині
Досхочу ягід діти!
Ось кошички лозові
Під кущиком стоять.
І вже вони готові
Мої дари приймають.

Зберіть ви ягідки лише червоні, і я вам віддам чарівний олівець!

(Діти виконують завдання, знаходять червоний олівець і велику квітку фіалку). Голос за ширмою.

Я – фіалка!
В мене фіолетова вдяганка.

– І я також хочу подарувати чарівний олівець. Але для цього розгляньте портрети моїх подруг-квітів та знайдіть портрет фіолетового кольору.

(Діти повинні з усього розмаїття намальованих квітів – формат А4 – відібрати бузок, айстру).

Вихователь: Ось і всі наші олівці. А як ви думаєте, якби не було на світі кольорів, можна було б малювати? Сідайте за столики.

(Вихователь бере в руки проволочку з дюралюмінію (l=60 см), обтягнуту тканиною. Це – лінія).

Вихователь:

Ну-ж бо, подивіться...
До нас прийшла в гості Лінія-сестриця.
І пряменька, і кругленька,
І кривенька, і гнучка
Зобразить також все вона!

Не вірите, а давайте перевіримо.

(Вихователь малює маркером на аркуші, прикріпленому вертикально, а діти – за столиками).

Вихователь: Намалюємо грибок. Ось так. Це грибок?

А лінія захотіла його переробити. Як? А от так! Ось так зробила лінія! І так! І ось так!

(Малює, використовуючи методичний прийом паралельного показу з поясненням).

– Лінія з грибка зробила жабку! Значить не можна обійтись в малюнку і без лінії, і без кольору.

Причаївся рух у кожній лінії.
Поселилась радість в кожнім кольорі...
Малюють чудо-олівці! Все, що ми бачимо довкола,

Ігри та вправи на розвиток відчуттів і сприймань

«Червоний, жовтий, синій»

Мета: закріпити вміння розрізняти та називати кольори та їх відтінки.

Матеріал: іграшки, різнокольорові олівці, стрічки, муляжі овочів та фруктів та інші кольорові предмети.

Хід гри

Запропонувати дітям стати в коло витягнути руки вперед розтуливши долоні. На долоні розкласти окремим дітям кольорові предмети чи іграшки. Діти говорять хором: червоний, жовтий, синій вибираємо колір милий.

Ті у кого в руках кольорові предмети, вибігають на середину кола і показують свої кольори, називають їх по черзі. А інші діти, що стоять в колі називають предмети чи явища цього кольору. Діти, що не змогли назвати предмет певного кольору, залишаються в колі, але з гри вибувають.

Перемагає той, хто залишиться останнім. Той чи інший колір повинен пройти один – два круга, перш, ніж діти будуть розігрувати наступний колір. Після гри запропонувати дітям намалювати, як веселка розфарбовує землю в різні кольори.

«Різнокольорові казки»

Мета: закріпити вміння розрізняти і називати кольори та їх відтінки.

Матеріал: акварельні фарби, пензлі, мольберти, папір, серветки і т.д.

Хід гри

Ця гра може бути продовженням попередньої. Із перерахованих предметів того чи іншого кольору (в попередній грі) запропонуйте дітям придумати казку:

1. Початок гри повторюється, а діти, що стоять в середині кола говорять перше речення казки свого кольору, а потім решта дітей по черзі додають до нього по одному реченню.

2. Казку складає від початку і до кінця переможець попередньої гри.

3. Всіх дітей поділити на сім кольорів веселки і кожна група складає казку свого кольору.

4. Кожне речення казки починається з нового кольору спектру. Виходить «веселкова казка».

5. Кожна дитина придумує і малює казку свого улюбленого кольору.

Із малюнків та казок, записаних дорослим, оформляється стенд «Казкова палітра землі».

«Колір музики»

Мета: вчити передавати мелодію за допомогою кольору.

Матеріал: музикальний центр, пензлі, папір, акварельні фарби, мольберти.

Хід гри

Уключіть спокійну мелодію і запропонуйте дітям намалювати під цю музику кольорові картинки. Можна запропонувати дітям декілька уривків для прослуховування. Потім малюнки дітей склеїти в загальний кольоровий колаж.

«Про смак»

Мета: вправляти дітей у розрізненні смакових якостей продуктів харчування, вчити вживати прикметники (солодкий, кислий, і т.д.).

Матеріал: муляжі овочів, фруктів або картинки із зображенням продуктів харчування.

Хід гри

Запропонувати дітям згадати слова, які вказують на смак: кислий, солодкий, солоний, кисло-солодкий. Всі слова записати на дошці зобразити символами – кислий (лимон), солодкий (цукерка). Потім кожен вибирає свій улюблений смак і пояснює чому він йому подобається. Запропонувати дітям перерахувати що може бути кислим, солодким. Це завдання діти можуть виконувати по підгрупам. Перемагає підгрупа, яка придумає до того чи іншого смаку найбільше слів. Можна запропонувати жартівливий варіант цього завдання.

Наприклад:

1. Чому в корови стало солоне молоко?
2. Чому лимон виріс солодким?
3. Чому у яблука з'явився смак перцю?
4. Чому огірок виріс (став) кислим?

«Найсмачніша страва»

Мета: формувати власні смакові уподобання, уміння розрізняти та пояснювати смакові якості різних страв.

Матеріал: кольорові олівці, папір, мольберти.

Хід гри

Запропонувати дітям уявити, що вони їдять свою улюблену страву. Діти описують смак цієї страви, не називаючи її. За описом інші діти відгадують, які страви найбільше люблять їхні друзі. Потім діти малюють свою улюблену страву і розповідають із чого її готують. Із малюнків можна зробити виставку «Наші улюблені страви».

«Відгадай за запахом»

Мета: розвивати у дітей нюхову чутливість, вправляти у розрізненні запахів у оточуючому.

Матеріал: хустинка, свіжі овочі, фрукти, різноманітні продукти харчування.

Хід гри

Запропонуйте дітям відгадати за запахом різноманітні предмети, рослини, продукти. Дітям зав'язують очі і дають понюхати різні предмети. Перемагає той, хто відгадає найбільшу кількість предметів. Цю гру можна провести у вигляді веселого конкурсу «найчутливіший носик». Після конкурсу діти можуть намалювати і подарувати листівки для найчутливішого носика. На них слід намалювати те, що буде найбільш приємно нюхати найчутливішому носикові. Можна запропонувати дітям придумати казку про найчутливіший ніс. Педагог промовляє першу фразу, а всі по черзі додають свої речення. Потім діти малюють казку, а дорослий її записує.

«Дивовижний світ запахів»

Мета: розвивати у дітей вміння розрізняти запахи предметів оточуючого світу, вчити давати їм словесну характеристику, формувати власні уподобання.

Матеріал: комплекти роздаткових картинок із зображенням квітів, овочів, фруктів.

Хід гри

Дітям пропонують перерахувати слова, які характеризують запахи, і пояснити їх значення. Наприклад: терпкий, приємний, пряний, гіркий, солодкий, кислий, легкий і т.д.

Попросіть малюків пояснити, чому їм більш за все подобається той чи інший запах.

Запропонуйте дітям описати, чим відрізняється один запах від іншого.

Наприклад запах кропу від запаху петрушки; запах троянди від запаху конвалії.

Примітка:

У подальшому можна запропонувати дітям наступні завдання:

1. Описати, які асоціації викликали запахи тієї чи іншої квітки;
2. Попросити описати запах улюбленого місця, домівки, школи, вулиці та інше.

«Відгадай за звуком»

Мета: вправляти дітей у розрізненні звуків різних за походженням, розвивати фонематичний слух.

Матеріал: дерев'яні палички, різноманітні матеріали із скла, металу, дерева.

Хід гри

Запропонуйте дітям закрити очі, а комусь одному виконати декілька звукових дій.

Наприклад, обережно постукати дерев'яною паличкою по різних предметах. Решта дітей повинні відгадати по яких предметах і чим стукали. Той, хто відгадав правильно, отримує фішку. Перемагає то той, в кого найбільше фішок.

Другий варіант гри

Розставити на столі ряд предметів із різноманітних матеріалів: дерева, скла, металу і так далі. Потім запропонувати дітям послухати, як звучать ці предмети, якщо по них постукати дерев'яною паличкою. Після цього діти закривають очі, а хтось один стукає по предметах дерев'яною паличкою. Діти мають відгадати, по яких предметах і в якій послідовності стукали.

Можна гру ускладнювати, поступово збільшуючи кількість предметів.

«Звуки нашого світу»

Мета: розвивати у дітей вміння розрізняти природу виникнення різних звуків оточуючого, творчу уяву, фантазію.

Матеріал: магнітофон

Хід гри

Запропонуйте дітям голосом відобразити звуки сонця, зірок, дощу, снігу, доброти, любові і так далі. Діти відгадують, кому належать ті чи інші звуки. Це завдання можна виконувати групами.

Звуки можна записати на магнітофон.

«Хто краще чує?»

Мета: розвивати фонематичний слух дітей, увагу, образну пам'ять, мислення; розширювати світогляд дітей; виховувати зосередженість, дружні відносини.

Матеріали: акварельні фарби, папір, мольберт, пензлі, серветки, звуки природи в грамзаписі.

Хід гри

Запропонуйте дітям заплющити очі, зосередитись і докласти зусиль, щоб запам'ятати всі звуки, які чують протягом однієї хвилини. Діти уважно слухають відкривають очі і малюють все те, що почули. Власні малюнки

діти доповнюють розповідями про почуте. Перемагає той, хто почув більше звуків.

Коли діти навчаються вслухатись у звуки оточуючого, попросіть їх зосередитись і вслухатись, як працює їхній організм: як стукає їхнє серце, які звуки виникають, коли рухаються суглоби і т.д. Діти замальовують, записують, розповідають про звуки власного організму.

«Що це таке?»

Мета: розвивати тактильні відчуття, вправляти в умінні розрізняти та називати предмети виготовлені із різного матеріалу.

Матеріал: іграшки, геометричні фігури, 3 посудини наповнені водою різної температури.

Хід гри

Групі дітей або комусь одному із них необхідно зав'язати очі, а на столі розкласти предмети із різних матеріалів: дерева, металу, тканини, паперу і так далі. Дітям із зав'язаними очима запропонуйте доторкнутися пальцями до цих предметів і відгадати із чого вони зроблені. Попередьте, що обмацувати предмет пальцями не можна, потрібно лише доторкнутися.

Варіанти гри

Очі дітей зав'язані, їм в руки послідовно дають різні предмети: іграшки, геометричні фігури. На дотик, обмацуючи, дитина повинна відгадати предмет.

Дитині пропонують опустити палець в три посудини з водою різної температури і визначити, яка найтепліша і яка найхолодніша вода. Кількість посудин можна збільшувати.

«Зачакловані дерева»

Мета: закріпити знання геометричних форм; розвивати уяву та мислення.

Матеріал: конструктор, мозаїка.

Хід гри

Дорослий пропонує дитині використовуючи конструктор чи мозаїку із відомих геометричних фігур, «створити» дерева.

Наприклад, із трикутників та квадрата (ялинка); овал а, прямокутника (береза та ін.); круга та трикутника (яблуна). Можна дати завдання намалювати дерева.

Потім створені зачаровані дерева можна обіграти.

«Холодне-гаряче; вправо-вліво»

Мета: розвивати слухове сприймання, орієнтування в просторі.

Матеріал: кольорові картки, портрети.

Хід гри

Дорослий ховає умовний предмет (іграшку), а потім за допомогою команд типу «крок направо, два кроки вперед, три наліво» веде гравця до цілі, допомагаючи йому словами «тепло», «гаряче», «холодно». Якщо дитина добре орієнтується у просторі зі слів дорослого, доречно використовувати план-схему.

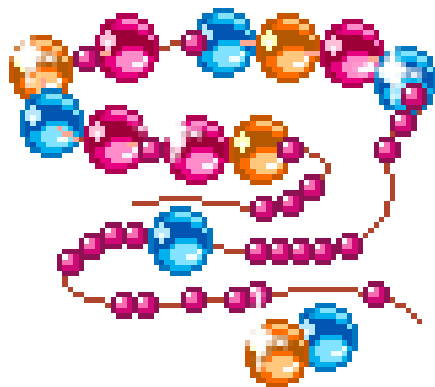
Час запам'ятовування – 10 секунд. Через кілька хвилин дітям показують кольорові картки без портретів. Діти мають пригадати, на картці якого кольору був той чи інший портрет.

Ігри для розвитку сенсорних здібностей

Ігри для розвитку сенсорних здібностей згруповані в таблиці згідно того, що саме є об'єктом сприйняття – колір, форма чи величина.

СЕНСОРНІ ЗДІБНОСТІ	РОЗВИВАЮЧІ ІГРИ
Сприйняття кольору	«Різнокольорові крижинки» «Летить у свою зграйку» «Кольори» «Якого кольору предмет?»
Сприйняття форми	«Домалюй фігуру» «Форми» «Опиши предмет»
Сприйняття величини	«Звірята шикуються» «Порівняй предмети»

«Різнокольорові крижинки»

Мета: закріпити уявлень дітей про основні кольори спектру, розвивати вміння створювати відтінки кольорів за допомогою змішування фарб.

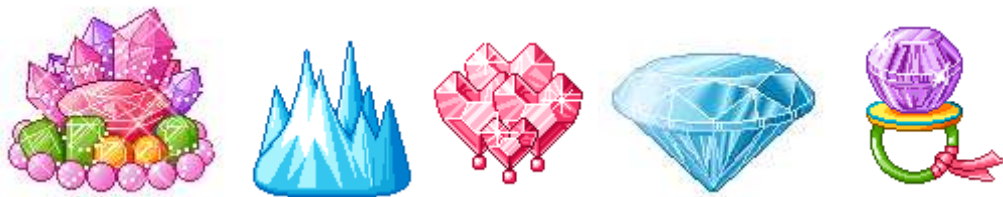
Матеріал: гуаш червоного, жовтого і синього кольорів, лід.

Хід гри

Перед початком гри поговоріть з дітьми про те, що таке лід, крижинки, як вони утворюються і як можна зробити кольорові крижинки. Якщо вони не зможуть здогадатися, поясніть, що кольорові крижинки утворюються, якщо заморозити кольорову воду. Поставте на стіл перед дітьми гуаш червоного, жовтого і синього кольорів і скажіть, що перед ними чарівні фарби. Якщо їх змішувати одна з одною, можуть утворитися інші кольори. Спитайте, наприклад, які кольори слід поєднати, щоб утворився оранжевий, зелений чи фіолетовий колір? Перед тим як діти дадуть відповідь на це запитання, дозвольте їм поекспериментувати з фарбами. Якщо щось не буде вдаватися, допоможіть знайти відповідні поєднання. Але зробіть це так, щоб у дітей виникло відчуття, що то вони самі зробили це відкриття.

Діти повинні побачити на власні очі, що коли змішати червону і жовту фарби, то утвориться помаранчевий колір, якщо змішати синю і жовту фарби – вони отримають зелений колір, а якщо червону і синю – то фіолетовий.

Дітям буде значно цікавіше, якщо гра не зупиниться лише на отриманні зеленого, фіолетового і помаранчевого кольорів. Нехай вони спробують створити різні відтінки цих кольорів – жовто-зелений, синьо-зелений, світло-фіолетовий та інші. Коли усі можливі поєднання кольорів будуть приготовлені, розлийте воду у маленькі форми і заморозьте. Влітку це можна зробити у холодильнику, а взимку – на вулиці. Дітям буде дуже цікаво виготовити лід, до того ж кольоровий, влітку. А взимку можна запропонувати прикрасити кольоровими крижинками ялинку біля будинку чи в парку.

«Летіть у свою зграйку»

Мета: ознайомити дітей з поділом кольорів на теплі і холодні, вправляти їх здатність розрізняти відтінки кольорів за насиченістю, а також співставляти і узагальнювати предмети за кольором.

Матеріал: 24-30 карток: по 4-5 відтінків за насиченістю із 7 кольорів спектру. На семи стільцях, розставлених у кімнаті, розкласти 6 карток – червоного, оранжевого, жовтого, зеленого, голубого, синього і фіолетового кольорів – по одній на кожний стілець.

Хід гри

Приготуйте 24-30 карток: по 4-5 відтінків за насиченістю із 7 кольорів спектру. На семи стільцях, розставлених у кімнаті, розкладіть 6 карток червоного, помаранчевого, жовтого, зеленого, голубого, синього і фіолетового кольорів – по одній на кожний стілець. Покажіть дітям приготовлені картки і поясніть, що вони чарівні. Їх чари полягають в тому, що варто лише взяти котрусь картку в руку, як відразу перетворишся на веселу пташку такого ж кольору, як та картка. Роздайте кожній дитині по одній картці різних відтінків. Поясніть дитині, що коли ведучий (на перших порах цю роль доведеться виконувати вам) дасть команду: «Летіть до своєї зграйки», кожна пташка повинна полетіти до стільця, на якому лежить картка відповідного кольору, потім повернутися до ведучого, щоб взяти наступну пташку і знову знайти схожий на неї колір і т. д.

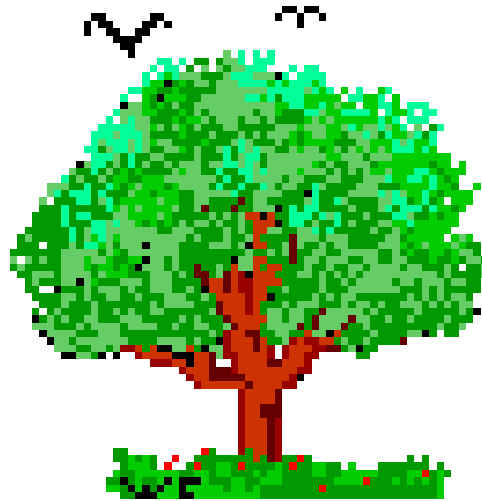
Коли діти навчаються швидко і правильно співставляти основний колір з його відтінками, гру можна ускладнити і запропонувати дітям розмістити пташок у їхній зграйці за спаданням чи зростанням насиченості відтінку – від темнішого до світлішого і навпаки.

Другий варіант гри відрізняється від першого тим, що дітей знайомлять з поділом кольорів спектру на теплі і холодні. Розкажіть і покажіть дітям, що червоний, помаранчевий і жовтий кольори називаються теплими. Зазвичай явища природи, які мають такі кольори, теплі: сонце, вогонь. А кольори від зеленого до фіолетового – холодні. Явища природи цих кольорів – також холодні (сніг, лід). Є й опосередковані кольори – ні теплі, ні холодні – це жовто-зелений колір і червоно-фіолетовий (пурпурний). Переконавшись, що діти зрозуміли і запам'ятали поділ кольорів на теплі і холодні, можете починати гру.

Поставте справа стілець з картками теплих кольорів, а зліва – стілець з картками холодних кольорів. Роздайте дітям картки різних відтінків основних кольорів спектру і поясніть, що тепер після команди «Летіть до своєї зграйки» дітям потрібно знайти свою групу кольорів – теплих або холодних.

Пізніше гру можна ускладнити. На стілець справа покласти малюнок із зображенням сонця, а на стілець зліва – із зображенням бурульки. Дітям

слід здогадатися : до теплого чи холодного кольору належить та картка,яку вони тримають в руці?

«Кольори»

Мета: закріпити уявлення дитини про різні кольори і відтінки, а також розвинути вміння розрізняти предмети різних кольорів.

Матеріал: предметні малюнки.

Хід гри

Запропонуйте дитині протягом 1 хвилини назвати 3 предмети певного кольору. Якщо вона назве їх правильно – отримує один бал, і тоді настає ваша черга зробити те саме; а якщо помилиться – не отримує жодного балу, але наступний хід все одно переходить до вас. Повторювати предмети не дозволяється. Варто почати з основних кольорів спектру, а потім перейти до різноманітних відтінків.

Щоб ускладнити гру, можна збільшити кількість предметів, які слід назвати.

«Якого кольору предмет?»

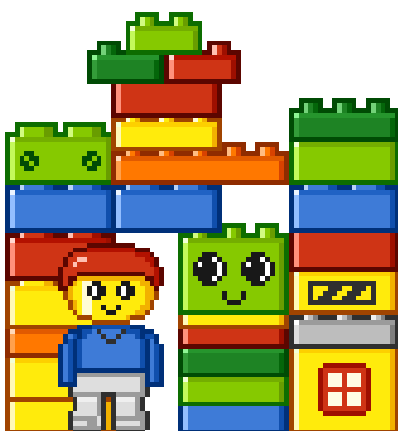
Мета: учити розрізняти і називати кольори та їх відтінки.

Матеріал: Для гри можна використовувати інтер'єр кімнати, а також предмети, які знаходяться навколо вас.

Хід гри

Запропонуйте дитині уважно роздивитися колір стін, стелі, вікон, гардин і т. д. Потім виберіть якийсь об'єкт і попросіть дитину сказати, з яких кольорів він складається. Якщо дитина відповідає правильно, то далі вона може вибрати якийсь предмет і запитати вас, якого він кольору, а ви повинні відповісти.

Почніть гру з об'єктів достатньо простих за кольором, а далі ускладнюйте завдання – вибирайте предмети з декількома відтінками, з рідкісними поєднаннями кольорів. Якщо виникнуть ускладнення, допомагайте дитині визначити колір предмета, порівняти предмети за кольором, знайти якнайточнішу назву для кожного кольору чи відтінку.

«Домалюй фігуру»

Мета: закріплення уявлень дитини про різноманітні форми і їх різновиди, розвивати здатність розрізняти ці форми; тренувати дрібну моторику рук.

Матеріал: малюнки із зображенням фігур різної форми (зразки показані на малюнку).

Хід гри

Запропонуйте дитині назвати фігуру, і домалювати її.

Поясніть дитині, що під час домальовування не можна ні зменшувати, ні спотворювати форму фігури. Якщо їй важко дається виконання цього завдання, покажіть, як потрібно домалювати, на одній із фігур. Коли дитина домалює усі фігури, попросіть вирізати їх і розкласти так, щоб поряд були фігури однакової форми (окремо квадрати, окремо ромби і т. д.). Зверніть увагу дитини на різновиди одної й тої ж форми.

«Форми»

Мета: розвивати сприйняття форми.

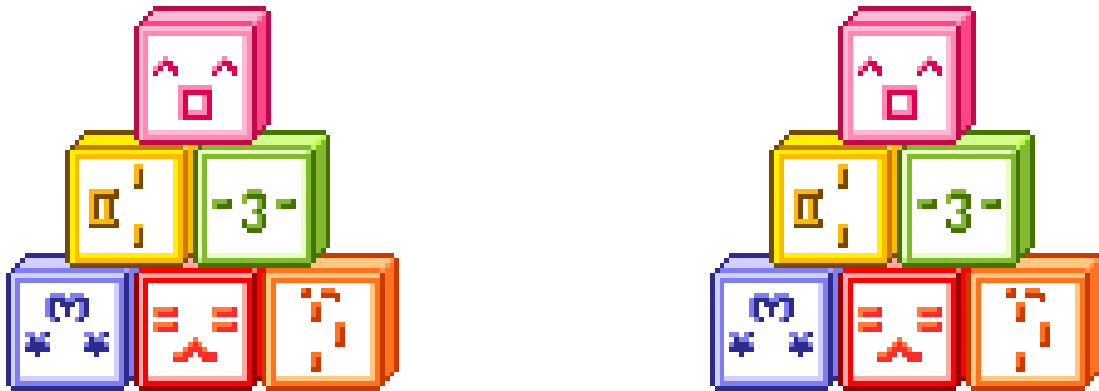
Матеріал: форми – квадрат, прямокутник, ромб, трикутник, круг, овал, п'ятикутник, трапеція.

Хід гри

Виберіть одну з форм – квадрат, прямокутник, ромб, трикутник, круг, овал, п'ятикутник чи трапецію. Мета гри – за 1 хвилину назвати 3 предмети, які мають подібну форму. Наприклад: Ви вибрали прямокутник, дитина може назвати такі предмети : книга, телевізор, шафа. Якщо дитина виконала завдання правильно, отримує 1 бал. Тепер називати предмет може наступний учасник гри. Повторювати предмети не можна.

Гра стане складнішою, якщо встановити за правило називати не 3, а 5 предметів аналогічної форми за той же час.

Другий варіант гри – використання зображень предметів, які нагадують різні форми. Покажіть дитині картинки з такими предметами і запитайте, на які форми вони схожі.

«Опиши предмет»

Мета: формувати навички зорового обстеження і аналізу предметів, а також словесного опису їх форми.

Матеріал: різноманітні предмети або іграшки.

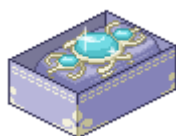
Хід гри

Для гри можна використовувати різноманітні предмети або іграшки. Візьміть якусь іграшку і на її прикладі покажіть дитині, як потрібно цей предмет досліджувати. Спершу дайте йому загальну характеристику – яка це іграшка (наприклад, це машинка – дивитися малюнок), як з нею граються, яку форму має її контур і т. д. Потім зверніть увагу на окремі частини і дрібні деталі з погляду форми (круглі колеса, трапецієподібне лобове скло, круглі фари, п'ятикутні двері і т. д.). Після цього виберіть інший предмет і запропонуйте дитині зробити те ж, що перед тим робили ви. У грі переможцем стає той, хто правильно назве більшу кількість деталей.

Граючи, дитина повинна оволодіти такою послідовністю обстеження предмета:

- 1) виділяти загальну форму предмета за його контуром;
- 2) виявляти основні частини предмета і називати їх форму (круглі колеса, трапецієподібне лобове скло і т.д.);
- 3) визначати просторове розміщення основних частин;
- 4) вказувати просторове розташування дрібних частин одна відносно іншої;

Якщо дитина, описуючи предмет, має якісь труднощі, ви можете допомогти їй навідними запитаннями, можна навіть виділити якусь деталь і попросити назвати її форму і т. д.

«Звірята шикуються»

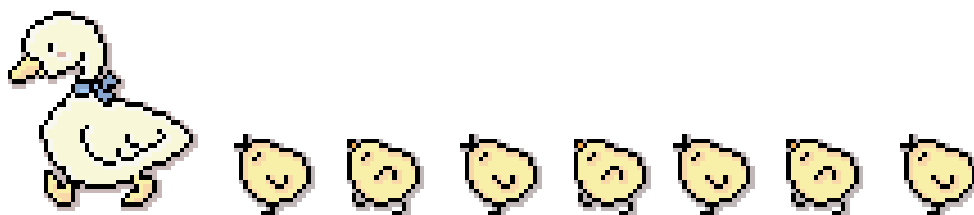
Мета: вдосконалювати вміння розрізняти і впорядковувати предмети за величиною.

Матеріал: 10 кольорових картонних смужок однакової ширини, які відрізняються за довжиною на 1 сантиметр (від 1 до 10 см).

Хід гри

Приготуйте 10 кольорових картонних смужок однакової ширини, які відрізняються за довжиною на 1 сантиметр (від 1 до 10 см). Смужки розкладіть перед дитиною на столі вертикально (тобто так, щоб ширина була по горизонталі, а довжина – по вертикалі) і розкажіть про них дитині казку: «В одному лісі жили-були звірята. Усі вони були різні: і маленькі, і великі. Одного разу лев, цар звірів, вирішив зібрати усіх мешканців лісу і визначити, хто з них якої висоти: хто найвищий, а хто найнижчий. Зібралися звірі біля лева і почали шикуватися в ряд від найнижчого до найвищого. Штовхалися, сопіли, а вишикуватися так і не змогли. Допоможи їм виконати це завдання». Порадьте дитині вибрати спершу найменшу смужку, потім – найменшу серед тих, що залишилися і т. д. Якщо виникнуть труднощі, запропонуйте дитині поміряти смужки. Коли усі звірі вишикуються в ряд, запитайте дитину, хто з тварин, на її думку, міг би потрапити у цей ряд ; нехай назве звірів маленьких, середніх і великих за висотою.

Ту ж гру можна провести, запитуючи, для прикладу, хто найширший (чи найтовстіший) незалежно від зросту. У цьому випадку слід повернути смужки на 90 градусів, щоб вони відрізнялися одна від одної за шириною.

«Порівняй предмети»

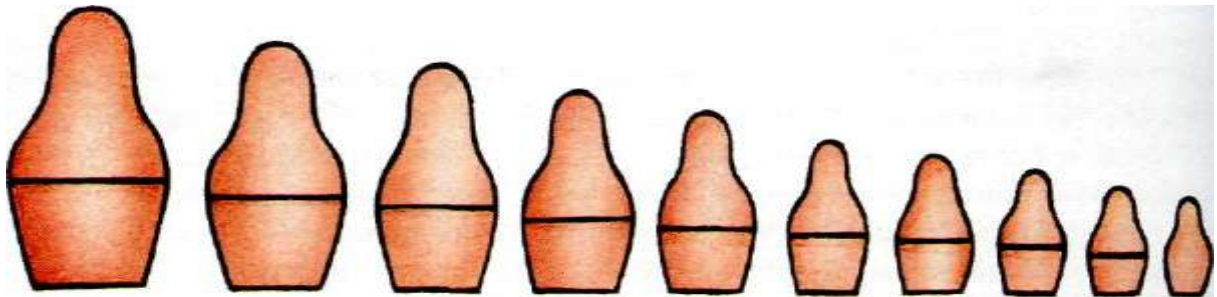
Мета: вчити порівнювати предмети, які мають різні параметри величини.

Матеріал: дві книжки однакової товщини, але різного формату дві пірамідки (широка і вузька), два олівці (довгий і короткий).

Хід гри

Перед початком цієї гри бажано навчити дитину способу порівняння. Приготуйте різні предмети, наприклад, дві книжки однакової товщини, але різного формату, дві пірамідки (широку і вузьку), два олівці (довгий і короткий) та ін.

Покажіть дитині олівці і запитайте, чим вони відрізняються, а чим схожі. Потрібно, щоб дитина визначила, що вони відрізняються за довжиною, а подібні за товщиною. Потім запропонуйте їй порівняти у такий самий спосіб книжки, дві пірамідки і т. д. Якщо ці дії будуть вдаватися непогано, запропонуйте порівняти книжку з олівцем чи якимось іншим предметом.

Ігри та вправи з піском та водою

Пісок знаходиться у певній взаємодії з водою. Обидві ці речовини існують з прадавніх часів, не мають будь-яких меж і знаходяться у постійному русі. Окремо одне від одного вони нескінченно пересуваються і течуть під впливом гравітації та атмосферних процесів. Знаходячись у стані рідини, вода позбавлена певної форми. Пісок є щільною субстанцією і також не має форми. Поєднуючись, пісок і вода можуть утворювати усталені форми які перетворюються в бруд в тих випадках, коли води більше, ніж піску.

Який же пісок краще застосовувати? Він може бути дуже дрібним, білим, жовтуватим, коричнюватим, сіруватим або червонуватим. На світлому піску добре видно камінці, мушлі, мініатюрні фігурки, на темному - їх форми виділяються не так виразно.

Орієнтовний перелік вправ із піском та водою

Вправи, спрямовані на маніпуляції з пісочною поверхнею:

1. «Їдуть машинки, повзуть змійки, котяться санки» – «ковзання» долонями по поверхні піску з виконанням зигзагоподібних, колових рухів, а також рухів зверху вниз, зліва направо тощо;
2. «До нас завітали казкові змійки» – виконання тих самих рухів ребром долоні;
3. «Доженемо казкових змійок» – «проходження» долоньками слідами, прокладеними раніше;
3. «Художники-чарівники» – створення візерунків, нескладних зображень предметів за допомогою відбитків долонь, кулачків, пальчиків;
4. «Ласкавий пісочок» – «проходження» по поверхні піску окремо кожним пальцем спочатку правої, потім – лівої руки, після цього - однойменними пальцями обох рук;
5. «Загадкові сліди» – «проходження» по поверхні піску пальцями, які згруповано по два, три, чотири, п'ять;
6. «Граємо на піаніно (комп'ютері)» – виконання характерних рухів пальцями, кистю руки.

Вправи, спрямовані на проникнення у товщу піску:

1. «Море хвилюється» – ворушіння руками у піску, спостереження за тим, як змінюється піщаний рельєф;

2. «Міна» – відкопування «міни» (рук іншого гравця, 1-3 дрібних предметів) без торкання до неї, коли дитина – «сапер» може діяти руками, дути на «міну», допомагати собі тоненькими паличками тощо.

Під час виконання дітьми зазначених вище вправ може бути використано як сухий, так і мокрий пісок.

А спільна діяльність педагога і дітей, крім виконання ігрових дій, передбачає спочатку ознайомлення дітей з враженнями дорослого від «спілкування» з піском, а потім і навчання дітей вміння передавати свої відчуття за допомогою слова.

Орієнтовний перелік ігор з піском та водою

1. Переливання води з кухля в кувалду, через лійку, решето або друшляк.

Мета: дати уявлення про властивості води (лється), «мокре» й «сухе».

2. Пускання по воді плаваючих іграшок.

Мета: дати уявлення про те, що предмети плавають; поняття «один – багато».

3. Пускання човників, пароплавчиків.

Мета: дати уявлення про те, що предмети плавають; поняття «один – багато».

4. Вилловлювання сачком іграшкових рибок і дрібних предметів.

Мета: розвиток координації рухів.

5. Кидання у воду поліетиленових і дерев'яних кульок, камінчиків, трісочок.

Мета: дати поняття про предмети, що плавають і тонуть, важкі й легкі; підвести до висновку про те, що легкі предмети плавають, а важкі – тонуть.

6. Кидання м'ячиків у таз із водою.
Мета: тренувати м'язи руки, виробити влучність; поняття про відстань: «ближче – далі».
7. Купання ляльки.
Мета: дати уявлення про холодну, гарячу й теплу воду.
8. Миття іграшок.
Мета: прищепити елементарні трудові навички; поняття «брудне – чисте».
9. Прання й сушіння лялькового одягу.
Мета: закріпити поняття «мокре» й «сухе».
10. Пускання мильних бульок.
Мета: крім розваг, навчити дітей чекати своєї черги.
11. Поливання з лійки піску, квітів.
Мета: дати уявлення про те, що вода потрібна для життя рослин; сприяти розвитку елементарних трудових навичок. Перелік занять із піском на майданчику.
12. Згрібання піску в купу лопатками.
Мета: розвивати мускулатуру; навчити користуватися лопаткою.
13. Перенесення піску у відерцях, на носилках.
Мета: розвивати мускулатуру; привчати до цілеспрямованої роботи й уміння погоджувати свої дії з діями іншого.
14. Перевезення піску в грабарках, візках тощо.
Мета: розвивати мускулатуру; привчати до цілеспрямованої роботи й уміння погоджувати свої дії з діями іншого.
15. Посипання доріжок піском.
Мета: прищеплювати елементарні трудові навички.
16. Пересипання сухого піску через лійку.
Мета: познайомити дітей із властивостями сухого й мокрого піску.
17. Викладання різних форм із сирого піску за допомогою формочок.
Мета: підвести дитину до тематичних будівель на піску.

18. Підготовка ямки, канавки, гірки для прогулянки ляльки.

Мета: підвести дитину до тематичних будівель на піску.

19. Будівля для ляльки будиночка, саду, городу тощо.

Мета: підвести дитину до тематичних будівель на піску.

20. «Друкування» на сирому піску.

Мета: розвивати мускулатуру рук і координацію їхніх рухів; розширювати зорові уявлення.

21. Малювання паличкою на піску.

Мета: розвивати мускулатуру рук і координації їхніх рухів. Розширення зорових уявлень.

22. Гра «Що я закопав(ла) у пісок?».

Мета: розвивати пам'яті, увагу, спостережливість.

Гра «Залишаємо незвичайні сліди»

Мета: розвивати тактильну чутливість, точність і координацію рухів рук дрібно моторику, фантазію.

Матеріал: ванни (тази) з піском, тоненькі палички, хустинка.

Діти придумують, хто б міг пройти по цьому пісочку і залишити незвичайні сліди:

1. «Йдуть ведмежата» – дитина кулачками і долонями з силою натискає на пісок;

2. «Стрибають зайці» – кінчиками пальців дитина ударяє по поверхні піску, рухаючись у різних напрямках.

3. «Повзуть змійки» – дитина розслабленими або напруженими пальцями рук робить поверхню піску хвилястою (у різних напрямках).

4. «Біжать жучки-павучки» – дитина рухає всіма пальцями, імітуючи рух комах (можна повністю занурювати руки у пісок, зустрічаючись під піском руками одне з одним – жучки вітаються»).

5. «Крокозябла» – діти залишають на піску найрізноманітніші сліди, вигадують назву для фантастичної тварини, яка залишила такі сліди (згодом цю тварину можна намалювати і зробити її жителем пісочної країни).

Для того щоб розвивати тактильну чутливість малюка, не потрібно придумувати жодних складних ігор. Просто сядьте поряд із дитиною і запропонуйте їй занурити обидві руки у теплий сухий пісок. Запитайте її, що вона відчуває, і поділіться з нею своїми відчуттями: «Пісок теплий і

сухий, він розсипається в руках, «тече» крізь пальці, піщинки приємно лоскочуть долоньки».

А потім полийте частину піску водою і порівняйте відчуття від стискання в руках сухого і вологого піску. Чи однаковими є відчуття, якщо покласти на пісок долоньки і торкнутися його тильною стороною долоні; якщо тримати руки нерухомо і «провести» ними по піску? А якщо стати спочатку на сухий, а потім на вологий пісок босоніж? Запропонуйте малюкові поплескати долоньками по піску, посовати тильною стороною долоні, «потоптати», «побігати» по ньому пальчиками, захопити і затиснути пісок у кулачках. Спробуйте залишати на сухому і вологому піску відбитки долоньок, кулачків, пальчиків.

На якому з них відбиток виходить чітко? Нехай долоньки і кулачки малюка трохи «походять» по піску як ведмежата, «пострибають» як зайчики, «поповзають» як змійки.

Покажіть малюкові, як закопати в пісок кисті рук, а потім намагатися звільнитися, рухаючи тільки пальчиками і скидаючи з них пісок. Можна навіть здувати піщинки. Так само в пісок можна закопувати іграшки, а малюк нехай їх викопує, тренуючи точність і координацію рухів.

Гра «Я печу, печу, печу...»

Мета: розвивати тактильну чутливість, точність і координацію рухів рук дрібну моторику, фантазію, зв'язне мовлення.

Матеріал: ванни (тази) з піском, різноманітні форми.

Дитина «випікає» з піску різноманітні вироби (булочки, пиріжки, тортики). Для цього малюк може використовувати різноманітні форми, насипаючи в них пісок, утрамбовуючи його рукою або за допомогою совочка. Пиріжки можна «випікати» і руками, перекладаючи мокрий пісок з однієї долоньки в другу. Потім дитина «пригощає» пиріжками маму, тата, ляльок.

Гра «Килим-літак для принцеси»

Мета: розвивати тактильну чутливість, точність і координацію рухів рук дрібну моторику, фантазію; закріплювати назви геометричних фігур.

Матеріал: ванни (тази) з піском, тоненькі палички, кольорова морська сіль.

Дорослий розповідає казку про те, що в одному казковому королівстві жила дуже красива і добра принцеса. Раптом прилетів змії і захотів віднести принцесу у світ страху і тьми для того, щоб одружитися з нею, зробивши її царицею Зміїної країни. Дорослий пропонує дитині зробити

для принцеси чарівний килим-літак, прикрашений геометричним орнаментом.

Після виконання завдання дитині ставляться такі питання:

1. Знайди і покажи найменший круг.
2. Знайди і покажи найбільший квадрат.
3. Назви фігури, що розташовані внизу, угорі, ліворуч, праворуч.
4. Яких кольорів фігури на килимі-літаку?
5. Де знаходиться червоний маленький квадрат?

Гра «Рибалка»

Мета: розвивати точність і координацію рухів рук, тактильну чутливість, сприйняття кольору і розміру предметів.

Матеріал: ванни (тази) з водою, пластмасові рибки з металевією серединкою, магнітна вудка.

Придбайте в магазині гру, у якій пластмасові рибки з металевією серединкою ловляться за допомогою магнітної вудки. Якщо вам не вдалося придбати гру, то можна виготовити власноруч, вирізавши рибок із тонкого пластика (наприклад, з одноразового стаканчика або з паперових пакетів із-під молочних продуктів) і надівши на кожну з них металеву канцелярську скріпку. Вудку також виготовити неважко, потрібен лише магніт.

Готових рибок киньте в таз або прозору банку з водою. Нехай дитина ловить їх вудкою, примовляючи: «Ловися рибко, велика і маленька!» Під час гри поясніть малюкові, чому рибки притягуються до магнітної вудки. А з саморобної рибки можна зняти скріпку і продемонструвати дитині, що рибка перестала «ловитися».

Гра «Звірі – мандрівники»

Мета: розвивати увагу і спостережливість; експериментальну діяльність і пізнавальну активність; уявлення про деякі властивості предметів, речей, відносно навколишнього світу, розуміння простих причинно-наслідкових зв'язків; ігрові дії; емоційне сприйняття; точність і координацію рухів рук, тактильні відчуття, сприйняття кольору і розміру предметів.

Матеріал: ванни (тази) з водою; дрібні іграшки, що зображають різних тварин або чоловічків (наприклад, іграшки з «кін дер-сюрпризів»); різні пластикові місткості, іграшки (мильниці, поролонові губки, плоскі шматочки пінопласту, пластмасові човники або кораблики та ін..).

Малюки з радістю погодяться погратися в ігри з водою та гумовими і пластмасовими іграшками. Для того щоб було ще цікавіше спробуйте придумати який-небудь сюжет для гри.

Можливо, Ви, як дід Мазай, рятуватиме зайців, які потрапили у біду? А можливо, це будуть не тільки зайці, але й інші тварини?

Але перш ніж рятувати наших звіряток – мандрівників, необхідно спочатку відправити їх у плавання.

Розсадить дрібні іграшки на «крижини», що плавають по поверхні води. На «крижини» успішно можуть перетворитися різні поролонові губки, плоскі шматочки пінопласту і багато чого іншого. Таким чином, Ви даєте дітям уявлення про предмети-замінники, що можна використовувати в грі, що дуже важливо для розвитку ігрових дій і гри в цілому. А зараз відправляйте в плавання пластмасовий кораблик-рятувальник. А якщо відповідного кораблика в іграшковому господарстві немає, його можна замінити на пластиковий контейнер або половинку мильниці.

Ігри з будівельним матеріалом

№ п/п	Назва гри	Дидактичні завдання
1	«Доріжка вузька»	Вчити щільно прикладати цеглинку одну до одної вузьким кінцем. 2-ий тиждень: дві доріжки паралельно (колії до потяга).
2	«Доріжка широка»	Вчити прикладати цеглинки щільно одну до одної довгими вузькими боками. 2-ий тиждень: широка доріжка і вузька доріжка (дорога і тротуар).
3	«Вежа»	Вчити дітей чітко ставити один кубик на інший. 2-ий тиждень: зверху покласти цеглинку.
4	«Вежа»	Вчити будувати вежу з кубиків двох розмірів 2-ий тиждень: кубики трьох розмірів.
5	«Машина»	Вчити прикладати цеглинки одну до одної вузьким боком, ставити кубик на дві цеглинки. 2-ий тиждень: потяг (ще 3 кубики).
6	«Паркан»	Вчити ставити цеглинки вертикально, щільно приставляючи одну до одної. 2-ий тиждень: другий варіант
7	«Вежа і паркан для пташки»	Вчити ставити кубик на кубик, щільно приставляючи кубик один до одного. 2-ий тиждень: паркан будувати із цеглинок.
8	«Загін для тварин»	Вчити ставити цеглинки вертикально, щільно прикладаючи до них горизонтально покладені цеглинки. 2-ий тиждень: цеглинку на горизонтальне перекриття.
9	«Стіл і стілець для мотрійки»	Вчити накладати цеглинку горизонтально на кубик, прикладаючи цеглинку поставлену вертикально до кубика.
10	«Меблі для малих ляльок»	Вчити будувати лялькові меблі (ліжко, диван) на основі засвоених дій, самостійно вибирати деталі для конструкції.
11	«Ліжко для мишки»	Вчити робити ліжко із трьох цеглинок, покладених пластом і двох цеглинок, приставлених з двох сторін вертикально.

12	«Меблі для ляльок» (стілець, стіл)	Вчити будувати за зразком без показу дій, самостійно виділяючи основні частини споруд.
13	«Ворота і вежа»	Вчити ставити цеглинки вертикально і з'єднувати їх такою ж цеглинкою, покладеною горизонтально.
14	«Будинок з віконцем»	Вчити ставити цеглинки на довгий вузький бік, приставляючи з двох сторін вертикально по одній цеглині.
15	«Будинок для мотрійки»	Вчити ставити кубик на кубик на деякій відстані один від одного, зверху – горизонтальне перекриття – цеглинка і на неї призму – дах.
16	«Будинок з парканом»	Вчити будувати в правильній послідовності будинок і доповнювати його нескладними конструкціями.
17	«Будинок для мишки»	Формувати узагальнене уявлення про будинки (будинки відрізняються висотою, зовнішнім виглядом).
18	«Гараж для машини»	Вчити ставити вертикально щільно одну до одної цеглинки по дві з трьох сторін, потім ставити стіну паралельно і задню стіну. Зверху класти дві цеглинки на перекриття.
19	«Будинок і лава»	Вчити будувати в правильній послідовності два предмети, робити нескладні перекриття.
20	«Літак»	Вчити викладати із чотирьох цеглинок вертикальну доріжку, зверху покласти дві пластини: більшу на другу цеглину, меншу на четверту.

Пам'ятка для дорослих
«Прості вправи для розвитку
зору немовлятка»

1. Старайтесь якомога частіше задовольняти потреби своєї дитини у зоровому контакті: ловіть погляди, дивіться йому в очі, не відводьте погляду, поки малюк сам не перестане дивитися на вас.

2. Дитяча кімната має бути добре освітленою, щоб дитина могла дивитися довкола увесь час, коли не спить. Щоразу коли ви змінюєте речі, що оточують дитину – у ліжечку, в кімнаті, ви надаєте дитині можливість побачити щось нове. Це розвиває його цікавість і сприяє поступовому усвідомленню оточення.

3. Через тиждень після народження діти починають розрізняти малюнки. При цьому різко контрастні кольори і фігурки приваблюють їх особливо. Тому слід частіше тримати дитину так, щоб вона мала змогу бачити навколо. Походжаючи кімнатою з дитиною на руках, зупиняйтесь перед предметами яскравого кольору чи незвичайної форми. Хай малюк дивиться на них якийсь час. Щоб зосередити дитину, можете наспівати якусь пісеньку, яка викаже малюку особливість моменту.

4. Наріжте папір на аркушки приблизно 22x28 см і товстим фломастером намалюйте різні геометричні фігури. Можна вирізати готові. Розвішайте ці малюнки навколо ліжечка, щоб малюк міг їх постійно розглядати.

5. Час від часу розміщуйте дитину так, щоб вона могла спостерігати усіх членів родини. Показуйте дитині її відображення у дзеркалі. Розкажіть їй усе, що вона може побачити.

6. Якщо годуєте дитину з соски, підносьте її то з одного, то з іншого боку. Якщо годуєте грудьми – змінійте позицію – це стимулюватиме розвиток обох очей.

7. Діти люблять яскраві, соковиті картинки незвичного вигляду й форми. Доберіть кольорові картинки з тваринками і наклейте їх на картонки. Зробіть у картонках отвори і протягніть у них кольорові стрічечки. Прив'яжіть картонку з малюнком на боковій стороні ліжечка так, щоб дитина могла її бачити. Пересувайте картинку кожні кілька днів на нові місця, щоб знову й знову викликати інтерес дитини. Розвісьте інші картонки у різних місцях помешкання.

8. Підвісьте яскраві іграшки над ліжечком малюка. Це може бути дитячий мобіль, у якому можна змінювати іграшки. Такий мобіль можна зробити й власноруч.

9. Час від часу надягайте дитині на ручку чи ніжку кольорову шкарпеточку. Піднесіть її у поле зору дитини, щоб вона зацікавила дитину. Спершу немовля зупиняє погляд на кольорових речах випадково, однак ця вправа допоможе навчитися зосереджуватися на них якийсь час. Спостерігайте, як дитинка починає наближати руку до очей і фіксувати погляд на тому, що вона бачить.

10. Ляжте на спину й покладіть малюка собі на живіт. Назвіть дитину на ім'я і ледь підніміть, заохочуючи підняти голівку, щоб побачити Вас. Знову й знову повторюйте гру, щоразу висловлюючи схвалення дитині, коли вона піднімає голову вище. Те саме робіть, викладаючи дитину на рівній поверхні, розташувавши перед нею якийсь яскравий предмет, що теж спонукатиме її підвести голівку. Щоразу, як дитина трішки підводить голівку, хваліть її.

11. Надягайте гладеньке намисто, коли годуєте чи няньчите дитину. Відпочиваючи, дитина роздивлятиметься кольорові намистини, ще цікавіше буде, якщо Ви часом хитатимете прикрасу.

12. Також немовляткам сподобається гра у бджілку. Підніміть палець і зобразіть дзижчання бджоли. Дзижчіть і пересувайте палець у повітрі, наслідуючи політ бджоли. Очі дитини будуть слідкувати за «бджілкою». Посадіть «бджілку» на малюка, ледь полоскочіть. Повторюйте це, поєднуючи з іншою грою: піднесіть догори пальчик дитини, рухайте ним так, як і своїм, торкніться ним щічки. Зазвичай, дітки від цього у захваті.

13. Щоб сприяти розвитку узгодженого слухового та зорового сприйняття, коли дитина лежить у ліжечку, відійдіть в іншу частину кімнати і назвіть малюка на ім'я. Тепер підійдіть до ліжечка і знову назвіть дитину на ім'я, одночасно погладжуючи її по голівці. Відійдіть в іншу частину кімнати і знову покличте малюка. Знову поверніться до ліжечка і повторіть. Коли ви будете кликати дитину з інших частин кімнати, вона почне рухати очима у пошуках звуку. А оскільки Ви щоразу повертаєтесь до ліжечка, повторюючи сказане, у свідомості дитини відкладається, що як на віддалі, так і поруч вона чує один і той самий звук.

**Наочний матеріал
для дидактичних ігор
з сенсорного розвитку
дошкільників**

Сонечко червоне над полем летіло,
На квітку червону відпочити сіло.
Яблуко червонобоке порічці всміхалось.
Кольором своїм червоним вишеньки пишались.

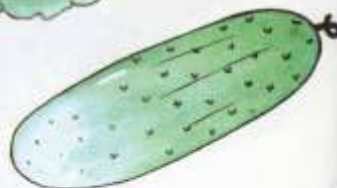
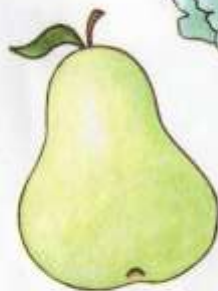

Жовтим кольором природа
Щедро фарбувала:
Сонце, пташка і лимон
Жовтенькими стали.

Синій кит у морі,
Синя квітка в полі,
У небі хмара синя
І дощова краплина.

Що на світі є зеленим?
Груша з хвостиком веселим,
Огірок, листок, стеблина,
Виноград і капустина.

Гриб, морквина, абрикос —
Всі вони оранжеві.
Руда білка, рудий лис,
А що помаранчеве?

Кінь гнідий пасеться в полі,
Ведмідь бурий шишки рве.
А коричневі в природі:
Комиш і мавпеня мале.

Починається злива... Допоможи малюкам підібрати парасольки до своїх дощовиків.

Як багато різнобарвних кульок у ведмедика!
Назви колір кожної.

Бабуся вив'язала шкарпетки, рукавички і шапочку з ниток різного кольору.

З яких клубочків зв'язаний кожен предмет.

Глянь, скільки різнокольорових листочків!
Покажи спершу зелені, потім червоні.
Які ще листочки ти бачиш?

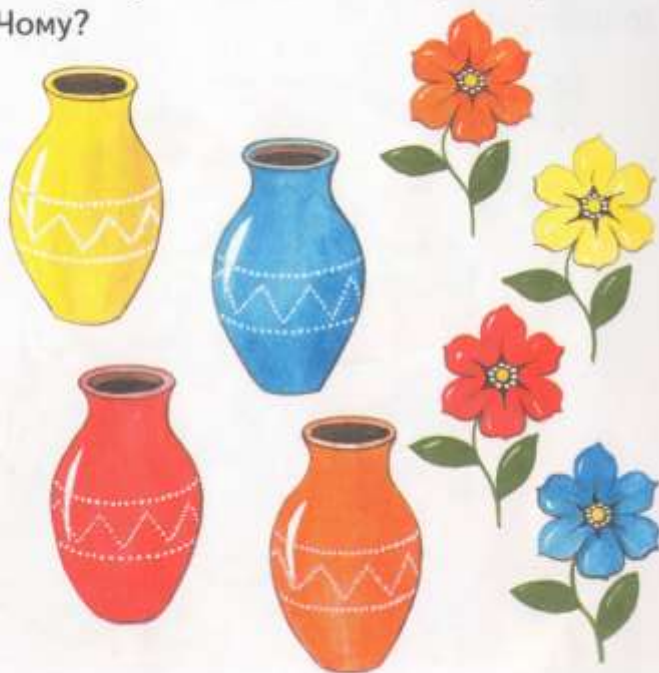
У ляльок загубилися половинки.
Допоможи їх відшукати.

Яким олівцем розфарбована кожна квітка?

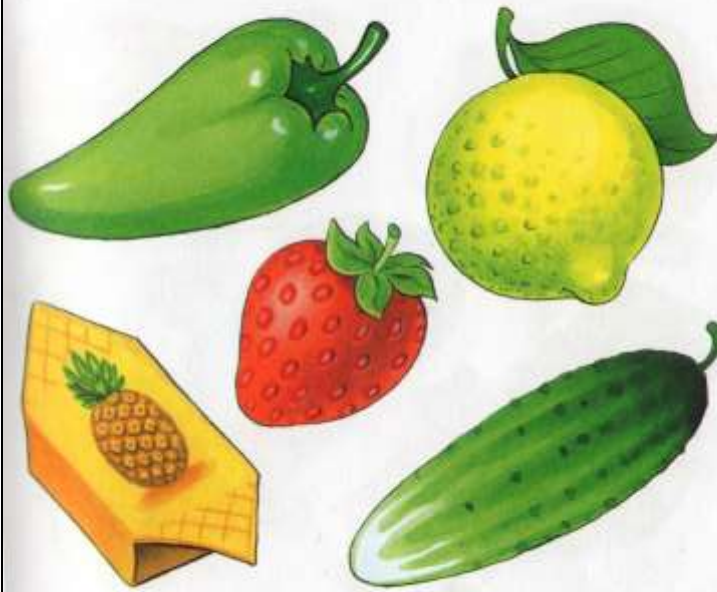
У яку вазу ти поставиш кожну квітку?
Чому?

Допоможи Маринці дібрати хустинку до сво-
го фартуха.

Пригадай смак цих продуктів.
Який з них кислий, який солодкий?

Розглянь малюнки. Спробуй уявити собі за-
пах цих предметів.

Уяви собі смак цих продуктів.
Який з них тобі смакує найбільше?

Покажи, які предмети на малюнку м'які,
а які колючі.

Назви, які іграшки серед намальованих гладенькі, а які м'які на дотик.

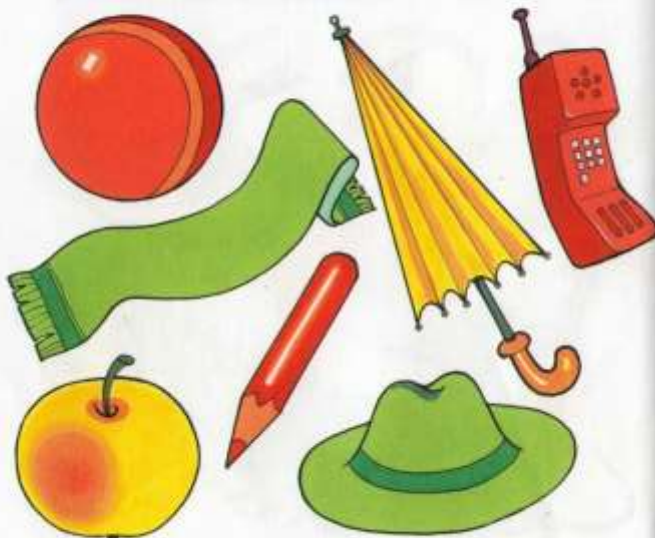

Як «говорять» ці звірята? Хто «кричить» тихіше за всіх, а хто найголосніше?

Знайди однакові за кольором предмети.

Впізнай предмет за силуетом.

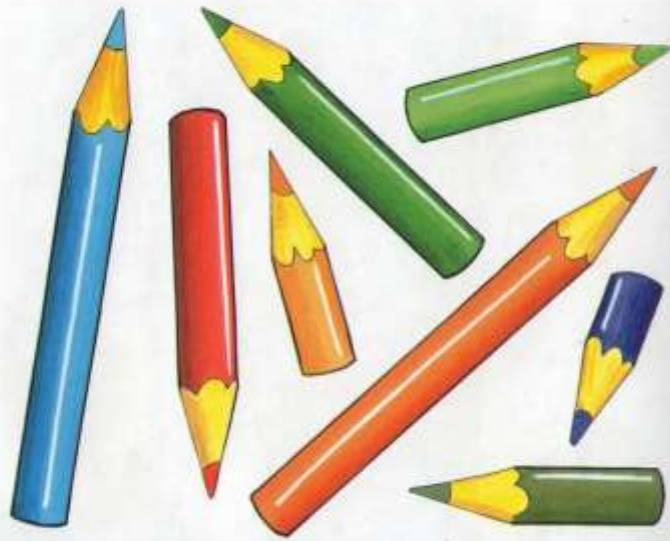
Якщо покласти на терези гирю і пір'їну, що переважить?

Збери піраміду правильно: від найбільшого кільця до найменшого.

Знайди однакові за довжиною олівці.

Який вид транспорту рухається швидше, а який повільніше?

Мишенята маленькі.

Слон великий.

Хто на цій сторінці великий, а хто маленький?

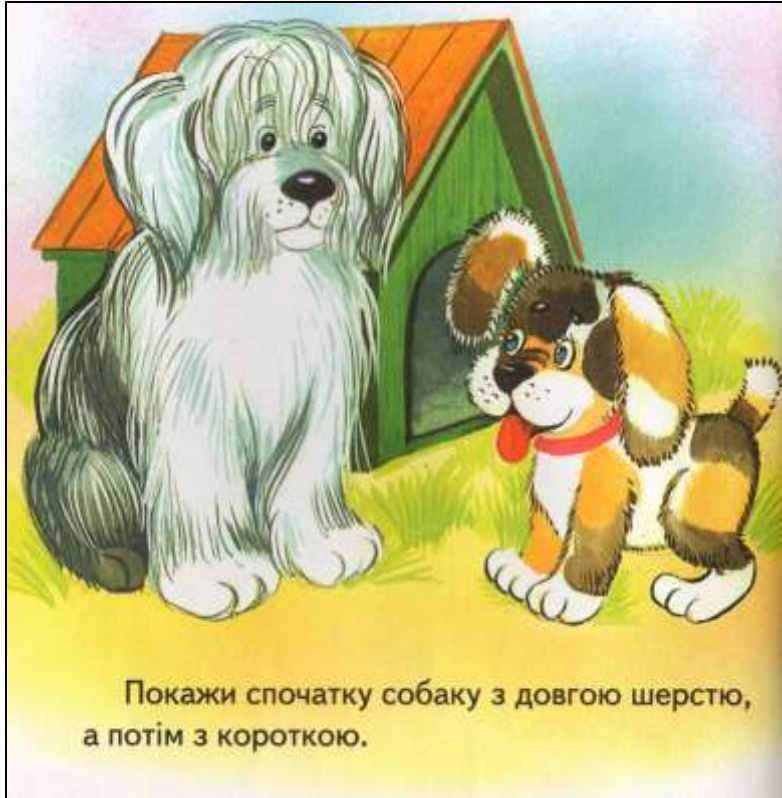

У Оленки дві ложки: велика і маленька.
Яка їй потрібна, щоб їсти суп, а яка, щоб
покласти цукор в чай?

Покажи спочатку вузькі листочки, а потім широкі.

Покажи спочатку собаку з довгою шерстю,
а потім з короткою.

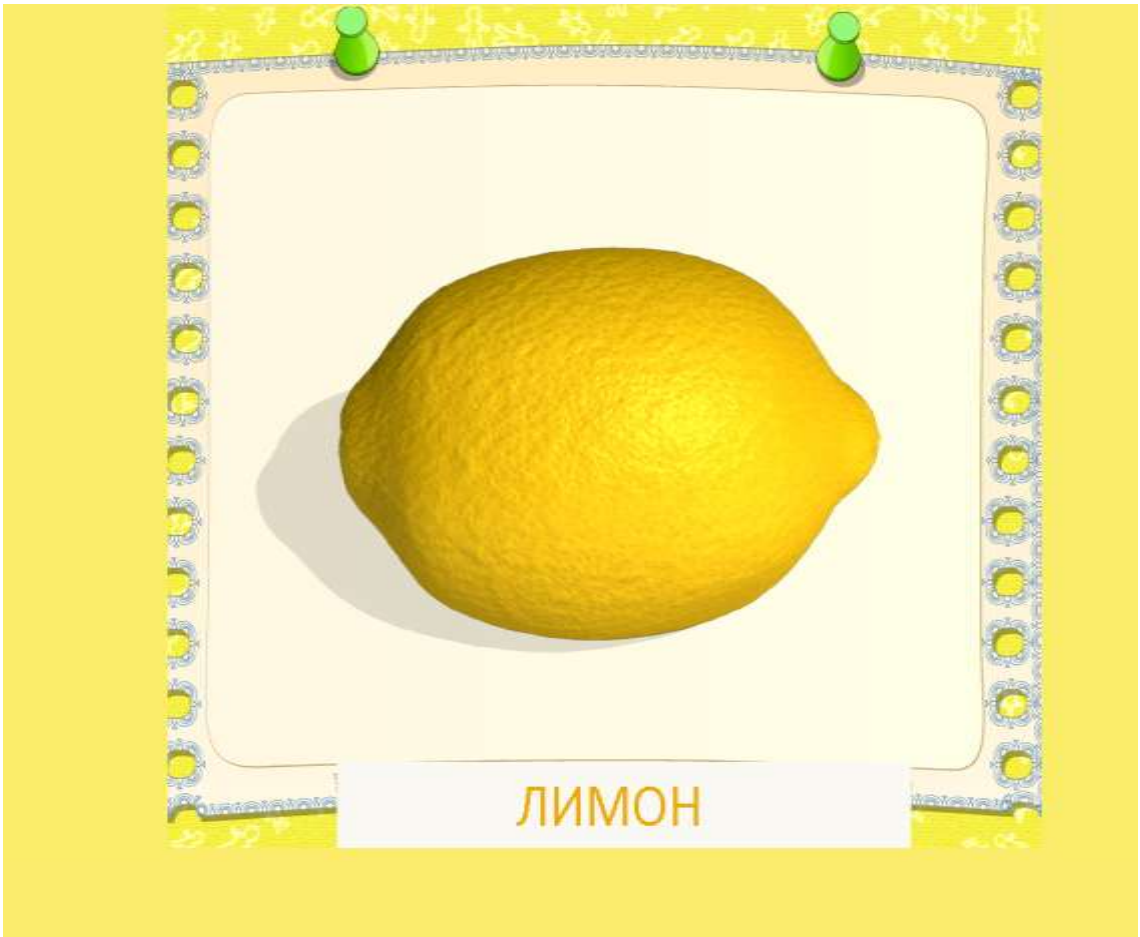

Берізка висока, а ялинка низька.

**Ось скільки кульок у їжачка!
Які з них мають довгі ниточки, а які короткі?**

**Наочний матеріал
до дидактичної гри
«Пізнай за кольором»**

ОГРОК

ЯЛИНКА

Труба

ПОРОСЯТКО

СВИЩИК

Слива

BOBK

ГУСАК

ЛИЖІ

Машинка

Ромашка

Чайник

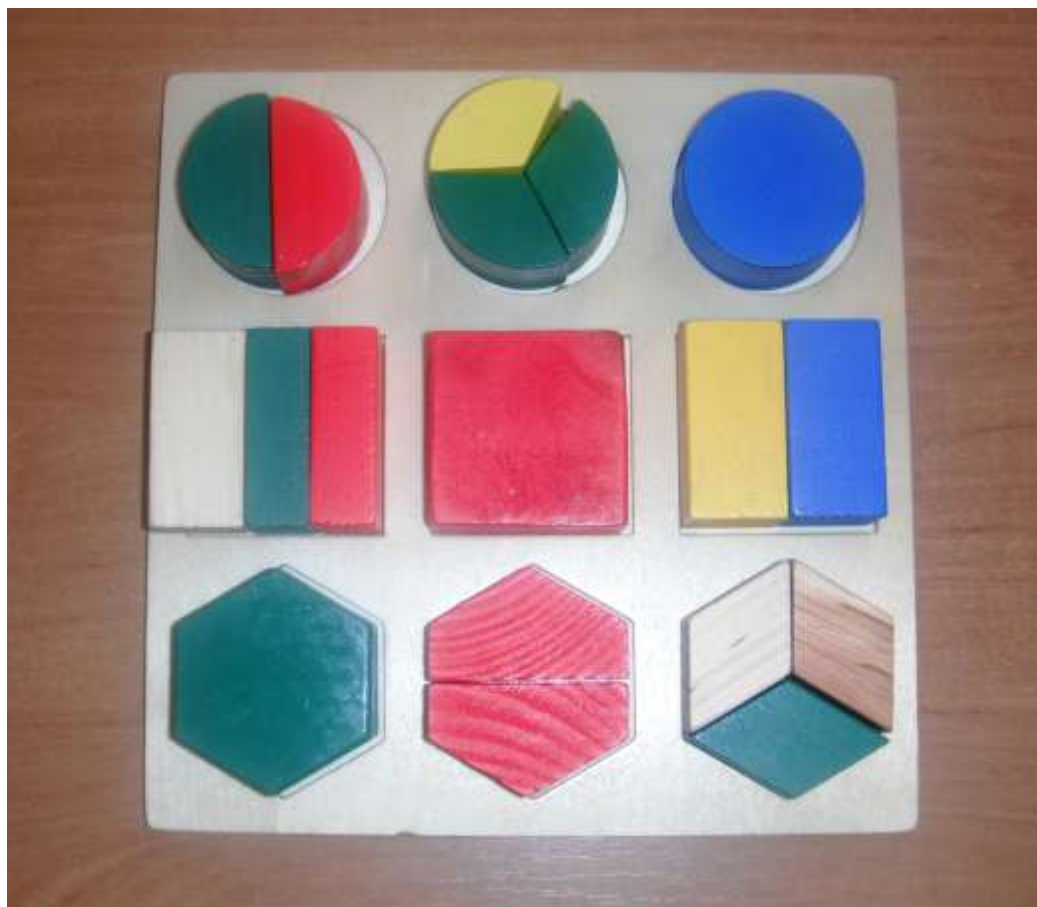

КОНЯЧКА

Гриб

**Ігрове обладнання
для сенсорного розвитку
дітей дошкільного віку**

Гра «Втулки-вкладанки – цікава геометрія»

Гра «Цифрові віконця»

Гра «Збери з частин ціле»

Гра-вкладанка «Веселі рибки»

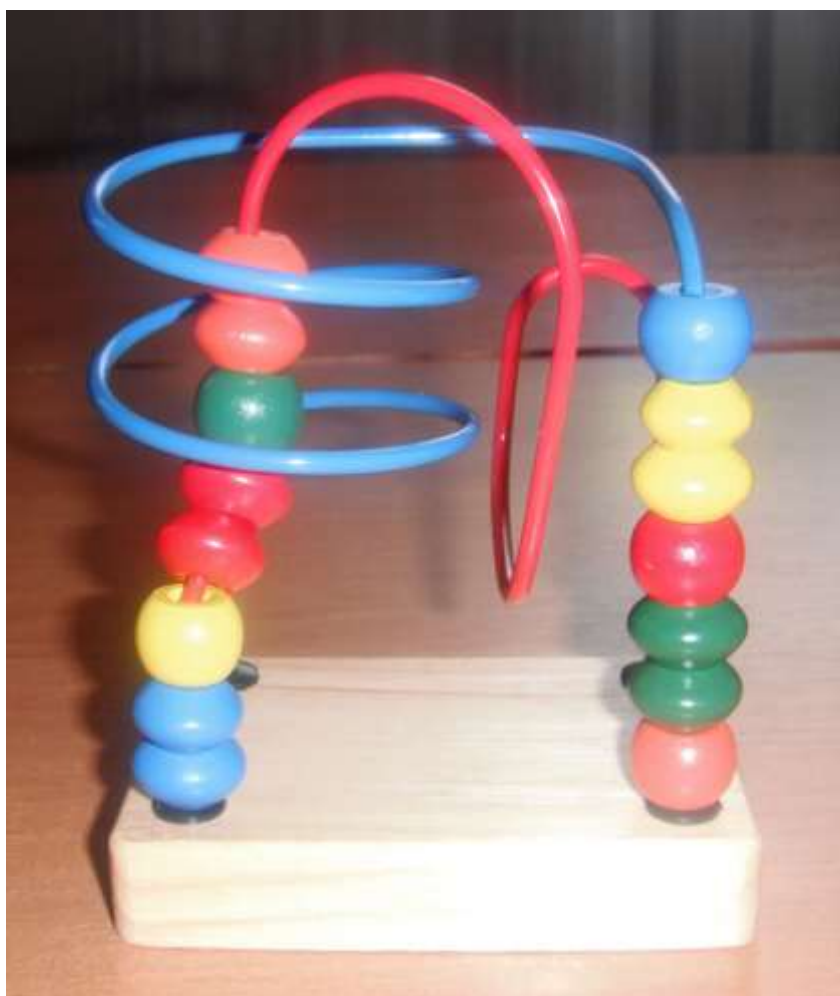
Гра-вкладанка «Годинник»

Гра-нанизування

Гра-шнурівка «Песик Шнурок»

Гра «Кольоровий лабіринт»

Гра «Відшукай будиночок для тварини»

Гра «Цифрові віконця»

Гра «Цікава абетка»

Загвинчувальні ігри

Гра «Цікаві вкладанки»

Гра «Впізнай за звуком»

Гра «Підбери за формою»

Гра «Математичний зоопарк»